Raftul Denisei

Ismail Kadare

Amurgul zeilor stepei

roman



HUMANITAS fiction

Tradus în zeci de limbi, Ismail Kadare este una dintre cele mai puternice voci ale literaturii europene contemporane. În 2005 i s-a acordat primul International Man Booker Prize.

Sfârșitul anilor '50. O cumplită iarnă rusească transformă Moscova într-un tărâm kafkian, al tuturor incertitudinilor și temerilor. Pe fundalul tragediilor politice ce zguduie lumea sovietică, se petrece o stranie poveste de dragoste, iar personajele ei par desprinse din legendă. Roman autobiografic, dar și o poveste tulburătoare, în care realitatea se întâlnește cu mitul.

„Un roman de dragoste, dar care vorbește totodată despre fața întunecată a falsului paradis sovietic."

Le Magazine Littéraire

„Lecția care se desprinde din roman este că cetățenii statului comunist falimentar nu se pot elibera din mrejele lui: ba chiar nici nu-și imaginează că ar putea. Aici nu este vorba despre ființe omenești palpabile, ci despre niște fantasme. Dar lucrul acesta nu este o piedică în calea iubirii, nici a relațiilor sociale, și nici a dialogului."

Alain Bosquet

„Pe parcursul anilor de studiu la Institutul Maxim Gorki, tânărul Ismail Kadare observă legăturile ce se creează între literatură și politică într-un stat comunist. Experiența acestor ani stă la temelia romanului *Amurgul zeilor stepei*."

World Literature Today

„Opera lui Ismail Kadare alcătuiește harta unei întregi culturi. Avem de-a face cu un autor de talie universală, ce se încadrează într-o tradiție a povestirii care coboară până la Homer."

John Carey

ISBN 978-973-689-296-7

Raftul Denisei

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

ISMAIL KADARE

Amurgul zeilor stepei

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU

H U M A N I T A S

Coperta de
ANGELA ROTARU
Redactor
ANDREEA RĂSUCEANU

ISMAIL RADARE
LE CREPUSCULE DES DIEUX DE LA STEPPE
[MUZGU IPERËNDIVE TË STEPËS]

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 73, fax 021/408 83 74
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti e-mail: cpp@humanitas.ro www.libhumanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României KADARE, ISMAIL
Amurgul zeilor stepei / Ismail Kadare; trad., postf.: Marius Dobrescu. – Bucureşti: Humanitas Fiction, 2009
ISBN 978-973-689-296-7
I. Dobrescu, Marius (trad.; postf.)
821.18-31=135.1

1

Jucam ping-pong nu departe de ţărmul mării până către miezul nopţii, căci era încă suficientă lumină, deşi nopţile albe trecuseră. Ultimele partide, cele de după unsprezece şi jumătate, erau apanajul celor cu vederea mai bună, în vreme ce nouă, celorlalţi, nu ne rămânea decât să stăm sprijiniţi de gardul de lemn, să privim jocul şi să-i corectăm pe cei care ţineau scorul. După douăsprezece noaptea, când jucătorii plecau, iar pe masă rămâneau numai paletele, pe care le găseam dimineaţă ude de ploaie, constatam că, deşi nu mi-e somn, nici nu am încotro s-o apuc. Dădeam o tură în jurul parcului din vecinătatea vilei, care înainte vreme fusese proprietatea unui nobil leton, rămâneam câteva minute lângă arteziana cu delfini de ghips, mă întorceam apoi la casa suedeză şi, în cele din urmă, ieşeam pe malul mării. Ţărmul Balticei era minunat, dar nopţile erau foarte reci şi era imposibil să zăboveşti acolo prea mult.

Acest scenariu se repeta aproape în fiecare seară. În zilele în care nu ploua, dimineaţa şi amiaza treceau repede, cu înot şi plajă, dar serile erau monotone, iar majoritatea celor aflaţi în staţiune erau oameni în vârstă. Cei mai mulţi dintre ei erau deţinătorii unor titluri, fiind scriitori cunoscuţi şi, cu toate acestea, serile erau plicticoase mai ales că cu eram singurul străin de acolo.

Când se apropia asfinţitul, ieşeam toţi cu aparatele de fotografiat pe ţărm şi le reglam, aşa încât să putem fotografia înserarea. În fiecare seară, marea avea altă culoare, iar noi ne străduiam să captăm pe peliculă toate aceste nuanţe, după cum se perindau una după alta. Adesea se întâmpla ca în raza obiectivului să intre câte un cuplu care se plimba pe ţărm şi, atunci când developam filmul, se ivea pe peliculă o pată minusculă, rătăcită fără noimă în imensitatea peisajului. Apoi, după cină, ne strângeam în jurul mesei de ping-pong, şi eu, urmărind cu privirea mingea albă care trecea dintr-o jumătate

a mesei în cealaltă, simţeam cum intram treptat într-o legătură misterioasă cu mişcările ei de du-te vino. Încercam să mă smulg din această hipnoză, ceea ce era aproape imposibil, şi numai din când în când, în rarele momente de revoltă, reuşeam să mă eliberez de magia mingii aceleia, ale cărei mişcări şi sunete sacadate pe care le făcea când lovea masa le socoteam de-a dreptul idioate. Deci, în clipele acelea de luciditate îmi întorceam brusc privirile spre ţărm şi, ori de câte ori făceam această mişcare de somnambul, era în mine o fărâmă de speranţă că acolo, pe plajă, aveam să descopăr ceva nou, un lucru ce nu existase în noaptea precedentă. Dar ţărmul era întotdeauna la fel de monoton. Nu-mi oferea nimic altceva decât peisajul arhicunoscut, poate acelaşi de la facerea lumii, şi siluetele de cupluri care se plimbau agale de-a lungul lui. Plimbăreţii aceştia locuiau în celelalte case de vacanţă. Ei treceau pe lângă vila în care stăteam noi, pierzându-se în direcţii misterioase, acolo unde plajele aveau nume de staţii de tren, nume cu rezonanţe şi accente ciudate, Dzintars, Majori, Dubulti. Denumiri pe care le mai întâlnisem scrise pe sticle de parfum sau de cremă, în vitrinele magazinelor din oraşe, fără să-mi imaginez că ar putea proveni de la nişte gări sau plaje.

Noaptea târziu, atunci când peste ţărm se lăsa întunericul, băncile de lemn erau pline de bătrâni care nu aveau somn la ora aceea. Bântuind încoace şi încolo, le auzeam şoaptele ori tusea uscată, sau loviturile de baston pe caldarâm, atunci când se ridicau şi plecau spre casa suedeză, unde dormeau cei mai bătrâni si cei mai cunoscuți dintre ei.

Rătăcind aşa fără vreo ţintă, mă întrebam cum se făcea că aproape toţi aceşti oameni erau scriitori renumiţi, care-şi dedicau uneori operele unii altora. La fel cum unii dintre părinţii copiilor care se zbenguiau pe aici în timpul zilei le dedicaseră acestora poezii sau povestiri, unii ştiind despre acest lucru, iar alţii nu. În vreme ce pe multe dintre băbuţele care stăteau şi bârfeau cât era după-amiaza de lungă mi le închipuiam mergând pe tocuri înalte, tinere şi elegante, în romanele în care se ascundeau sub iniţialele D.V. sau N. ori, mai simplu, în spatele pronumelui „ea". Era valabilă şi reciproca, în cărţile femeilor, în spatele unor iniţiale, se puteau

afla foşti iubiţi, dar aceasta era o raritate, iar masculii respectivi erau acum suferinzi de stomac şi cereau la cantină mâncare de regim.

Uneori, scara, mergeam la poştă, cu speranţa să găsesc liberă linia telefonică cu Moscova şi să vorbesc cu Lida Snieghina. De obicei însă linia era ocupată, aşa încât convorbirile telefonice trebuiau rezervate cu o zi înainte. Lida Snieghina era actuala mea iubită de la Moscova. Era cea care mă însoţise la gară în ziua aceea ceţoasă când am plecat spre Riga. Înainte de a mă urca în tren, păşind pe peronul umed aşa cum fac toţi cei care se despart pentru o vreme, ea mi-a mărturisit, fără să mă privească, că uneori e groaznic de trist pentru fetele care umblă cu străini, mai ales cu cei din ţări foarte îndepărtate. Iar când am întrebat-o de ce, ea mi-a povestit ceva despre o prietenă de-a ei, care se împrietenise cu un belgian, şi că belgianul a părăsit-o şi a plecat brusc, fără să-i spună un cuvânt. „Poate că nu toţi străinii sunt aşa," a adăugat ea, „dar adevărul e că dispar când te aştepţi mai puţin. Eu cel puţin aşa am auzit."

Fără îndoială că ar fi trebuit să-i răspund cumva, dar, din păcate, trenul meu trebuia să plece în scurtă vreme şi nu am mai fi avut timp să ne ciondănim şi apoi să ne şi împăcăm. Aşa încât trebuia să mă hotărăsc, să aleg dacă mă cert cu ea sau nu. Am ales varianta a doua: mi-am înăbuşit tentația de a mă certa cu ea şi i-am spus că, în orice situaţie şi indiferent ce s-ar întâmpla, eu n-aş accepta în nici un caz să dispar ca un hoţ, fără să-i spun un cuvânt. Aş mai fi vrut să adaug că veneam dintr-o străveche ţară balcanică unde există legende cutremu-rătoare despre puterea cuvântului dat, dar timpul se scurgea al naibii de repede şi nu mi-ar fi ajuns decât pentru câteva banalităţi şi în nici un caz pentru a-i povesti trista legendă a lui Kostandin şi a Doruntinei, care tocmai îmi venise în minte.

Îmi plăcea să parcurg în singurătate drumul de la casa de odihnă la poştă şi retur. Nici nu era cine ştie ce drum, ba chiar din contră, era un drum de ţară cu câteva tufişuri pe margine, prăfuite şi pline de spini. Însă, aşa cum femeile urâte au un ceva al lor care le face atrăgătoare, drumul acesta avea şi el

ceva care te punea pe gânduri.

Era pentru a doua oară când mă aflam în vacanţă la casa de creaţie a scriitorilor şi cunoşteam de-acum obiceiurile şi secretele locatarilor. Fusesem şi în ianuarie la Ialta si atunci camera mea se învecinase cu cea a lui Konstantin Paustovski. El ţinea lumina aprinsă până la miezul nopţii şi toată lumea ştia că-şi scria memoriile. Ori de câte ori ieşeam pe coridor, mă întâlneam acolo cu supraveghetorul anului nostru, un anume Ladonşikov, aflat şi el la Ialta, care nu făcea altceva decât să ţină sub observaţie camera lui Paustovski, să ofteze, să se bată cu pumnul în piept şi, parcă anunţând o mare grozăvie, să şoptească oricui era dispus să-l asculte că el, adică Paustovski, în memoriile lui nu făcea altceva decât să-i elogieze pe evrei. Îmi mai aminteam de atunci ploaia enervantă, masa de biliard unde pierdeam de fiecare dată, câteva relicve tătăreşti şi invidia imensă de pe chipul şters, dar în permanenţă îngrijorat pentru soarta patriei socialiste, al lui Ladonşikov. Iniţial, crezusem că aici, la Riga, lucrurile aveau să fie mai vesele, dar regăsind o parte din atmosfera de la Ialta, masa de ping-pong care o înlocuia pe cea de biliard, ploaia cu intermitenţe, care-mi amintise de vorbele lui Puşkin, cum că vara în nord nu e decât o caricatură a iernii sudice, şi întâlnind cam aceleaşi figuri, discuţii şi iniţiale (singurul care lipsea era Paustovski şi, culmea, Ladonşikov), mi se păruse că totul nu era decât o copie a Ialtei. Era o viaţă consumată de mult, aş putea spune chiar mumificată, sau poate că numai mie mi se părea aşa, pentru că, la fel ca acolo, şi aici, la Riga, simţeam că trăiesc într-o lume ciudată, într-un timp hibrid, în care viaţa şi moartea se împleteau, se amestecau, precum în vechea legendă balcanică pe care nu apucasem să i-o povestesc Lidei Snieghina. Acest sentiment îmi era confirmat de legătura pe care o făceam involuntar între oamenii aceştia şi dublurile lor, personajele din romanele şi dramele pe care le citisem cândva. Dorinţa nebună de a compara cuvintele, gesturile, chiar şi chipurile scriitorilor cu acelea ale personjelor lor nu-mi mai dădea pace din ziua aceea de iarnă când mă aflam la Ialta şi

când, pentru prima oară, mi-a trecut prin cap că majoritatea scriitorilor sovietici contemporani nu pomenesc aproape niciodată despre bani în operele lor. Acesta era un fel de semn. Acum, la Riga, observam că nu numai banii, ci şi multe alte lucruri lipseau din cărţile lor şi că, pe de altă parte, multe altele, cărora li se acorda un spaţiu amplu în cărţi, nu aveau nici o relevanţă în viaţa lor. Această contradicţie începuse să mă sâcâie în permanenţă. În plus, paralelismul celor două lumi avea în el ceva fals, chiar înfricoşător, şi-mi amintea de creaturile oribile pe care le văzusem plutind în borcane cu alcool la muzeul de ştiinţe naturale.

Încercasem în câteva rânduri să ies din această realitate încremenită, care semăna din ce în ce mai mult cu o ruină antică, dar tentativele mele eşuaseră şi mă trezisem din nou lângă masa de biliard, la Ialta, în iarna trecută, sau la masa de ping-pong, aici, la Riga. În ambele cazuri, atât iarna trecută, la masa de biliard, cât şi vara aceasta, la cea de ping-pong, nu cunoscusem decât înfrângerea.

Era într-o sâmbătă. Jucam, ca de obicei, în lumina amur-gului, iar eu, din ce în ce mai nervos pentru că eram pe punctul să pierd şi a treia partidă, am simţit în apropiere o prezenţă cunoscută şi, în acelaşi timp, străină. Era un fel de sclipire platinată, care m-a făcut să-mi spun în sinea mea: parcă ar fi pletele Lidei. Ba chiar prezenţa mi s-a părut atât de reală, încât am întârziat să întorc capul, ca şi când aş fi vrut să-i dau necunoscutei răgazul necesar de a se transforma în adevărata Lida. În acele secunde am realizat cât de mult aş fi dorit ca ea să fi venit aici, la mine, străbătând ceruri şi stepe pustii şi poposind în linişte, ca o rază de lună, lângă masa de ping-pong.

Cu o săritură piezişă, mingea mi-a trecut pe lângă ureche şi, aplecându-mă s-o iau, am zărit-o în treacăt pe fată, o prezenţă inedită în zona aceasta a staţiunii. Se apropiase încet şi se amestecase printre nelipsiţii spectatori din jurul mesei de ping-pong, cei care îi corectau pe arbitri atunci când încurcau punctajul. Cel puţin să nu mă fac de râs, mi-am zis, conştient fiind că soarta partidei fusese pecetluită de mult. Strălucirea pletelor ei, pe fundalul întunecat al masei de spectatori, îmi

câştigase întreaga atenţie.

Am pierdut şi am aruncat înciudat paleta. Eram furios, şi totuşi m-am dus lângă fata aceea necunoscută, ştergându-mi funtea de transpiraţie. Îmi venea să mor de necaz că pierdusem pentru a treia oară la rând şi aş fi putut pune prinsoare că cineva greşise punctajul. În timp ce îmi ştergeam fruntea, am observat că fata, cu mâinile înfipte în buzunarele din faţă ale pantalonilor, privea fără nici un interes masa de ping-pong.

Se înserase de mult şi plimbăreţii de pe malul mării păreau că-şi abandonaseră chipul şi se transformaseră în umbre, dar îmi era clar că erau tot cei pe care îi imortalizasem ceva mai înainte pe filmul fotografic.

Încet-încet mi-a trecut supărarea şi am observat atunci că fata avea un păr foarte frumos. Culoarea nu era ceva neobişnuit pentru locurile acestea. Îmi amintea de un peisaj molatic de toamnă, îndepărtat, tare îndepărtat, ca un reflex argintiu de lună. Dar, mai mult decât orice, părul ei îmi amintea de Lida. La Ialta, un cunoscut de-al meu încercase să mă convingă că există o rasă de câini care, zărind un asemenea păr, încep să urle prelung, ca şi când ar vedea cum răsare luna peste stepă. Mai târziu, gândindu-mă la asta, ajunsesem la concluzia că, oricât de ciudate păreau cuvintele lui, ar fi putut ascunde un sâmbure de adevăr. Normal că nu era vorba despre urletul câinilor, ci despre urletul scos de oameni şi, cu siguranţă, prietenul meu de la Ialta probase el însuşi sentimentul acesta, chiar dacă se încăpăţânase să susţină contrariul. Şi, oricum, în situaţia de faţă nu era vorba despre un urlet adevărat, ci mai curând despre un strigăt interior, fără glas, un fel de suspin înăbuşit, care se poate transforma, de ce nu, într-un început de simfonie.

— Nu se dansează în seara asta la voi? m-a luat fata prin surprindere, privindu-mă direct în faţă. Ochii ei cenuşii erau la fel de frumoşi şi de liniştiţi.

— Aici nu se dansează niciodată, i-am răspuns. Ea a zâmbit.

— Cum aşa?

Am ridicat din umeri.

— Nu ştiu, am zis. Aici n-avem decât glorie.

Ea a râs fără să-şi dezlipească privirea de la masa de ping-pong, iar eu m-am simţit mândru că-i spusesem cuvintele acelea, pe care, în sinea mea, le consideram teribil de inteligente, deşi ele nu erau nicidecum originale, le mai auzisem în zilele din urmă la un şofer de taxi, al cărui număr se încăpăţâna să-mi rămână în memorie asemenea multor lucruri inutile.

— Sunteţi străin? m-a întrebat fata peste puţin timp.

— Da.

M-a privit plină de curiozitate.

— Se cunoaşte după accent, a zis. Deşi nici eu nu vorbesc prea bine ruseşte, pe alţii îi simt când sunt străini. Mi-a spus apoi că venise aici cu două zile în urmă împreună cu familia, că stătea la o casă de odihnă de lângă vila noastră şi că se plictisea. Iar când eu i-am zis că eram dintr-o ţară tare îndepărtată, Albania, că mă plictiseam şi mai tare decât ea şi că aveam motive s-o fac, ea m-a aprobat şi mi-a mărturisit că nu mai văzuse niciodată până atunci un albanez. Mi-a mai spus apoi că-şi închipuise că albanezii erau negricioşi ca georgienii, cu nasul coroiat şi că preferau muzica orientală, pe care ea o urăşte.

— De ce crezi asta? am întrebat-o aproape disperat.

Ea a ridicat din umeri.

— Nu ştiu nici eu, cred că mi se trage de la o expoziţie care a fost anul trecut în Riga.

— Hm, am făcut, vrând să pun capăt discuţiei.

Băgasem de mult de seamă că sovieticii nu puteau să şi-i imagineze pe locuitorii celorlalte ţări socialiste decât comparându-i cu naţionalităţile celor care trăiau în cele şaisprezece republici ale lor. Dacă erai blond, atunci spuneau că semeni cu lituanienii sau estonienii, dacă aveai nasul coroiat, erai ca georgienii lor, dacă aveai privirea mai melancolică aduceai cu armenii şi aşa mai departe. Unii dintre ei ştiau, de exemplu, că Turcia e o provincie a Azerbaidjanului, rămasă întâmplător în afara graniţelor, ba chiar, într-o după-amiază plicticoasă, un bielorus beat s-a chinuit să mă convingă că armenii sunt în realitate musulmani, dar că se

dau drept creştini ca să le facă azerilor în necaz, treabă care nu avea să mai ţină mult.

— V-aţi plimbat prin Riga? m-a întrebat fata. Cum vi s-a părut?

I-am răspuns că-mi plac oraşele ca Riga.

— Nu vi s-a părut cam cenuşie?

Am dat din cap că da.

— Dar oraşele dumneavoastră cum sunt?

— Albe, i-am răspuns, fără să mă gândesc deloc.

— Ce interesant, a spus ea, mi-ar plăcea să văd un oraş alb. Aş fi vrut să-i spun că oraşele noastre sunt albastre, aşa cum îi spusesem unei ucrainence naive, la Ialta, iarna trecută, dar fata aceasta era nespus de frumoasă şi eu începusem să-mi cenzurez cuvintele. Ea asculta într-un mod niţeluş ciudat, cu o curiozitate amestecată cu indiferenţă, zâmbind cu privirea pierdută în zare, ca şi când ar fi văzut acolo ceva amuzant.

Am discutat o bucată de vreme sprijiniţi de gard, în vreme ce în jurul mesei de ping-pong oamenii vorbeau tare şi socoteau punctele, după care se certau din cauza lor cu o îndârjire ciudată.

— O vedeţi pe doamna aceea grasă, cu şal, care se răsteşte la fiu-său? am întrebat-o.

— Aia cu părul alb?

— Da. Ei i s-a dedicat un poem faimos, care începe aşa: „Când amurgul era albastru, albastru."

— Adevărat? Dar dumneavoastră de unde ştiţi?

I-am spus de unde ştiam. În loc să se bucure că-i dezvăluisem un secret din lumea literară, ea a făcut un gest de uimire.

— Mă mir că aţi rostit aceste cuvinte cu atâta satisfacţie, a observat. Deşi, scuzaţi-mă, aş putea spune chiar cinism.

— Cinism? m-am arătat surprins. Adevărul e că, atunci când am văzut-o pe femeia aceea, m-am bucurat că găsisem un subiect interesant de „forfecat", fără să-mi treacă nici o clipă prin cap că ar fi putut exista cineva care să mă învinuiască pentru că mă bucuram remarcând cum îmbătrânesc femeile.

M-am gândit apoi să clarific într-un fel problema, dar mi-am amintit că în asemenea ocazii încercarea de a lămuri ceva creează noi neînţelegeri şi mi-am ţinut gura. Fetei i se întipărise acum pe chip o expresie de indiferenţă și de orgoliu. Am rămas tăcuți o bună bucată de vreme şi, cu fiecare minut care trecea, îmi ziceam în sinea mea că, uite, noi doi redevenim străini cu o repeziciune cutremurătoare.

A dracului grăsană, am mormăit. De ce a trebuit să-mi iasă în cale?

Acum o să plece, mi-am spus. Stai să vezi că o să plece fără să-mi spună nici măcar noapte bună. N-aş fi vrut să plece. Cu o jumătate de oră în urmă nici nu ştiusem că există, iar acum plecarea ei mi se părea ceva de neîndurat. Nu înţelegeam nici eu care era motivul acestei disperări, dar cred că avea legătură cu plictiseala şi monotonia zilelor de vacanţă, cu oamenii cu iniţiale, care se învârteau peste tot ca nişte umbre, şi cu goliciunea mea sufletească din ultima vreme. În toată această încremenire de muzeu apăruse, în sfârşit, un om viu. În plus, fata aceea mai avea ceva deosebit: semăna cu Lida Snieghina, mai ales din pricina părului şi a cefei netede şi albe.

Mingea de ping-pong sărea ca un drăcuşor, făcând ca fiecare gând să ţi se destrame cu ţopăiala ei uniformă. Liniştea dintre noi se prelungea nepermis de mult, iar eu mi-am spus din nou: stai să vezi cum o să plece, lăsându-mă singur în mijlocul acestui adevărat muzeu.

Dar ea nu a plecat. Continua să privească spre masa de ping-pong, la fel de calmă şi de indiferentă. Părul ei îşi arunca sclipirile de platină chiar lângă umărul meu, ca nişte raze decolorate de soare, iar eu mi-am amintit de urletul sau simfonia aceea a câinilor de la Ialta, din iarna trecută. La un moment dat mi-a trecut prin cap să las naibii totul şi să plec, dar apoi m-am încurajat singur spunându-mi că aşa sunt fetele de prin părţile astea şi apoi, dacă te luai după cât de accesibile sunt moscovitele, ai fi putut crede că toate tinerele din lume sunt reci şi inabordabile.

— Facem o plimbare? am întrebat-o brusc.

— Unde? mi-a răspuns ea, fără să mă privească.

— Uite, în partea aia, poate găsim un loc unde se

dansează.

Fără să spună nimic, fata a pornit-o spre ţărm, iar eu am păşit în urma ei. Nisipul ne scârţâia sub tălpi şi noi tăceam în continuare. Ea îşi ţinea mâinile în buzunarele pantalonilor, iar bluza ei mov părea acum neagră.

Pe partea stângă aveam marea, iar pe dreapta se înălţau umbrele molizilor de pe ţărm. Ici-colo se zărea câte o casă de odihnă sau un peron al căii ferate electrice. Printre molizi se iveau bisericuţe cu o arhitectură cum nu mai văzusem până atunci, suple şi având clopotniţe foarte înalte. De câteva minute bune îmi storceam creierul întrebându-mă ce aş fi putut discuta cu ea şi în timpul acesta mi-am amintit, aproape cu melancolie, de ucraineanca aceea de la Ialta, căreia puteai să-i torni cele mai incredibile bazaconii, pentru că ca, nu numai că lc credea, ci, după fiecare gogoriţă de-a mea, îmi sărea în braţe.

Liniştea dintre noi devenea din ce în ce mai apăsătoare şi eu îmi luasem orice nădejde că am fi putut purta o discuţie, când fata m-a luat prin surprindere întrebându-mă ceva despre Fadeiev. N-aş fi putut să-mi doresc o întrebare mai potrivită şi, când i-am spus că la Moscova trec în fiecare zi prin faţa casei lui, ea a făcut „ah”.

— Umblă multe bârfe despre sinuciderea lui, a remarcat apoi. Dumneavoastră veniţi din capitală şi trebuie să ştiţi ceva, a adăugat.

— Fireşte, i-am spus. Adevărul e că în cercurile scriitorilor moscoviţi se auzeau multe despre sinuciderea lui Fadeiev şi i-am povestit cele mai credibile dintre zvonuri. Ea asculta ca vrăjită. Şi deodată mi-a trecut prin cap să-i povestesc despre perioada în care Fadeiev stătuse la dezalcoolizare, la spitalul din Kremlin. Era o întâmplare foarte dureroasă, pe care o auzisem într-o seară, undeva la periferia Moscovei. Aceea a fost ultima încercare de a-l dezbăra pe scriitor de băutură. Conform unei metode noi, în fiecare zi el trebuia să bea o anumită cantitate de vodcă, într-o asemenea măsură, încât aceasta să-i provoace o reacţie adversă. Şi uite asa, în fiecare dimineaţă apărea pe coridoarele pustii ale spitalului un bărbat deşirat, cu mişcări de somnambul, îmbrăcat într-un halat de

noapte, cu ochii tulburi şi mintea rătăcită, pulbere de beat, încurcând uşile, oamenii, totul. Asistentele, infirmierele, femeile de serviciu se adunau grămadă pe la colţuri şi şuşoteau: „azi i-au dat trei sute de grame, mâine vor mări doza”, apoi îl urmăreau cu privirea, moarte de curiozitate, multe dintre ele cu părere de rău, altele râzându-şi în barbă, cu bucuria individului mărunt şi neînsemnat în faţa nenorocirii unui om mare; îl priveau, aşadar, cu curiozitate pe el, mândria literaturii sovietice, devenit de nerecunoscut, prăbuşit, având în creier doar aburii alcoolului şi un mare întuneric.

Am încercat să povestesc toate acestea fetei cu cuvinte cât mai exacte şi cred că am şi reuşit, pentru că la sfârşitul povestirii am simţit că mi se înmuiaseră picioarele, ca după o beţie. Ea m-a luat de braţ şi s-a sprijinit uşor de mine.

— Dar de ce? m-a întrebat, cu vocea gâtuită de emoţie.

Era o întrebare la care mă aşteptam, pentru că, imediat ce ea a început să vorbească, eu am şi ridicat din umeri pentru a-i arăta că nu ştiu. De ce el, imediat ce a ieşit din spital, s-a sinucis?

Am mers încă o bucată de vreme fără să vorbim, iar eu mă simţeam de parcă aş fi avut creierul blocat complet. Mi-am închipuit din nou că văd zburând prin faţa mea calul pe care călăreau împreună Kostandin si Doruntina, adică mortul cu cel viu.

— Ceea ce mi-aţi povestit este ceva foarte trist, mi-a spus fata. Hai să nu mai vorbim despre asta. Am dat din cap că sunt de acord şi am abandonat într-adevăr discuţia aceea. Ne-am amintit că eram în căutarea unui loc cu muzică şi, privind în jur, ne-am dat seama că ne îndepărtasem binişor de casa de odihnă. Plaja se întindea nesfârșită și pustie în fața noastră, iar valurile mării aveau o strălucire ciudată, care se stingea în clipa imediat următoare. Pc partea cealaltă, se înălţau ici şi colo câteva turnuri ca nişte clopotniţe. Şuieratul unei locomotive se auzea când mai aproape, când mai departe. Mi-am amintit din nou de Lida, de Rijski Vokzal, unde venise să mă conducă, şi de legenda pe care nu apucasem să i-o povestesc.

— La ce vă gândiţi? m-a întrebat fata.

— Aţi citit *Lenoren Lied* a lui Bürger? am întrebat-o dintr-odată.

Ea a dat din cap în semn că nu.

— Dar *Liudmila* lui Jukovski?

— Pe-asta da, am făcut-o la şcoală.

— Este acelaşi lucru, am spus. Jukovski a tradus-o din Bürger.

— Ceva-ceva îmi amintesc că ne-a spus profesorul, a zis ea, deşi ruşilor nu le convine să recunoască lucrurile astea. Se vedea de la o poştă că nu-i simpatiza pe ruşi.

— Totuşi, nici Bürger nu este autorul ei, am urmat eu. Amândoi au luat legenda din altă parte, după care au masacrat-o unul mai cumplit ca altul.

— Bürger e neamţ, nu-i aşa?

— Da.

— Şi el de unde a luat-o?

Am deschis gura să spun „de la noi”, dar mi-am reţinut pornirea aceea, pentru a nu mă pune singur în situaţia reprezentanţilor unor popoare mici, care abia aşteaptă să pronunţe „noi”, „la noi”, cu o emfază şi o aroganţă care mie mi se par jalnice, pentru că sunt convins că nici măcar ei nu cred în aceste cuvinte.

Am început să fiu atent la fiecare cuvânt. I-am spus că Peninsula Balcanică, deşi a fost calul de bătaie al tuturor, chiar şi al eschimoşilor, şi indiferent dacă acestora le-a convenit sau nu, este leagănul străvechi al marii poezii. Acolo au rezistat până târziu legende de o frumuseţe rară şi tocmai una dintre acestea, balada ridicării mortului din mormânt pentru a-şi respecta legământul, a fost exploatată de Bürger în *Lenoren Lied*, deşi a sărăcit-o de sens. Apoi i-am mai spus că toate popoarele peninsulei au creat variante ale acestei legende şi că ea ar fi trebuit să mă creadă, pentru că nu exageram cu nimic afirmând că varianta noastră e cea mai tragică, deci şi cea mai frumoasă. I-am mai zis apoi că acesta e adevărul gol-goluţ, confirmat chiar şi de un poet grec, coleg cu mine la Moscova.

— Vă cred, mi-a spus ea. Dar de ce ar trebui să găsesc că

varianta grecească e mai bună?

— Din cauza lui Homer, i-am zis. Câtă vreme Homer e grec...

— O, da, aveţi dreptate, a făcut ea. Dar povestiţi-mi mai întâi legenda.

Mă aşteptasem la asta. Acum e acum, mi-am zis. Am să ţi-o spun. Pare-se că în vara aceea trebuia neapărat să povestesc cuiva legenda. Dacă nu i-o spusesem Lidei Snieghina, la Rijski Vokzal, în Moscova, înseamnă că, în conştiinţa mea, legenda nu fusese modelată suficient de bine încât să poată fi prezentată în cea mai perfectă formă. Acum însă, venise momentul să fie povestită.

Am tras aer în piept şi m-am concentrat cât am putut de tare, deşi, din păcate, eram destul de confuz pentru a-i putea explica ce însemna pentru o mamă albaneză cu nouă copii ca singura fiică să i se mărite departe, peste mări şi ţări. O simţeam cum mă urmăreşte şi, în plus, Marea Baltică, o masă de apă rece şi străină, mă ajuta cu foşnetul ei trist şi monoton. Mama nu dorea să-şi mărite fata atât de departe, pentru că, după cum se întreba ea, cine avea să i-o mai aducă pe Doruntina dacă ar fi avut vreodată nevoie de prezenţa ei, la bucurie sau necaz? Uite însă că cel mai mic dintre fii, Kostandin, i-a făgăduit maică-sii că, orice s-ar întâmpla, el îi va aduce fiica din depărtările unde se află. Şi atunci mama a acceptat să-şi mărite fata peste mări şi ţări. Dar iată că a trecut ceva vreme şi a venit o iarnă grozavă şi a început un război ucigător, cei nouă fii ai femeii au căzut în luptă, iar ea a rămas singură-cuc în bătaia vântului şi a necazurilor.

— Dar eu nu-mi amintesc nimic din toate astea, mi-a spus fata.

— Pentru că ei au simplificat povestea, am replicat pe un ton ameninţător, ca şi când Bürger şi Jukovski ar fi fost nişte tâlhari de duzină.

Ea mă urmărea cu cea mai mare atenţie.

— Ud şi noroios era mormântul lui Kostandin, pentru că mortul încălcase legământul, am urmat eu. Pentru că la noi, cuvântul dat, *besa*, este ceva sfânt, iar încălcarea lui îi poate aduce omului mari nenorociri. Pricepi? Chiar şi plopul, dacă

i-ai transmis legământul tău şi nu l-a respectat, se usucă, aşa se spune în popor.

— Ce frumos! a exclamat ea.

I-am povestit apoi cum într-o duminică, atunci când mama a mers la mormintele fiilor ei, a aprins câte o lumânare la căpătâiul a opt dintre ci, în vreme ce la mormântul lui Kostandin a aprins două. Şi, cum i-a pus ea lumânările la cap, a început a se jelui: „Kostandine, unde ţi-e cuvântul pe care mi l-ai dat? Ţi-ai uitat făgăduiala că o vei aduce înapoi pe Doruntina, la bucurie sau necaz?” Şi a făcut ceea ce o mamă albaneză face extrem de rar, şi-a blestemat fiul mort: „pe tine, care ţi-ai călcat cuvântul, să nu te putrezească pământul”. Când am rostit cuvintele „şi a căzut noaptea”, fata m-a prins de mână.

— Ce lugubru e totul, a şoptit, după care, ca pentru a reintroduce lucrurile pe făgaşul normal, mi-a spus că nimic din toate astea nu există în balada pe care o ştia ea.

— Lasă-i pe plagiatorii ăia, aproape că am strigat furios. Deci, când a căzut noaptea şi luna şi-a întins razele peste cimitir, placa de pe mormântul lui Kostandin s-a dat la o parte şi de sub ea, palid şi cu pletele năclăite de noroi, s-a ivit mortul.

Mâna i-a tremurat pe mâna mea, dar eu nu m-am oprit.

— Kostandin s-a ridicat din mormânt pentru că, după cum se crede la noi, cuvântul dat spulberă şi barierele morţii, pricepi?

Tremurul îi zgâlţâia deja umerii, dar eu am continuat să-i povestesc despre goana lui Kostandin sub razele lunii spre ţinutul unde se afla soră-sa.

— Şi a ajuns acolo şi a găsit-o într-o mare sărbătoare, dar el a urcat-o pe cal şi a pornit înapoi spre casă. Tot drumul, sora lui l-a întrebat: de ce eşti aşa de alb la faţă şi ai părul plin de noroi, frate-meu? Iar el răspundea: de oboseală şi de colbul drumului. Şi uite-aşa au călătorit ei împreună pe cal, mortul şi viul, până ce au ajuns aproape de casa părintească. Şi, trecând pe lângă biserică, Kostandin a tras de frâie şi a oprit calul. Biserica şi cimitirul din spatele ei erau cufundate în beznă. Doar o luminiţă pâlpâia moale în altar. Iar Kostandin

i-a spus soră-sii: du-te tu, înainte, că eu mai am o treabă pe aici. A împins apoi portiţa de fier şi a intrat, ca să nu mai iasă apoi în vecii vecilor de acolo. Sfârşind de povestit, am tăcut.

— O, ce înfiorător şi ce frumos, a oftat ea.

— Ţi-a plăcut? am întrebat-o.

— Mult, a răspuns ea. Mult de tot. E altceva decât ce am făcut noi la şcoală.

— Lasă ce aţi făcut voi.

Mersesem destul de mult şi din depărtare răzbăteau acordurile unei orchestre.

În mod bizar, mă simţeam uşurat că până la urmă povestisem cuiva vechea baladă. Ba chiar pornind de la constatarea că îi plăcuse atât de mult, m-am gândit să-i povestesc şi cealaltă legendă celebră, aceea a zidirii nevestei în piciorul podului, dar m-am răzgândit în ultima clipă de teamă că exageram, transformând seara într-o serată folclorică. Muzica se auzea din ce în ce mai aproape, iar noi ne îndreptam înspre ea. În faţa noastră s-au ivit luminile multicolore ale unui restaurant.

— Lido, am citit eu. Intrăm?

— Staţi puţin, a zis ca. S-ar putea să fie scump. Nu-mi place aici. M-am scotocit prin buzunare şi am scos toţi banii pe care-i aveam.

— Am o sută zece ruble, i-am spus. Cred că ne ajung.

— Nu, nu, a insistat ea. Nu-mi place aici. Mai bine mergem în altă parte.

Ştiam că banii erau cam puţini, aşa că n-am mai insistat. Ceva mai departe se auzea din nou muzică şi am pornit-o într-acolo. Era o reuniune tovărăşească, organizată în comun de veteranii şi muncitorii din staţiune. Nu ne-a oprit nimeni la uşă, aşa că am intrat. Oamenii dansau şi beau la mesele aranjate pe laturile sălii. La lumină, fata mi-a părut şi mai frumoasă şi, neştiind ce să facem, am început să dansăm. Înăuntru zgomotul era insuportabil. Din când în când îi dădeau afară pe cei care băuseră prea mult. Trezindu-ne dintr-odată într-un mediu străin, era normal să ne simţim mai apropiaţi unul de altul, deşi mie îmi plăcea la ea amestecul ăla de gravitate şi nonşalanţă. Am cumpărat o sticlă de coniac,

pentru că nu ne ajungeau banii şi pentru altceva, şi ne-am retras lângă o masă, în picioare. Deşi nu se grăbea cu băutul, nu-i stătea rău în postura aceea şi avea nişte gesturi sigure, ca şi cum ar fi fost un obişnuit al casei. Trei bărbaţi în vârstă, care beau şi stăteau de vorbă în letonă la o masă vecină, ne priveau curioşi, până ce unul dintre ei, cel mai bătrân, a întrebat-o ceva pe fată. Deşi nu ştiam nici un cuvânt în limba aceea, am înţeles totuşi că o întrebase ce suntem, pentru că la început o fixase pe ea, apoi ridicase ochii la mine; se pare că înţeleseseră că sunt străin şi, când ca le-a spus ceva cu aceeaşi voce egală pe care i-o cunoşteam, ei m-au privit cu mai multă atenţie, mi-au zâmbit, iar unul s-a ridicat de pe scaun ca să-şi ceară scuze.

Am făcut cunoştinţă cu cei trei veterani şi am început să discutăm, în timp ce fata ne servea drept traducător. Cei trei ştiau câte ceva despre Albania, dar, după cum se vede, nu întâlniseră în viaţa lor albanezi şi repetau întruna cât sunt de bucuroşi să mă cunoască. M-am bucurat că cel puţin oamenii aceia nu şi-i închipuiau pe albanezi cu nasul coroiat sau cu mustăţi îmbârligate, dar chiar şi ei, nu ştiu de ce, ne credeau mai înalţi şi mai voinici, imagine pe care fizicul meu nu o putea confirma.

— Sunteţi logodiţi? ne-a întrebat unul, cel mai în vârstă.

Am negat amândoi din cap, apoi am privit unul spre celălalt şi ea mi s-a părut atunci mai apropiată, pentru că din clipa aceea între noi exista un mic secret, primul nostru secret, şi anume că cei trei nu ştiau că noi ne cunoscuserăm chiar în seara aceea şi că încă ne mai vorbeam cu „dumneavoastră”.

Erau vechi camarazi de arme, membri ai regimentului leton care apărase Kremlinul după revoluţie. Exista un adevărat folclor despre „puşcaşii letoni”. Cu câteva zile în urmă fusesem la cimitirul eroilor din Riga şi văzusem sute de morminte ostăşeşti, aliniate la rând, iar printre ele basoreliefuri uriaşe înfăţişând cai şi viteji nordici priveghindu-i pe cei căzuţi. Nu mi-ar fi trecut prin cap că aş fi putut întâlni vreodată trei ostaşi vii ai acestui regiment, şi nu numai atât, ci trei ostaşi care stăteau şi beau la aceeaşi masă cu mine şi cu o

fată necunoscută.

Când şi când cei trei o dădeau pe ruseşte, dar era o rusă tare ciudată, şi eu îmi ziceam că numai aşa putea suna o limbă deprinsă printre zidurile unui palat al revoluţiei bolşevice, printre alarme, comploturi ale „albilor” în atmosfera încărcată de ură unei lumi răsturnate de la putere.

— Ştii, a început unul dintre ei, că aici, pe ţărmul Balticei, la Kemeri, dacă nu greşesc, un rege de-al vostru şi-a cumpărat o vilă şi a stat în ea câteva luni?

— Cum, am întrebat, un rege de-al nostru?

— Da, da, a întărit el, aşa am citit în ziar. Asta a fost prin 1939 sau 1940.

— Noi am avut un singur rege, i-am zis, pe Zogu.

— Nu-mi amintesc numele, s-a scuzat el, dar am reţinut bine că era regele Albaniei.

— Ciudat, am spus, iar în sinea mea am făcut „hm”, aşa cum faci atunci când într-o ţară străină dai peste cineva cu care n-ai vrea să te întâlneşti. Şi ceilalţi doi letoni ştiau că un rege albanez îşi cumpărase o vilă pe plaja de la Kemeri. Fata, înviorată brusc de această descoperire, a discutat o vreme cu ei, probabil pe aceeaşi temă.

— O, dar e adevărat, a spus şi a început să aplaude. Ce frumos! Am avut impresia că, pentru prima dată, în ochii ei a sclipit o luminiţă de interes şi asta nu mi-a plăcut. Ahmet Zogu, am murmurat cu o umbră de invidie, cum de nu scap nici aici de tine?

— De ce te strâmbi? m-a întrebat ea. Nu-ţi convine că s-a aflat aici? Nu ştiam ce să-i răspund, aşa că am luat o mină indiferentă.

— Eu? Să-ţi spun sincer, nici nu mă interesează. Nu m-am omorât niciodată cu firea după el.

— Ia te uită la el ce încrezut e! a exclamat ea.

Ce m-o fi apucat, mi-am zis. Asta îmi mai trebuie mie acum, să creadă că sunt gelos pe ăla. Adevărul e că simţisem un soi de invidie pe Zogu, pentru simplul motiv că ochii ei, până atunci cenuşii şi inexpresivi, s-au înviorat doar atunci când am vorbit despre fostul rege. M-am chinuit să-mi ascund acest sentiment şi, adresându-mă mai mult veteranilor decât

ei, am decretat cu indiferență:

— Poate că o fi venit aici după ce s-a exilat. A avut mulţi duşmani şi era foarte bănuitor. Iar aici era departe de Albania.

— E departe, a spus unul dintre veterani. Chiar foarte departe.

Numai de asta nu-mi arde mie acum, mi-am spus. Am ridicat paharele şi am băut împreună cu veteranii, închinând în sănătatea fiecăruia dintre noi, cu fata în frunte. Bătrânii începuseră să se matolească. Şi-au exprimat dorinţa să ne vadă dansând şi, în timp ce noi ne legănam în ritmul muzicii, ei ne aruncau ocheade melancolice şi zâmbeau.

Spre miezul nopţii am realizat că e târziu şi fata mi-a spus că ar trebui să plecăm. Am ciocnit pentru ultima oară cu cei trei şi am golit paharele. Apoi, în clipa în care ne pregăteam să ieşim, bătrânii, strângându-se unul lângă altul, au început să cânte, pare-se în onoarea mea, marşul *Bandiera rossa*. În sală era mult zgomot, iar ei cântau solemn şi cu voci puţin răguşite. Poate-şi închipuiau că marşul acela era un cântec albanez, sau poate că ştiau de unde e şi totuşi îl cântau pentru că eu veneam dintr-o ţară îndepărtată, vecină cu locul de baştină al cântecului; ori o făceau pur şi simplu pentru că era singura melodie străină pe care o ştiau şi mi-o închinau mie, străin şi eu. Nu m-am lămurit deloc şi nici nu i-am întrebat nimic, pentru că asta nu avea nici o importanţă, dar am stat acolo şi am ascultat cântecul cunoscut, căruia cei trei îi stâlceau rău de tot cuvintele, cu excepţia lui *revoluzione*, pe care îl pronunţau *revoluziones*, adăugându-i deci un *s* conform naturii limbii letone.

În fine, ne-am salutat şi am ieşit. Afară era răcoare, iar linia ţărmului se distingea cu greu în întuneric. Ea m-a luat de braţ şi am început să păşim la întâmplare prin beznă, ascultând cum ne scârţâie nisipul sub tălpi la fel ca la-nceput, doar că acum călcam mai rar şi scârţâitul nisipului se auzea mai tare în liniştea care se lăsase. Mergeam fără să scoatem o vorbă şi-mi tot repetam că ne strecuram ca nişte umbre, aşa cum apar ele prin filmele noastre.

— Încotro? m-a întrebat ea.

— Nu ştiu, i-am zis. Încotro doriţi.

— Nici eu nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu, a zis. Îmi place să merg aşa, la-ntâmplare.

I-am spus că şi mie îmi place să merg fără nici o ţintă şi ea a mai zis ceva. Apoi ne-am ascultat din nou paşii călcând fără grabă pe nisip, fără să ştim încotro ne îndreptam. N-ar fi fost prea greu să găsim casa dc odihnă, dar noi preferam, pare-se, să nu dăm de ea, drept care mergeam în cu totul altă direcţie.

— O mai fi trecut vreun alt albanez pe aici, în afară de regele vostru? m-a întrebat ea.

— Nu ştiu. Poate că da.

— Sau poate că nu, a zis ea. Mi-ar plăcea să nu fi fost decât regele şi cu tine. A pronunţat încet ultimele cuvinte, aproape în şoaptă, de parcă regele şi cu mine am fi fost cavalerii ei, însoţind-o la braţ pe această plajă pustie, după care ea avea să-l aleagă pe unul dintre noi.

— N-ar fi frumos să fi trecut doar voi doi pe aici? m-a întrebat peste puţin timp.

— Habar n-am, i-am răspuns. Nu mi se pare că ar fi ceva extraordinar.

— Hm, a făcut ea, vi se pare deci mai interesant ca lumea să ştie că versurile cântecului *Asfinţituri albastre* au fost dedicate unei femei care cântăreşte o sută de kile?

Am râs, pentru că nu ştiam ce să-i spun. Îmi răspundea cu aceeaşi monedă. Bine-ţi face, mi-am zis. O femeie obeză, un rege fantomatic, oare nu era suficient ca să-ţi strice cheful? Feudal înapoiat, l-am evocat în sinea mea, de ce mi te-ai ivit în cale tocmai aici? Ca şi când mi-ar fi ghicit gândul, ea a plusat:

— Nu cumva crezi că am cine ştie ce simpatie pentru regi? Ca să-ţi spun drept, eu mi-i închipui ca pe nişte bunicuţi simpatici, cărora într-o bună zi li se taie capul.

Am râs.

— Ca în filmele de doi bani, am zis fără să mai lungesc vorba, de teamă să n-o ofensez.

— Cum? a făcut ca.

— Regele nostru a fost tânăr, viclean şi rău şi n-a semănat deloc cu bunicuţii tăi. Toate astea se pare că nu i-au făcut nici o impresie.

— A fost un bărbat frumos? m-a întrebat imediat.

Aha, uite ce-o interesează pe ea.

— Nu, i-am răspuns, era negricios, cu nasul coroiat şi-i plăcea muzica orientală.

— Vorbiţi de parcă v-ar fi luat tronul.

Am râs amândoi din toată inima. Printre hohote, i-am spus că în realitate regele nostru fusese un bărbat chipeş, iar ea a făcut „ah, aşa?”. Şi am râs apoi din nou împreună. După aceea, o bucată de vreme am tăcut şi ea a continuat să meargă sprijinită de braţul meu. Îmi venea să fredonez o melodie. Deşi tăceam, am simţit că umbra fostului rege era cu noi, aşa cum înainte de asta fusese umbra lui Fadeiev.

De departe s-a auzit un şuier înfundat şi am zărit o lumină, poate lampa vreunei locomotive, dispărută între timp ca o fantasmă în noapte. Probabil că lumina locomotivei i-a amintit balada pe care i-o povestisem în seara aceea şi a pomenit ceva despre ea. Am întrebat-o care parte îi plăcuse cel mai mult. Ea mi-a spus că momentul în care Kostandin s-a oprit în faţa cimitirului și i-a spus soră-sii: „du-te tu înainte, că eu mai am o treabă aici.”

— Parcă fiecare dintre noi ar putea face aşa ceva, a argumentat ea, și chiar într-o mie de variante, și totuși pare un lucru rupt de viaţa concretă, de viaţa noastră zilnică, de parcă... cum să spun...

— Vrei să spui că exprimă o suferinţă universală, i-am zis, ca orice operă de artă sublimă.

— „Du-te tu înainte, că eu mai am o treabă pe aici...” Oh, e atât de macabru și totuși ce minunat e!

Şi iar mi-a trecut prin cap că poate ar fi trebuit să-i spun şi legenda cealaltă, cea a zidirii nevestei la piciorul podului, dar am ezitat din nou.

— „Du-te tu înainte, că eu mai am o treabă pe aici”, a repetat ea în şoaptă, ca și când ar fi vorbit singură. Este o suferinţă universală, nu-i aşa? De parcă toţi oamenii de pe pământ... Nu știu cum să spun... parcă suferinţa asta uriaşă i-ar lovi pe toţi... ba chiar le-ar prisosi... cum să mă exprim... ar ajunge mai departe, la lună... la stele.

Am mai discutat ceva despre miracolele artei, în vreme ce în sinea mea îmi repetam că ar fi fost totuşi prea mult să-i

povestesc în seara asta balada nevestei zidite la piciorul podului, care ar fi putut să atenueze din şocul produs de cea dintâi istorisire. Tot discutând despre arta adevărată şi cea mediocră, am ajuns la o gară minusculă.

— Vine ultimul tren, a observat ea, în vreme ce străbăteam peronul pustiu, iar paşii noştri răsunau stingher pe ciment. Într-adevăr, un tren verde a intrat cu viteză în gară şi a frânat cu zgomot chiar lângă noi, mare şi aproape gol. Poate că era acelaşi tren ale cărui lumini le văzuserăm licărind cu puţin timp în urmă. S-au deschis uşile, dar nu a coborât nimeni şi deodată, în vreme ce trenul se punea în mişcare, fata m-a prins de mână şi mi-a strigat: „Hai să urcăm!”, după care s-a aruncat în primul vagon care trecea pe lângă noi. Eu am urmat-o, iar trenul a început să ia viteză. O vedeam pentru prima oară strâmbându-sc de râs, cu ochii strălucind, şi am intrat aşa în vagonul complet pustiu, în care canapelele lungi păreau şi mai pustii în lumina iluzorie a becurilor. Am ieşit pe coridor şi am privit pe geam la bezna de afară.

— Unde mergem? am întrebat-o.

— Nu ştiu, mi-a răspuns ea, veselă. Habar n-am. Ştiu doar că mergem undeva.

Nici pe mine nu mă interesa încotro mergeam, dar îmi plăcea că eram cu ea, noaptea târziu, într-un tren aproape gol.

— Dacă vila regelui e în direcţia asta, coborâm s-o vedem, m-a avertizat ea. Vreau să văd vila în care a stat.

Am râs, dar ea a insistat şi eu am acceptat în final, de teamă să nu provoc o ruptură pentru un motiv de doi bani. Nu voiam să mă cert cu ea, pentru că era dulce cu încăpăţânarea aia a ei, dar mai ales pentru că ştiam cât de nocive sunt certurile într-un spaţiu închis, cum era vagonul acela, de unde nimeni nu poate pleca, dându-i celuilalt ocazia să strige din urmă „stai” şi să alerge după el pentru a se împăca apoi conform unui ritual străvechi, operă comună a tuturor îndrăgostiţilor lumii. Am cedat, aşadar, eu, deşi am înţeles că habar n-aveam încotro ne îndreptăm. Gările erau atât de multe şi de asemănătoare, încât era imposibil să le deosebeşti una de alta. Şi totuşi, priveam cu atenţie ori de câte ori trenul intra în vreo gară şi citeam denumirea de pe tabelă, pentru că

speram să ajungem în cele din urmă la vila regelui. Rămăsesem pe coridorul vagonului, iar ei îi stătea nemaipomenit de bine în postura aceea, în faţa ferestrei, cu mâinile băgate adânc în buzunarele pantalonilor, încercând să desluşească prima scrisul de pe tabelele care treceau în viteză pe lângă tren. Gările erau pustii, iar înscrisurile de pe pereţi păreau teribil de triste la ora aceea, când încetase orice mişcare şi nimeni nu se mai oprea să le citească.

— Nici bilete n-avem, i-am zis.

— Mare lucru, mi-a replicat ea. La ora asta nu ne mai controlează nimeni.

Am început să fluier o melodie şi ea mi-a zâmbit. Ne priveam în ochi şi poate că am fi trecut de gara unde voiam să coborâm, dacă ea n-ar fi observat tabela şi n-ar fi bătut din palme, strigându-i numele. Trenul s-a oprit, iar noi ne-am năpustit unul după altul pe peron. Peste câteva clipe, trenul s-a pus din nou în mişcare. A dispărut apoi în întuneric, luându-şi cu el şi zgomotele, iar noi am rămas singuri pe peronul care acum ne părea de-a dreptul abandonat.

— Am luat chiar trenul care trebuia, a zis fata, arătându-mi tabela din gară.

— Pentru mine n-are nici o importanţă, i-am răspuns.

Într-adevăr, nu mă interesează, mi-am spus în gând. Nopţile erau groaznic de monotone la casa de odihnă, aşa încât mă simţeam extraordinar de bine atunci când mă aflam departe de ea.

— Ba pentru mine are, a zis ea. Eu chiar vreau să văd vila regelui vostru.

— Dar cum o s-o găsim? am întrebat-o.

— Nu ştiu, a răspuns ca. Dar sunt convinsă că o vom găsi.

Am trecut peste şine şi am pornit-o spre ţărmul mării. Ea m-a luat la braţ şi i-am simţit din nou greutatea trupului. Plaja era acum complet pustie. În întuneric se zăreau siluetele întunecate ale vilelor de pe ţărm. Nici o lumină, pe nicăieri. Se auzea doar zgomotul valurilor lovindu-se de mal, sporind senzaţia de singurătate. Treceam prin dreptul ferestrelor şi uşilor închise ale caselor si ea mă întreba din când în când care ar fi putut fi vila regelui.

— Poate c-o fi asta, mi-a zis la un moment dat. E cea mai mare şi cea mai luxoasă.

— Probabil, i-am răspuns, privind vila mare, cu etaj şi grădină, înconjurată cu gard de fier. Probabil, am repetat. Era bogat şi nu se calicea la nimic.

— Ne oprim puţin aici? m-a întrebat. Ne-am aşezat pe treptele de marmură şi am luat-o în braţe, pentru că-mi spusese că-i e frig. Dinspre mare venea o briză uşoară şi i-am simţit câteva fire de păr, grele de umezeală şi reci ca nişte fire de cupru, gâdilându-mi obrazul.

— La ce te gândeşti? m-a întrebat ea pe nepusă-masă.

Faptul că vorbeam o limbă străină pentru amândoi ne făcea să încurcăm singularul cu pluralul. Am ridicat din umeri. Adevărul e că nu aveam nimic în minte care ar fi meritat să se numească gând. Am vrut să spun la un moment dat: „mă gândesc la tine”, dar afirmaţia asta mi s-a părut groaznic de „fumată” şi de banală şi, în plus, ea era din specia aceea de fete cu care era imposibil să foloseşti asemenea şmecherii de doi bani.

— Eu știu la ce te gândești tu, a răspuns tot ea. Ţi-l imaginezi acum pe regele tău stând pe treptele astea și privind marea, uite-aşa ca noi, şi-ţi spui că tu eşti cu siguranţă primul albanez care vine aici în urma lui.

— Nu, am negat eu.

— Ba da, a insistat ea.

— Nu.

— Nu vrei să recunoşti asta din mândrie.

— Sincer, nu, i-am zis, cu oboseală în glas. Mă doare-n cot că el a stat pe treptele astea. Asta nu numai că nu-mi incită imaginaţia, aşa cum crezi tu, ci, din contră.

— În cazul acesta tu n-ai deloc imaginaţie, m-a întrerupt ea.

— Poate.

— Scuză-mă, a spus. N-am vrut să te jignesc.

Am tăcut minute bune. Simţeam cum vântul îmi lipeşte de obraz zulufii ei reci. Braţul îmi amorţise pe umărul ei ca o creangă grea, udă, cum sunt acelea pe care le găseşti dimineaţa căzute în faţa porţii. Trebuie reluată discuţia despre

fostul rege, mi-am spus. Toată seara, din clipa în care a apărut între noi fantoma lui, încercasem să evit subiectul acesta, dar acum realizam că era inevitabil. Am tras aer în piept şi, înainte de a deschide gura, m-am simţit teribil de obosit. Aş fi vrut să-i povestesc ceva despre Albania, despre mizeria din regimul trecut, după cum învăţaserăm la şcoală, unde regele era ponegrit mai dihai decât sultanii turci, decât Nero cel nebun, ba chiar mai al naibii şi decât ţarii Rusiei. I-am bâiguit ceva despre faptul că albanezii, creatorii unor legende atât de măreţe (acum mi se părea că-i povestisem şi balada podului), erau atât de săraci, încât majoritatea, deşi trăiau aproape de ţărmul mării, nu văzuseră niciodată în viaţa lor marea, şi asta se întâmpla în vreme ce omul acesta (şi am arătat cu mâna zăbrelele de fier forjat ale gardului) îşi cumpăra vile luxoase în străinătate şi chefuia în ele. Apoi i-am mai spus că sărăcia era atât de lucie, încât existau câteva zone în care ţăranii nu aveau altă avere decât o bucată de cârpă pe care şi-o înfăşurau pe cap sub formă de tulpan, şi cârpa asta nu era altceva decât un giulgiu pe care ei îl purtau permanent, pentru ca trecătorii să aibă cu ce să-i îngroape dacă moartea îi ajungea pe drum. Când am terminat de povestit, i-am simţit degetele pe ceafă, ca şi când ar fi căutat giulgiul acela, şi m-am cutremurat.

— Ai mai auzit aşa ceva? am întrebat-o.

— Nu, a răspuns ea. Ştiam că Albania e o ţară frumoasă, dar ceea ce mi-ai spus tu este cumplit de trist. Îi simţeam degetele jucându-se în continuare prin părul meu şi, după o clipă de tăcere, m-a întrebat:

— Ştii ceva? Despre regi poate că ai dreptate, dar omul are nevoie totuşi de puţină imaginaţie. Puţină imaginaţie, a adăugat apoi, căci multe dintre cărţile de la noi sunt groaznic de plicticoase, pline de eroi vânjoşi, cu zâmbetul mereu pe buze. Nu-i aşa?

Nu ştiam ce să-i răspund. Mi se părea că are dreptate, deşi am încercat să-i demonstrez că revoluţia are frumuseţea ei, de exemplu cei trei veterani letoni de care abia ne despărţiserăm, sau chiar figura lui Lenin, în faţa căreia mulţi dintre regi, ţari, hani, emiri, împăraţi, sultani, califi şi papi nu erau altceva decât nişte infirmi, numai că...

Simţeam şi eu că mă lăsasem cucerit de personalitatea lui Lenin, ceea ce devenise un fenomen la modă. Un coleg de facultate îmi spusese că este metoda cea mai sigură de a-l minimaliza pe Stalin. Erau prezentaţi diametral opus, aproape vrăjmaşi, ba chiar se lăsa să se înţeleagă că Lenin fusese spionat de Stalin, lucru care va fi dezvăluit la vremea potrivită.

— Nu te contrazic, de data aceasta vocea ei părea obosită, dar majoritatea cărţilor de azi despre revoluţie sau despre Lenin... nu ştiu, parcă sunt fără sare şi piper...

Mi-am amintit atunci cât de anevoie îmi era în ultima vreme să tot citesc genul acela de cărţi despre care vorbea ea şi am simţit că-mi va fi greu s-o combat.

— Asta pentru că despre regi a scris Shakespeare, i-am zis.

— Nu ştiu, a spus ea derutată, nu ştiu. Despre regi a scris Shakespeare, în vreme ce despre revoluţie... Prin minte mi-a trecut atunci mulţimea de scriitori mediocri, cu privirile încărcate de o invidie permanentă (printre ei erau unii care îl mai pizmuiau încă pe răposatul Maiakovski), care făcuseră un circ din revoluţie, îndepărtându-i pe cititorii tineri. Prin minte mi-a trecut fulgerător chipul roşcat al criticului literar Iermillov, pe care-l uram cu toată fiinţa mea pentru că ştiam că el fusese unul dintre autorii morali ai sinuciderii lui Maiakovski, şi, ori de câte ori îl vedeam, scund şi pocit cum era, mâncând la cantina casei de odihnă, mă întrebam uimit cum de nu se reped toţi ceilalţi scriitori asupra lui să-l lovească, să-l linşeze, să-l facă una cu pământul, să-l târască prin bălării, pe nisip ori în faţa artezienei cu delfini. Şi-mi mai spuneam câteodată: dacă nu se întâmplă una ca asta, înseamnă că ceva nu merge bine aici, că totul e cu susul în jos.

— Vezi că am şi eu un dram de dreptate? m-a întrebat ea.

— Cum? am sărit speriat ca trezit din somn.

Eram cu gândul aiurea şi nu reuşeam să pricep de ce spunea că are dreptate. Am reluat discuţia despre regele nostru, şi eu, înfricoşat, temându-mă că fata va rămâne cu iluzia unui rege bun, am vrut să-i povestesc despre meschinăria curţii regale, despre prinţii şi prinţesele, unchii şi mătuşile din jurul lui, despre liota de curteni ale căror chipuri necioplite le văzusem în revistele vechi de la Biblioteca

Naţională, pe vremea când îmi pregăteam lucrarea de diplomă. Dar era foarte târziu pentru o asemenea discuţie dureroasă şi am renunţat să-i mai spun ceva. Şi totuşi, poate din cauza resemnării mele, sau poate a imobilităţii de lemn a braţului meu de pe umărul ei, se pare că ea a înţeles ceva, pentru că mi-a spus în şoaptă:

— Dar poate că asta nici nu e vila lui.

— Poate, am zis şi am respirat adânc, ostenit de victoria aceea à la Pyrrhus, pentru că, la urma urmei, îmi părea rău, chiar foarte rău, că el, fostul rege, ieşise din bezna lui medievală ca să-mi strice mie seara. Apoi mi-a trecut prin cap că orice seară a vieţii noastre poate fi compromisă şi că omul nu are cum să anticipeze cu nici un chip din ce adâncuri neguroase se poate ivi pericolul. Dar probabil că nu este o coincidenţă, mi-am mai spus, că fantoma fostului rege mi-a apărut tocmai aici, în plină criză sufletească, printre sutele de dune pustii, peste care alergau tăcuţi, călări pe cai de baladă, doi câte doi, mortul si viul.

— Cum te cheamă? m-a întrebat fata, după o linişte semnificativă.

I-am spus. Ea s-a aplecat şi, pe nisipul întărit de umezeală, a scris cu degetul primele două litere ale numelui meu. Mi-am amintit iniţialele grăsanei şi apoi m-am mirat cât de lungă a fost seara aceea, care între timp se transformase în noapte, aşa cum o fetişcană se maturizează şi devine femeie. Nu peste mult timp ne vom ridica şi vom pleca de aici, orbecăind prin întuneric printre traversele de cale ferată, pentru a nu rătăci drumul. Apoi mi-am imaginat cum aveam s-o însoţesc până la vila ei, iar pe urmă până la uşă, cum îi voi mângâia pletele, după care ea va fugi de lângă mine fără să-mi spună nici noapte bună, dar eu nu mă voi mira, pentru că ştiu că aşa fac de obicei fetele din părţile acestea după prima îmbrăţişare. A doua zi ea va veni din nou la masa de ping-pong, unde oamenii se ceartă pentru puncte, şi apoi ne vom plimba din nou în amurg, pe malul mării, tocmai în momentele în care fotografii amatori îşi potrivesc obiectivul aparatului foto pentru a imortaliza apusul. Iar pe urmă ne vom transforma încetul cu încetul în nişte umbre şi ne vom strecura, cu siguranţă, în

interiorul camerelor foto ale unor necunoscuţi, la fel ca majoritatea umbrelor care se plimbă seara pe malul mării, iar mai târziu, când filmele vor fi developate, ne vom ivi ici şi colo în fotografiile acestor necunoscuţi, ca nişte pete minuscule, aproape invizibile, în amurgul nordic, şi nimeni nu va şti cine suntem şi ce căutăm acolo.

— E foarte târziu, a spus ea, trebuie să plecăm.

Într-adevăr, trebuia să plecăm. Ne-am ridicat şi am pornit în linişte în direcţia din care veniserăm, trecând din nou prin faţa porţilor de fier ale vilelor, cu mânere de bătut în formă de mână omenească (nu ştiu de ce am avut mereu impresia că în faţa unor asemenea porţi trebuie să se fi întâmplat crime), şi pe lângă zăbrelele care adăposteau pustietatea grădinilor. La ora aceea nu mai era nici un tren şi ea a spus că trebuie să ieşim la şosea, să găsim un taxi sau o maşină de ocazie. Aşa am şi făcut, dar maşinile erau extrem de rare şi, cum se întâmplă de regulă în asemenea cazuri, nici una din câte au oprit nu mergea în direcţia în care trebuia s-o luăm noi. În cele din urmă, o pereche de bătrânei, care se întorceau de la o „nuntă de argint”, ne-au luat în maşină o bucată de drum, lăsându-ne într-o gară al cărei nume îl văzusem scris pe o sticluţă de lac de unghii sau de şampon. Restul drumului l-am făcut pe jos.

Când am ajuns la Dubulti, tocmai se crăpa de ziuă. Foloseam din ce în ce mai puţine cuvinte, şi nu numai cuvintele ni se împuţinaseră, ci şi gândurile, ca şi când am fi pătruns în ionosferă. Am însoţit-o până la vila în care stătea, iar la uşă s-a întâmplat chiar ceea ce-mi imaginasem. Îndepăr-tându-mă, am privit încă o dată înapoi şi am văzut că la unul dintre geamurile vilei s-a aprins o lumină, care, din cauza ceţii, părea o sclipire de platină. Mi-am amintit de amicul meu de la Ialta, de anul trecut, şi de dorinţa lui de a urla, şi mi-am spus ca prin vis că poate nu e o întâmplare faptul că cuvintele platină şi planetă sună asemănător, că între ele există într-adevăr ceva comun şi că eu simţisem clar lucrul acesta atunci când fata fugise de lângă mine, la fel cum fugise Lida Snieghina, cândva, pe strada Nieglinaia, lăsând în urmă un reflex iluzoriu, ca o scânteiere de stea.

Am să-ţi spun şi ţie balada, îndată ce o să mă întorc la

Moscova, i-am promis în gând, în vreme ce mă apropiam de casa de odihnă. Simţeam că dimensiunile şi greutatea picioa-relor mele nu mai erau aceleaşi, ca şi când aş fi mers pe suprafaţa lunii. Când am trecut pe lângă masa de ping-pong, udă de rouă, cu două palete uitate acolo de seara trecută, mi-am spus că omul poate suferi în câteva ore mai multe schimbări decât strămoşul lui antropomorf în zeci de mii de ani de evoluţie. Am lăsat în urmă havuzul cu delfini, în care Iermillov ar fi trebuit să fie de mult înecat, şi am ajuns la vilele scriitorilor. Le priveam cum stau cufundate în întuneric şi linişte şi deodată mi-a venit să strig: „Treziţi-vă, Shakespeare ai revoluţiei! Treziţi-vă!”. Tocmai treceam pe lângă casa suedeză, în care dormeau cei mai renumiţi scriitori, când în liniştea de mormânt am auzit pe cineva tuşind. M-am oprit; într-o cameră, cineva tuşea într-adevăr. Era o tuse veche, hârâită, ca şi când ar fi fost însoţită de un mormăit bătrânesc.

Ajuns pe aleea care ducea spre vila în care locuiam, am întors încă o dată capul şi am privit întinderea aceea nesfârşită de nisip, care începuse să sclipească în lumina săracă a dimineţii nordice. Era ceva care nu mă lăsa să plec de acolo. Acum, pe întinderea aceea, albeau, ca nişte fosile milenare, oasele cailor pe care călărisem cu câteva ore mai devreme împreună cu morţii. Ce noapte lungă, mi-am zis, pe jumătate adormit, şi am pornit-o spre vilă.

2

Odată cu seara, trenul cu care călătoream se apropia de Moscova. Era un tren neobişnuit de lung şi, cu toate că ziua aceea în care călătorisem de la Riga la Moscova fusese când frumoasă, când ploioasă şi mohorâtă, eu îmi imaginam cum o parte dintre vagoane înaintează prin ploaie, iar celelalte se află în plin soare. Uite, acum primele vagoane trebuie că intrau din nou în vijelie, iar când m-am apropiat de fereastră ca să văd undeva, în faţă, prăpădul, picăturile de ploaie au izbit vijelios în geam. De data aceasta trenul nu a mai reuşit să ajungă la finalul după-amiezei aceleia. După cum se părea, când ieşise din zona cu ploaie, se ivise brusc amurgul, aşa încât n-a mai existat după-amiază. Acum, afară, în spatele geamurilor opace, în mijlocul câmpului pustiu, cu discreţie, departe de oameni, se dădea bătălia dintre amurg, seară şi noapte. Dar asta nu a ţinut prea mult, întâlnirea lor a fost scurtă, fapt la care a contribuit şi vremea rea, şi în final au priceput cu toţii că jur-împrejur, dincolo de calea ferată şi mult mai departe de ea nu mai era decât noapte.

Am avut de câteva ori senzaţia că intram deja în Moscova, dar nu erau decât periferiile ei cele mai îndepărtate. Luminile lor au început să joace obsedant, până când mi-am zis că trebuia să mă smulg din reveriile mele.

În vara aceea văzusem Moscova de câteva ori în vis, dar era întotdeauna vorba despre un scenariu chinuitor: ajungeam acolo, dar nu reuşeam să mă orientez pe străzi, să găsesc drumul spre centru şi rămâneam undeva în suburbii. Semafoarele nu funcţionau, troleibuzele se mişcau iluzoriu, ca fantomele din poveşti. Şi la Ialta, ca şi la Riga, fiind departe de Moscova, mi se făcuse dor de ea, cum se întâmplă de obicei când eşti despărţit de ceva, şi atunci dădusem fuga la biblioteca staţiunii pentru a găsi vreun roman contemporan care să descrie amănunţit oraşul unde trăisem o bună bucată din viaţa mea şi mai aveam încă destul de trăit. Dar şi la Ialta, ca şi la Dubulti, părăsisem bibliotecile dezamăgit. Aproape nici un roman sovietic nu descria Moscova în amănunt. Chiar şi

atunci când personajele trăiau acolo sau treceau prin oraş, ele rămâneau blocate pe câteva străduţe de la periferie, ca şi mine în visul meu, nu ajungeau aproape niciodată în centru, pe strada Gorki, pe Tverskoi Bulvar, la Ohotni Riad, lângă hotelul Metropol, ca şi când le-ar fi fost frică de toate acestea. Ba chiar şi atunci când treceau întâmplător, parcă erau abulice, fără ochi şi fără urechi, sau mai bine zis cu nişte ochi si urechi care vedeau numai Kremlinul şi auzeau doar ceasul de acolo. Părăseau apoi panicate centrul, ceea ce se vedea şi din succesiunea haotică de fraze, şi nu se linişteau decât atunci când se aflau în afara Moscovei, departe, cât mai departe de ea, când ajungeau într-un sătuc paşnic, unde se aşezau turceşte şi descriau în sute şi sute de pagini fiecare izbă şi uliţă a lui.

Încercasem în zadar să găsesc vreo asemănare între Moscova din coşmarul acela al meu, de o lentoare ciudată, şi fuga (de fapt, o autoexilare) scriitorilor sovietici din capitala lor.

Văzând că luminile de-afară şi-au încetinit goana nebunească, am înţeles că trenul îşi micşorase viteza. Sub ploaia de început de toamnă, cu un şuierat ce părea să spargă întinderile de dincolo de orizont, trenul se apropia de Rijski Vokzal. Îmi lipisem fruntea de geam, aşteptând cu înfrigurare să zăresc luminile gării. Mă cuprinsese o luciditate stranie. Apăru, în cele din urmă, platforma de beton a peronului, a cărei pustietate o simţisem încă de la primii metri. Udă de ploaie, cenuşie, ea luneca precum un şarpe uriaş pe lângă vagoane. Nici nu era nevoie ca şarpele să iasă complet din gaura lui. Am înţeles din primele momente că Lida Snieghina, căreia îi trimisesem o telegramă în urmă cu două zile, nu venise să mă aştepte. Poate că acum e cu altul. Acesta a fost primul gând care mi-a trecut prin cap. Şi nici nu-mi trecuse acum pentru prima oară. Era de mult în conştiinţa mea, doar că apăruse acum, în clipa în care trenul oprea. E cu altul, fiuu, fiuu. Ah, chiar acum mi-am amintit că locomotiva tocmai asta-mi comunicase cu şuieratul ei, în momentul în care intrase în gară şi văzuse cine se află pe peron.

„Păzeşte-te de vară”, îmi spusese un coleg de grupă, înainte

de a pleca în vacanţă. „Vara are o mare putere asupra rusoaicelor”. Şi-mi mai povestise cum toate despărţirile lui avuseseră loc vara, în împrejurări din care nu lipseau gările şi biletele cu număr fără soţ.

Ori a găsit pe altul, ori a făcut avort, continuam să vorbesc cu mine însumi. Am simţit un regret: ultima dată mă rugase să fiu atent (te rog, doar de data asta, auzi?), dar eu îmi văzusem de treabă.

Am coborât pe peron, târându-mi anevoie geanta de mână. Ici-colo se zăreau siluete lipite în îmbrăţişări şi săruturi, ca nişte apariţii din altă lume. Şi ei au petrecut aceeaşi vară ca şi mine, şi totuşi s-au aşteptat unii pe alţii. Am luat un taxi din piaţeta din faţa gării şi i-am spus adresa şoferului bătrân, cu ceafa acoperită de blana unei căciuli cu urechi: Butirski Hutor, căminul Institutului Gorki.

Contrastând cu clădirea veche, cu două etaje, înconjurată de un parc, a Institutului Gorki, căminul studenţesc din Butirski Hutor era un imobil cu faţada decolorată, o şandrama de şapte etaje, ridicată din cărămizi cenuşii, cum se construia în ultima vreme. Fără să ştiu nici eu de ce, mânat de un soi de nelinişte, mi-am lipit fruntea de geamul maşinii, pe care silueta întunecată a căminului se desena ceţos, şi brusc am priceput de unde mi se trăgea toată neliniştea aceea. Clădirea era în întregime cufundată în întuneric. Mă aşteptasem să văd sclipind luminiţe la ferestre, dar geamurile erau întunecate şi doar undeva, între etajul al şaselea şi al şaptelea, se zărea un punct luminos. Însă lumina de acolo era atât de slabă, încât nu făcea altceva decât să întărească şi mai mult impresia de pustietate. Nu s-a întors nimeni din vacanţă, mi-am spus.

Am plătit taximetristului, am coborât şi, în vreme ce mă îndreptam spre intrare, mi-am ridicat încă o dată privirea, ca pentru a mă asigura că clădirea era pustie. Chiar aşa şi era. Etajele erau toate pierdute în întuneric, dar cel mai sinistru mi s-a părut etajul al patrulea, cel al fetelor. Şi mi-a trecut prin cap că ele se aflau acum departe, în braţele verii.

La poartă, tanti Katia m-a salutat fără amabilitatea ei de altădată. Căuta ceva prin sertarele biroului şi nu ştiu de ce mi-am închipuit că avea să-mi înmâneze o telegramă cu veşti

rele din Albania. Totuşi, în ochii ei, în spatele lentilelor, n-am zărit nici o umbră de compătimire.

— Tu, băieţaş, şi colegul tău, albanezul celălalt, trebuie să vă prezentaţi la secţia de poliţie, mi-a strecurat printre dinţi. Am făcut o figură mirată şi m-am pregătit să întreb „de ce”, când am văzut că şi în ochii ei apăruse aceeaşi întrebare, şi tocmai întrebarea aceasta fusese cea care ştersese de pe chipul ei orice urmă din amabilitatea de altădată.

— Ştiţi de ce? am întrebat-o totuşi.

— Nu, a clătinat ea din cap. Parcă am auzit ceva despre actele tale de identitate.

Ultimele cuvinte le-a pronunţat accentuând pe „a”, ca toţi ruşii care au câteva clase.

În spatele lentilelor groase, bătrâneşti, privirea ei iscoditoare părea să mă întrebe: „oare ce-aţi făcut voi, albanezii, acolo unde aţi fost în vacanţă?”

Gândul mi-a zburat fulgerător la avortul Lidei.

— Eu am toate documentele în regulă, i-am spus. Iar colegul meu a plecat în Albania.

Ea a ridicat din umeri. Apoi a început să caute din nou prin sertarele biroului şi mi-am închipuit că avea să scoată de acolo niscai mesaje pentru mine.

— Am vreo scrisoare? am întrebat-o.

Ea a dat din cap în semn că nu.

Mi-am înhăţat geanta şi am făcut stânga-mprejur. Ascensorul era în revizie. Până la etajul al şaselea, unde era camera mea, trecându-mi geanta dintr-o mână într-alta, m-am întrebat de câteva ori ce-o fi fost cu convocarea aia la poliţie.

În fine, am ajuns, am deschis uşa şi am intrat. Eram obosit. M-am aşezat pe pat şi mi-am pus mâinile pe genunchi. Preţ de o secundă mi s-a părut că singurul lucru pe care mi-l puteam dori era să mă întind pe pat şi să dorm, să dorm, pentru a scăpa de amintirea acelei zile nefaste. Însă, odată ce momentul a trecut, am făcut exact contrariul: m-am ridicat şi, cu mişcări lente, am început să patrulez prin cameră. Pe masă se afla magnetofonul, rămas afară din cutia lui din ultima seară în care fusesem aici cu Lida. Aveam o grămadă de cântece

pe benzi, dar simţeam că în momentul acela aş fi putut mişca mai uşor bolovanii unui templu antic, pentru a scoate de acolo o mumie, decât să învârt butoanele aparatului. Nu ştiu de ce, dar ideea de a asculta muzică în pustietatea aceea mi se părea complet deplasată.

Fără a mă gândi prea mult, am deschis uşa şi am ieşit pe coridor. Din cauză că avea un singur bec, plasat pe undeva pe la mijloc, holul mi se părea acum mai lung ca de obicei. Am rămas o bucată dc vreme aşa, fără să mă mişc şi fără să mă gândesc la nimic. Coridorul era, într-devăr, foarte lung. De o parte şi de alta se aflau cincizeci sau şaizeci de camere. Nici un coridor nu jucase în viaţa mea un rol atât dc important ca acesta. Îmi aminteam sâmbetele de beţie sau sărbătorile, când, la miezul nopţii, colegi beţi turtă vociferau în fata uşilor, recitau versuri demente sau încercau să spargă broasca, pentru că yalele, izbite cu putere, se închideau automat şi ei rămâneau pe dinafară.

Am înaintat cu încetineală. Parchetul, desprins din loc în loc, scârţâia la fiecare pas. Povestea coridoarelor ... Am simţit un fior vag, aşa cum se întâmplă atunci când amintirile frumoase se contopesc cu cele urâte. Sub acest coridor mai erau alte şase, iar deasupra mai era unul, şi pe fiecare dintre ele se întâmplau aceleaşi lucruri: oamenii le străbăteau încoace şi încolo, ieşeau şi intrau în camere, îşi conduceau prietenii, îşi împărţeau idei de romane, zvonuri şi bârfe literare, de multe ori mai interesante decât cărţile lor, însoţeau fete şi femei care chicoteau, tăceau sau suspinau tot drumul până la ascensor, iar apoi, în cabina liftului, fremătau asemenea unor păsări dornice de zbor sau unor animale prinse în cursă. Uneori se întâmpla ca fata pe care o însoţeai, după ce o lăsai să intre prima în ascensor, să-ţi trântească uşa în nas, şi atunci, în vreme ce cabina cobora încet, porneai după ea pe scări în jos, s-o ajungi la parter. Scara se învârtea în jurul spaţiului abrupt împrejmuit cu plasă de sârmă, prin care cobora ascensorul, iar tu semănai o plantă agăţătoare ce înconjoară un stâlp monumental.

Parchetul scârţâia din loc în loc sub paşii mei. Liniştea de pe coridor era insuportabilă. Uite uşa lui Ladonşikov. Mai

încolo stătea P.N. Taburokov, din Asia Centrală. Apoi, la rând: Jeronim Stullpans, din Letonia; Artaşes Pogosian, armean; doi georgieni, cu acelaşi nume amândoi, Şota, unul stalinist, celălalt antistalinist; Iuri Goncearov, rus; Kiuzengheş, din nord, din teritoriile iakute, sau chiar eschimos, cu o undă de tristeţe în privire, ce-ţi readucea în minte întinderea nesfârşită a tundrei, şi care vorbea o rusă teribil de stâlcită, cu o pronunţie ciudată, amintindu-ți de susurul trestiilor în vânt. Ori de câte ori mă apropiam de el aveam senzaţia că murmură încontinuu cuvinte magice şi că voi rămâne hipnotizat, prizonierul tundrei nemărginite, departe de toţi şi de toate. Mai erau A. Şoghenţukov, din Caucaz, şi Maţchiavicius, lituanian.

Grupa noastră ocupa cea mai mare parte a etajului al şaselea. Pe uşi nu scria nimic, deoarece majoritatea ocupanţilor acestor camere erau scriitori cunoscuti în ţările şi oraşele lor de baştină. Unii erau preşedinţi ai uniunii scriito-rilor din republicile sau provinciile autonome unde se născuseră şi, din cauza numeroaselor probleme pe care le aveau sau a intrigilor abile, abandonaseră studiile şi doar acum, după ce-şi îngenuncheaseră adversarii, după ce-i acuzaseră de stalinism, liberalism, naţionalism burghez, rusofobie, şovinism, semitism, modernism, folclorism etc., după ce le distruseseră carierele literare, le interziseseră opera, îi împinseseră spre alcoolism, spre sinucidere sau, pur şi simplu, îi băgaseră la zdup, după ce terminaseră deci cu toate acestea, se gândiseră şi ei să vină la Institutul Gorki, pentru a-şi completa cunoştinţele de literatură. O parte dintre ei erau deputaţi în sovietele supreme din republicile lor, alţii erau personalităţi publice cunoscute şi, într-o zi, la seminarul de economie politică, în vreme ce se discuta despre devalorizarea monedei, Şoghenţukov, care stătea cu mine în bancă, a rostit cu dezinvoltură: „când eram prim-ministru, s-a întâmplat să mă confrunt cu o problemă asemănătoare”.

Ajunsesem acum în zona întunecoasă a coridorului. Nu se vedea nimic, cu excepţia plăcuţelor de bronz ale personali-tăţilor, puse pe uşile acelea banale, vopsite în cele mai obişnuite culori. „Aici a locuit între 1958 şi 1960 celebrul Johnreed Abdullahanov.” „Aici a locuit între 1955 şi 1960...”.

„Stai”, aproape că am strigat. Din camera de alături, răzbătea pe sub uşă, o luminiţă palidă. Era camera lui Anatoli Kuzneţov, iar lumina era cu siguranţă cea pe care o văzusem eu din taxi. Kuzneţov se întorsese din vacanţă înaintea mea. Dacă mi-ar fi spus cineva mai-nainte că în Sahara aceea cu şapte etaje se afla vreo persoană cunoscută, aş fi zbughit-o la fugă ca un nebun... O vorbă, frăţioare, doar o vorbă-mi trebuia în liniştea asta de mormânt. Am ridicat mâna să bat în uşă, apoi am renunţat. Nu-mi plăcea deloc omul acesta, aşa cum nu-mi plăcea nici Iuri Goncearov, despre care unul dintre cei doi Şota spunea că e cel mai important scriitor din toate teritoriile udate de Volga, în vreme ce celălalt îl încadra fără să clipească în categoria turnătorilor. Am început să cobor fără grabă pe scară. Într-un rând am avut impresia că aud voci înăbuşite şi m-am oprit să ascult mai bine. Mi-am închipuit că Kuzneţov îşi citea cu voce tare vreun text. Când am ajuns la etajul al cincilea, vocile s-au auzit iarăşi. Era un fel de lălăială în surdină, care m-a obligat să mă opresc din nou. La etajul acesta, într-una dintre camerele ale căror ferestre dădeau în curtea interioară, venise probabil cineva. Am început să înaintez pe coridorul slab luminat, cu speranţa că individul pe care-l auzeam vorbind era vreo cunoştinţă de-a mea. În cele din urmă, ghidându-mă după lumina care se vedea pe sub prag, am găsit camera, dar nu ştiam a cui e. La etajul acesta stăteau studenţii din primii ani, faţă de care nu ne ascunsesem niciodată dispreţul. Cu un sentiment de culpabilitate, gata să-mi cer şi scuze, dacă ar fi fost nevoie, m-am pregătit să bat la uşă.

Înăuntru s-a auzit din nou vocea cuiva şi în secunda următoare mi-am amintit că acolo stătea chinezul Ping, pe care studenţii îl porecliseră „O sută de flori înflorite”, şi asta din pricină că avea o figură care-ţi sugera orice, în afară de o sută de flori. Probabil că chinezul citea ceva cu voce tare. Odată cu chipul lui, mi-am amintit şi felul cum articula cuvintele, aşa încât mi-am zis că mi-ar fi fost poate mai uşor să înţeleg rusa vorbită de un papagal, decât rusa lui. Am trecut mai departe şi am ajuns din nou la scară. Celelalte etaje erau complet pustii. La poartă, tanti Katia m-a urmărit din nou cu

privirea aceea lipsită de orice semn de prietenie. În vreme ce ieşeam, am înţeles că, mai mult ca oricând, aveam nevoie în seara aceea de prietenia ei şi mi-am zis că până la urmă ea avea să devină din nou blajină şi amabilă, ca orice *babuşcă* rusoaică. Ele, bătrânele acestea, erau de fapt singurele care-şi arătau afecţiunea faţă de noi, studenţii străini; deci ea putea să redevină bătrânica cumsecade dintotdeauna, deşi, mie mi se părea că n-o voi putea ierta pentru răceala din seara aceasta.

Afară ploaia încetase. În staţia de troleibuz nu era multă lume. Am simţit de departe freamătul firelor electrice şi el, cerbul viselor mele, tăind aerul cu coarnele, şi-a făcut apariţia prin întunericul înşelător.

Am coborât la piaţa Puşkin. Pe strada Gorki era ca de obicei plin de lumini şi de forfota trecătorilor. De la sediul *Izvestiei* şi până la hotelul Moscova, mai ales pe trotuarul din dreapta, studenţii Institutului Gorki îşi făceau de obicei „rondul de seară”. Şi asta probabil pentru că institutul îşi avea sediul în vechea casă a lui Herzen, la doi paşi de aici.

Pe frontispiciul clădirii *Izvestia* se derulau ştiri luminoase, o expoziţie, apoi numele lui Nixon, aha, o expoziţie americană, mi-am zis, în parcul Sokolniki. Erau şi alte ştiri din Ucraina, din Urali, plecarea sau sosirea lui Hruşciov de undeva, dar am ameţit urmărindu-le şi m-am lăsat păgubaş. La Cinema Central rula filmul *Nopţile Cabiriei*, pe care-l văzusem la Riga. La intrare era aglomeraţie. Involuntar, am întors din nou capul spre ştirile luminoase. La aeroport, Nikita Hruşciov a fost întâmpinat de pre-şe-din-tele Prezidiului... La Rijski Vokzal, L-i-d-a Snie-ghi-na nu l-a întâmpinat pe *ăla*. Hm. Eram, într-adevăr, foarte obosit. În faţa cinematografului, pe trotuarul de vizavi, se aflau mai multe cabine telefonice. Când am intrat într-una din ele, nu eram supărat pe Lida, ci doar dezamăgit. Am băgat moneda, am format numărul şi am aşteptat. Receptorul puţea a mahorcă. Mi-a trecut prin cap că, înaintea mea, de la telefonul acela cineva se despărţise probabil definitiv de persoana iubită, altfel nu se explica

mirosul acela îngrozitor. Mi-a venit să închid acel telefon ghinionist, dar am renunţat şi am aşteptat mai departe. Pauzele dintre semnale erau neobişnuit de lungi. Am încercat să mi-o imaginez pe Lida îndreptându-se spre telefon, călcând (nu ştiu de ce) cu tocurile pe covor, cu aura aceea jucăuşă deasupra capului şi cu ceafa ei delicată, departe de orice gând vulgar. Tocmai ceafa şi părul ei, în jurul căruia aveai impresia că se produce o descărcare electrică, mi-au atras atenția la o serată a Institutului Gorki, în vreme ce ea dansa cu un georgian. Deci, înainte de a o vedea la faţă, am făcut cunoştinţă cu ceafa şi părul ei. Ştiam că ceafa oamenilor este la fel de personală ca şi chipul şi totuşi, după ce am cunoscut-o, mereu m-am întrebat cum de a fost cu putinţă ca zilele şi săptămânile care au urmat în relaţia noastră să nu-mi ofere atât de multe amănunte despre ea, cum o făcuseră clipele acelea de la început, la serata de la institut. Albă, delicată, cu un miros înnebunitor, deşi Lida nu folosea parfumuri şi săpunuri fine, ceafa aceea transmitea toată răceala şi, simultan, toată tandreţea acelei fete, dacă virtutea poate fi numită răceală şi pasiunea, tandreţe.

Nu ştiu de ce, dar în timp ce o urmăream din ochi, am avut impresia că ceafa delicată, de lebădă, este ameninţată de ceva. Poate că acesta a fost modul în care mi s-a arătat primul firicel de pasiune vizavi de ea sau impresia aceasta avea o legătură cu tot ceea ce auzisem prin căminul institutului, la Butirski. Cert este că în seara aceea am avut senzaţia că ceafa Lidei Snieghina era ameninţată de colţii gălăgiosului Abdullahanov sau de cei ai sâsâitului Kiuzengheş.

Eram înconjurat de hărmălaia obişnuită a seratelor de dans de la Institutul Gorki, de climatul acela special care se creează la impactul gloriei veşnice a literaturii cu reprezentanţii ei vii, care uneori dansează stângaci, se bâlbâie sau mint de îngheaţă apele. Ştiam că aceste serate sunt animate doar la început, atunci când fetele invitate sunt fascinate şi aşteaptă cu sufletul la gură să-i cunoască, să-i cunoască, să-i cunoască pe scriitori. Iar să faci cunoştinţă cu celebrităţile zilei era aici floare la ureche, se petrecea chiar în jurul lor; gloria era atât de aproape, încât ele nici nu ştiau

încotro să-şi întoarcă mai repede privirea. Faceţi cunoştinţă cu amicul meu, Piotr Reutski, scrie poeme. Aţi citit *Dimineţile mestecenilor*? E al lui. Ah, da, da. Faceţi cunoştinţă, el este... Şi toate acestea înotau într-un ocean de aluzii, de speranţe vagi că, dacă îi cunoşti, ai putea deveni personaj de nuvelă, ai putea câştiga cel puţin dreptul ca iniţiala numelui tău să fie pusă la începutul unui poem sau al unei povestiri, ca să nu mai vorbim apoi de jurnalele descoperite după moarte, de editarea corespondenţei secrete, de memorii şi arhive.

Era încă prima jumătate a seratei (pentru că, în a doua, adevărul începea încetul cu încetul să se dezvăluie, după care venea un moment în care invitatele începeau să-şi privească partenerii de dans cu alţi ochi, încercau să se desprindă din braţele lor, ba chiar au fost cazuri, ca acela al lui Nutfulla Şakenov, când fata îşi pălmuise partenerul, îl lovise peste faţă pe cel alături de care visase, doar cu două ceasuri înainte, să fie împreună în vecii vecilor, până ce moartea îi va despărţi, iar pe cruce să fie scrise versurile lui: „îmi amintesc acel aprilie, acel aprilie friguros din Karakum”), deci era încă jumătatea fericită a seratei, când ea, Lida Snieghina, privea deja în jur cu o nemulţumire vizibilă. Părea că regretă venirea acolo, în vreme ce o prietenă de-a ei, „oh, ea este ciudată”, îmi explicase Lida mai târziu, după ce ne-am cunoscut, „este o fată cu capul pe umeri, dar e înnebunită după scriitori. Uite, ăla e prozator, nu?” m-a întrebat ea, arătând spre un anume Kurganov. „Patru luni a aşteptat prietena mea ca el să publice o nuvelă ce-i fusese dedicată ei. Şi ştiţi cum s-au terminat toate astea? Nuvela a apărut, într-adevăr, dar personajul principal era o mulgătoare din colhozul *Calea leninistă*. Şi totuşi, prietena mea, mă credeţi, este fericită, pentru că el a convins-o că în spatele personajului se află chiar ea. Dar eu socot că asta e... nici nu ştiu cum să-i spun. Dar dumneavoastră? Tot scriitor sunteţi?”

Ah, nu, puişor, i-am spus în gând, e prea târziu să mă prinzi în cursă. Ar fi trebuit să fiu tare tâmpit să nu mă „prind” că ea n-avea nici o simpatie pentru scriitori şi că se apropiase de mine tocmai pentru că nu păream a fi unul dintre ei. Nu, am dat din cap. I-am îndrugat ceva depre cinematografie,

regretând imediat că nu am ales o specialitate şi mai rară, lingvist sau egiptolog. Ea m-a întrebat dacă eram scenarist sau scriam dialoguri, iar eu, ca să fiu mai sigur, m-am depărtat cât de mult am putut de zona periculoasă, bâiguind ceva despre traducerea de filme, subtitrare, dar nici despre asta prea clar şi... după cum începusem aş fi ajuns la specialitatea de maşinist, dacă în momentul acela n-ar fi încetat muzica.

La celălalt dans i-am spus, râzând, că e puţin ciudată antipatia ei pentru scriitori, mai ales aici, în propria lor fortăreaţă. Ea a ridicat din umeri, apoi mi-a explicat că în realitate iubeşte mult şi literatura, şi pe scriitori... Dar că-i preferă mai ales pe cei... morţi, în vreme ce pe scriitorii vii... poate pentru că cunoscuse doi, datorită prietenei ei... nu-i suporta... În vreme ce... morții... Uite, iar viii şi morții, mi-am zis, călărind pe acelaşi cal, ca în balada lui Kostandin şi a Doruntinei. Şi, în seara aceea, mi s-a năzărit pentru prima oară să-i povestesc vechea legendă despre tăria legământului făcut.

În vremea aceasta, lângă noi, prietena ei dansa visătoare cu Kurganov, iar eu i-am spus Lidei că poate el îi promitea acum s-o facă personaj de roman, după care, în romanul acela, s-o zugrăvească sub chipul unei vicepreşedinte de colhoz, puţin încărunţită, care să reprezinte Republica Socialistă Bielorusă la vreo conferinţă pentru pace.

Lida a râs din toată inima şi mie mi s-a părut că acela era momentul cel mai bun pentru a-i cere numărul de telefon. Strălucitor, ca un colan de şase perle minunate, el s-a ivit din adâncurile misterioase ale fiinţei ei, un giuvaier alcătuit dintr-o jumătate de duzină de cifre fermecate, cu ajutorul cărora eu, învârtind un disc mititel, voi pătrunde pe tărâmul intimităţii ei de fată. Eram mai obosit ca un pescuitor de perle şi, când ea a plecat împreună cu prietena ci, însoţite de Kurganov, la sfârşitul seratei, mi-am spus că este, într-adevăr, una dintre fetele cele mai atrăgătoare din câte cunoscusem, deşi mă temeam că ar fi putut fi niţeluş cam prea rece. Dar, când i-am telefonat câteva zile după aceea şi ea, cu o voce catifelată, aproape somnoroasă, mi-a răspuns „v-am aşteptat

telefonul”, am simţit că Lida nu era deloc cum mi-o închipuisem. Ne-am întâlnit apoi în aprilie, în mai şi o bucată din iunie, până la începutul vacanţei de vară (ea era studentă la medicină), iar eu, ori de câte ori o sunam, îmi spuneam că este foarte ciudat cum unele fete au în fiinţa lor, în laringe, în plămâni, poate şi în coardele vocale, un mecanism care le transformă brusc vocea, o îndulceşte, o face mai tandră, dacă s-ar putea spune aşa. E, ca să fiu mai explicit, un fel de transformator care schimbă curentul de 220 de volţi în curent de 110 sau invers.

Toate acestea mi-au trecut prin cap în cabina telefonică strâmtă, în intervalul dintre două semnale, respirând mirosul acela greu de mahorcă „Ndarja” . Chiar, cum de le trecuse prin cap să le numească aşa?

Mi-o imaginam îndreptându-se spre telefon cu paşi întinşi, iar imaginaţia mea trăgea fără milă de coridorul acela, îl lungea ca pe un pat al lui Procust, aşa încât să justifice întârzierea ei, paşii ei nesfârşiţi spre aparatul care suna. În cele din urmă, moneda de 15 copeici a căzut undeva în interiorul telefonului, sau mai curând în interiorul meu, în stomac, grea ca de plumb, monedă veche a regelui Irod.

„Alo, alo”, s-a auzit o voce slabă. Era bunica ei, care, după ce s-a chinuit o vreme să înţeleagă ce şi cum, mi-a spus că Lida era plecată în Crimeea.

Am ieşit din cabină şi, după ce am depăşit scuarul Puşkin, am pornit-o pe strada Gorki, pe trotuarul din dreapta, acolo unde grupuri de băieţi, îmbrăcaţi după ultima modă, îşi pierdeau vremea ceasuri întregi aruncând ocheade fetelor care treceau pe lângă ei. În spatele meu, pe frontispiciul clădirii *Izvestia*, ştirile se perindau una după alta. Hruşciov se pregătea de o nouă vizită. În perioada aceea, ziarele începuseră să-i spună Nikituşka sau Nikitinka, aşa cum erau alintaţi eroii din folclorul rusesc, ca Ilia Muramеţ ş.a. Ori de câte ori încercasem s-o strig pe Lida cu apelativul Liduşka sau Lidocika, îi provocasem hohote de râs cu accentul meu, pe care îl puneam nu pe prima silabă, ci, conform naturii limbii albaneze, pe cea de-a doua. Deci Lida avea acum vara ei, aşa cum avusesem şi eu cu câteva zile în urmă la Dubulti. În timp

ce păşeam pe stradă, am simţit o dorinţă teribilă de a vorbi cu cineva, măcar la telefon. Să schimb câteva cuvinte despre vreme, despre vara aceea, cu oricine şi despre orice, chiar şi cu o statuie (ah, dacă statuile ar fi putut vorbi la telefon...), numai să vorbesc. Ajunsesem în faţa Poştei centrale. Brigita, am şoptit numele cunoştinţei mele letone. Cum de nu-mi trecuse prin cap s-o sun pe Brigita? Am urcat aproape în fugă treptele clădirii. Brigita se afla acum la Riga. Plecase din Dubulti cu două zile înainte ca eu să mă întorc la Moscova. Cu siguranţă că se afla acum în apartamentul ei din Riga, un apartament aristocratic, cu o sobă de ceramică ce acoperea un perete întreg şi cu mobile grele, din lemn de plop. Îmi plăcea Riga, unde acum vremea începuse să se răcească, cu clădirile ei solemne, având la colţuri ornamente în formă de coifuri cavalereşti şi străzi pavate cu piatră, ale căror nume se terminau toate cu particula „baum”.

I-am dat operatoarei numărul Brigitei şi m-am aşezat pe o bancă. Vocile amestecate ale centralistelor repetau numele unor oraşe îndepărtate, dintre care multe, nu ştiu nici eu de ce, le credeam dispărute de mult. Le-am auzit pronunţând Magadan, Astrahan şi alte denumiri cu aceeaşi rezonanţă fabuloasă (puteai crede că din clădirea asta ai fi putut să vorbeşti la telefon cu întreaga Hoardă de aur) şi am simţit fiori reci cum mă săgetează din creştet până-n tălpi. Mi-am spus că, mai mult ca sigur, Kiuzengheş vorbea de aici la telefon cu tundra lui ceţoasă, la orele serii, alinând-o cu şoapte misterioase şi promiţându-i cine ştie ce, la ora la care păsările zboară razant deasupra ei, prin semiobscuritatea aceea tristă, care ţine nu mai puţin de şase luni.

Poate că Brigita mai este acasă şi nu a ieşit să se plimbe pe străzile acelea care se termină cu „baum”, mi-am spus. În ultima săptămână a vacanţei mele la Riga vremea a fost urâtă, iar ploaia ne-a obligat de multe ori să intrăm la cinema, unde rulau filme pe care le mai văzuserăm, în cafenele de unde ieşiserăm cu puţin timp înainte, ori prin micuţele biserici protestante, în care uneori era şi slujbă. Am mers de câteva ori la Dzintars şi în toate acele staţiuni cu nume de parfumuri sau de creme, iar acum, mireasma părului ei, mirosul pastei de

dinţi şi al buzelor, pe care şi le ruja discret doar ca să nu i se crape de la vânt, se amestecaseră şi se combinaseră cu denumirile gărilor acelora minuscule.

Mi-am auzit numele strigat de una dintre operatoare. Am intrat într-o cabină, unde am zis de mai multe ori alo, alo, apoi am auzit pe cineva vorbind în letonă, moment în care este clar că nu am înţeles nimic, în vreme ce în cabina de alături o voce răspicată vorbea într-o limbă limbă orientală cu Samarkandul ori poate chiar cu Karakumul. Apoi, la mine pe fir a intervenit o altă voce, într-o limbă necunoscută, silabisită, după care mi s-a părut că aud din nou vorbindu-se în letonă, si iar voci sacadate, cu ecou. Fără să-mi mai fac prea mari speranţe, i-am aruncat din nou numele în toată bulibăşeala aceea continentală, care i l-a înghiţit într-o clipă, l-a sfâşiat, l-a tocat mărunt, l-a îngropat în nisip, în mlaştini nesfârşite, în taiga, i l-a amestecat cu aurorele boreale, până n-a mai rămas nimic decât un sorb lacom care cerea alte şi alte nume, poate chiar numele meu, cu un geamăt cutremurător. Am pus receptorul în furcă şi am ieşit împleticindu-mă din clădirea poştei. Strecurându-mă printre trecători, am simţit o durere de cap insuportabilă şi tâmplele vuindu-mi, bum, bum, ca şi când străzile din Riga mă loveau peste creştet asemenea unor bastoane de cauciuc, cu rezonanţa lor cunoscută „baum”, „baum”, „baum”.

La Ohotni Riad, mulţimea cenuşie, udă de ploaie, se mişca apăsată parcă de clădirea înaltă a Comisiei Planului de Stat şi de cea a hotelului Moscova. Departe, se zărea ca prin ceaţă silueta lui Bolşoi Teatr şi, ceva mai încolo, luminată de o geană de lumină albăstruie, clădirea vechiului hotel pentru străini Metropol, în jurul căruia poliţia făcea din când în când raiduri ca să strângă prostituatele. Mi-am încetinit paşii, întrebân-du-mă încotro s-o iau, la dreapta, ca să ajung la Kuznieţki Most şi la Petrovska, o stradă îngustă şi foarte agitată, sau să urc spre Piaţa Roşie. Orice om singur ar fi ales prima variantă, dar, culmea, fără să ştiu nici eu de ce, mi-am continuat drumul înainte, către Piaţa Roşie, pe care toţi cei care nu cunosc Moscova o cred centrul capitalei sovietice. Adevărul e că, îndreptându-te seara spre Piaţa Roşie, simţeai

imediat că valul de trecători de pe strada Gorki se rărește la confluența cu ea, mulțimea se destramă și nu peste mult timp aveai să constați că în cunoscuta piață ajung doar câțiva trecători, așa cum sângele urcă cu greu la cap, acolo unde și presiunea este mai mică. Dacă vizavi de Kremlin nu s-ar afla marele magazin universal Gum, cu certitudine că locul acesta ar fi cel mai pustiu din Moscova.

Pesemne că Gum era încă deschis, pentru că pe trotuarul din fața lui era agitație. Pe partea cealaltă, spre Muzeul de Istorie, nu se zărea țipenie de om. Mergeam din ce în ce mai încet, până ce m-am trezit lângă Kremlin. Câtă vreme pe strada Gorki ajungeam aproape zilnic, și la fel în Piața Sverdlov, în Arbat, la Tverskoi, sau în piața Dzerjinski, unde avea capătul troleibuzul 3, care mergea la Butirski, în Piața Roșie veneam foarte rar și numai duminica. Poate că această reținere de a ajunge aici era cauzată de deziluzia pe care am avut-o mai demult, când am văzut zidurile scunde, cărămizii ale Kremlinului. Aveau ceva ciudat, sumbru, simțeai absența oricărei emoții în zidurile acelea joase de cărămidă și în turnurile banale care se ridicau din loc în loc. Dar poate că numai mie mi se păreau așa, pentru că am crescut într-un oraș în mijlocul căruia se înalță o cetate maiestuoasă, cu turnuri ce sparg uneori norii, cu ziduri monstruoase, amenințătoare, care, și acum, după o mie de ani de existență, rostogolesc când și când bolovani uriași la vale, ce se prăvălesc fulgerător de sus, dărâmând case și ucigând oameni. În vreme ce zidurile mărunte ale Kremlinului aveau în ele ceva de bunicuț cuminte, care îți reprimă orice dorință de a-ți da frâu liber imaginației. Nu mi-aș fi putut închipui nici în ruptul capului că pe porțile acestei cetăți ar putea intra vreun călăreț năvalnic, cu coiful strălucind în razele lunii, aducând știri de departe, ci doar doi-trei călugări de la mănăstirea Troițki, cu pas încet, caftane de stofă groasă și rugi pravoslavnice, însoțiți de Dimitri cel Fals, venit să facă istoria Rusiei.

Toate acestea mi se învârteau prin cap, în vreme ce pășeam pe lângă zidurile vechii cetăți. În lumina albăstrie și rece, turlele armonioase ale bisericii Sf. Vasili îmi aminteau când de un turban musulman, când de niște baloane multicolore de

săpun, umflate de o gură uriaşă. În mitologia slavă se vorbeşte despre un cap înfricoşător, care, singur în mijlocul stepei, suflă din adâncul plămânilor iscând uriaşe furtuni de nisip. În felul acesta, el doboară pe oricine i-ar călca tărâmul. Ori de câte ori citeam despre capul acesta mă cutremuram de groază, deşi moartea pe care o aducea printre oameni nu era cu vărsare de sânge şi nu avea nici un pic de mister. Dar poate că tocmai asta mă speria cel mai tare: prăbuşirea sub vârtejul sufocant de nisip, chiar în mijlocul stepei pustii, unde nu se află nimic cu excepţia capului acela „plantat” în mijlocul câmpului. Decât cu o aşa mitologie, mai bine fără, răbufnea uneori Maţchia-vicius. Este mitologia stepei şi a colbului. Înspăimântătoarea mitologie slavă. Ah, ce legende şi ce zeităţi aveţi voi, balcanicii, la fel ca şi noi, lituanienii. Dar degeaba, ele nu au loc în patria realismului socialist. Aşa spunea Maţchiavicius. Dar el era schimbător, ce spunea azi, mâine uita.

Am traversat piaţa şi am ajuns pe trotuarul de la Gum. Alături se afla monumentul lui Minin şi Pojarski, ridicat pe locul unde odinioară se tăiau capetele. De aici, zidurile Kremlinului păreau chiar şi mai paşnice. O voce interioară abia auzită îmi susura că macbethismul sau budismul unei cetăţi nu vine de la cenuşiul sau stacojiul zidurilor ei şi nici de la silueta ei misterioasă, ori, din contră, de la aparenţa unui banal hambar de lemn. Aceeaşi voce îmi şoptea că probabil şi această cetate, pe jumătate europeană, pe jumătate asiatică, ascundea sau va ascunde tone de mister între zidurile acelea paşnice, cărămizii. Locul execuţiilor de altă dată era acolo, lângă ea, neschimbat dc sute de ani. Mi-am amintit cuvintele portăresei, că trebuia să mă prezint la poliţie, apoi mi-am zis, aproape cu voce tare, că sunt teribil de obosit şi că era timpul să mă întorc la căminul institutului.

Acolo erau aceeaşi linişte şi aceeaşi beznă pe care le lăsasem la plecare şi, în vreme ce urcam scările, storcându-mi creierul la ce uşă să bat ca să-mi mai pierd vreun ceas din noaptea aceea, la Anatoli Kuzneţov sau la chinezul Ping, am ajuns la concluzia că n-aveam chef nici de unul, nici de celălalt şi că, decât cu ei, mai bine singur. Am trecut de uşile lor şi, cu

pași de pisică, am urcat la etajul șase. Mi-am amintit de liniștea de templu a Casei de Creație de la Ialta, de pașii hoțești ai lui Ladonșikov pe covoare și de Valentin, șoferul beat al lui Paustovski, care ne spunea, sughițând și cu lacrimi în ochi, că el, Paustovski, este un om de aur, dar că scorpia de nevastă-sa îi mănâncă sufletul, că și lui, șoferului, blestemata de femeie îi otrăvise viața, și că rămăsese la ei doar pentru Paustovski, pentru că altfel ar fi preferat să care porci sau gunoaie noaptea, cu camionul, ori să fie șofer la morgă, numai să n-o mai vadă pe zgripțuroaica aia. Dar ce să faci, se calmase el apoi, Paustovski primise această podoabă de femeie de la porcul ăla roșcat, Arbuzov, ăla care scrie drame, niște drame cu care el, Valentin, nu s-ar șterge nici la c... „Pentru că, continua să ne explice, scriitorii sunt niște indivizi cumplit de invidioși, iar acest Arbuzov, văzând că nu poate să-l bată pe Konstantin Gheorghevici la scris și nici cu denunțurile nu-i merge, că n-a reușit să-l dea pe mâna anchetatorilor, să-i pună stricnina în farfurie, ori să-i transmită vreo boală, văzând așadar că n-a putut să facă nici una din astea, a făcut ce a făcut și i-a dat-o pe nevastă-sa de soție.” De obicei, ajungând în acest punct al povestirii, Valentin privea de jur împrejur să vadă dacă era careva pe acolo care nu știa că actuala soție a lui Paustovski este fosta soție a lui Arbuzov. „I-a pasat ciuma aia”, urma el după ce se convingea că toți știau acest amănunt, „și i-a distrus viața, căci altfel președintele Uniunii Scriitorilor sovietici ar fi fost acum Konstantin Gheorghevici și nu ăla cu căpățână de bostan, Fedin”, iar el, Valentin, în locul Volgii albastre a lui Paustovski, ar fi condus un camion Zim, iar salariul i-ar fi fost dublu.

Nu știu de ce continuam să-mi amintesc atât de amănunțit monologurile lui Valentin, chiar împotriva voinței mele. Voiam să mă gândesc în altă parte, dar, culmea, îmi era imposibil. Și asta se întâmpla, probabil, pentru că îi ascultasem povestirile tot pe un coridor pustiu ca acesta, în seri monotone și liniștite, departe de lume. Poate că trebuia să plec de acolo, pentru ca murmurul acela să înceteze. Să plec, dar unde? În cameră, nu aveam nici un chef. Acolo, pe o bandă de magnetofon, aveam înregistrată vocea Lidei. Rămăsese acolo, ca într-un sicriu

magic, nu trupul, nu părul, nimic altceva decât vocea ei. Să fiu cât mai departe de magnetofon, mi-am zis şi, deodată, în vreme ce-mi storceam mintea în căutarea unui loc de refugiu, în care să uit de toate, mi-am amintit de aripa cealaltă a acestei clădiri uriaşe. Zona aceea era aproape mereu pustie şi era formată în majoritate din apartamente, era un fel de hotel al Uniunii Scriitorilor, unde locuiau profesorii care predau temporar la Institutul Gorki sau scriitorii care divorţau de soţii şi nu aveau locuinţă. Uneori, în nopţile de beţie şi de scandal, mă distra să merg acolo. Aveam cheia de la un apartament. Acela era, ca să spun aşa, a doua locuinţă a mea, liniştită şi secretă. „Vrei să te duc la dacea[1] mea?" îi spusesem într-una dintre serile de beţie Lidei Snieghina, trăgând-o de mână pe coridoarele întunecoase ale aripii celeilalte. Ea rămăsese fără cuvinte la vederea apartamentului gol, pe pereţii căruia luminile maşinilor de afară păreau nişte melci transparenţi.

De singurătate te vindeci tot prin singurătate, mi-am spus, în timp ce căutam cheia apartamentului, în cele din urmă am găsit-o şi am pornit spre aripa nelocuită a căminului. Parchetul de pe coridor scârţâia uşor la fiecare pas, chiar şi după ce treceam mai departe. Am găsit uşa, am deschis-o şi am intrat. Pipăind peretele, am descoperit întrerupătorul şi am aprins lumina. Erau aceiaşi pereţi acoperiţi cu hârtie verde înflorată, amintind de un sarcofag. Am pătruns în prima cameră şi am rămas o secundă în mijlocul ei. Când am aprins lumina în camera cealaltă, ceva m-a oprit în prag. Cineva îmi violase templul. Uimit, priveam colţul de odaie în care fuseseră lăsate o sticlă goală, o cutie de conserve şi încă ceva. M-am apropiat şi am zărit alături de sticlă o hârtie de împachetat unsuroasă, arătând ca şi când în ea fusese înfăşurată o bucată de slănină. Ceva mai încolo, un teanc de pagini scrise. M-am aplecat şi am luat câteva. Erau dactilografiate înghesuit. Nimic altceva în jur. Părea că necunoscutul intrase acolo doar pentru a bea vodcă şi a citi textele acelea, care nu-i plăcuseră, de vreme ce le abandonase lângă resturile cinei. Pentru o clipă

[1] Vilă, casă la ţară (lb. rusă). (N. tr.)

m-am temut că avea să vină, să deschidă brusc uşa şi să mă găsească acolo. Dar cutia de conserve era uscată de mult. M-am aşezat în genunchi şi am luat de jos grămada de foi. Erau în jur de două sute. Cum mi-am aruncat ochii mi-am dat seama după dialoguri că e vorba de o operă literară. Nu avea însă paginile de început şi nici titlu. Am văzut apoi că lipseau o mulţime de file. Manuscrisul începea cu pagina 304 şi se întrerupea la 514. Am vrut să le las, dar mi-au căzut ochii pe câteva rânduri de la mijlocul paginii, acolo unde începea capitolul XXXI. „Jivago, Jivago, continua să repete Strelnikov, în vagonul în care tocmai urcase. Nume de negustor sau de nobil. Profesor, doctor la Moscova...” Am sărit patruzeci sau cincizeci de pagini şi am citit o altă frază: „analiza cu aceeaşi pasiune *Demonii* lui Dostoievski şi *Manifestul Comunist*. Poate că aş fi continuat să citesc, dar am scăpat câteva file pe duşumea şi, aplecându-mă să le iau, am pierdut pagina pe care o citisem. Am răsfoit manuscrisul în viteză şi m-am oprit la ultima filă, din care am citit rândurile de unde se întrerupea textul. „Afară începuse să ningă. Vântul învârtejea zăpada. Fulgii erau tot mai deşi şi mai grei, iar Iuri Andreievici privea de la fereastră, ca şi când ceea ce vedea n-ar fi fost zăpadă, ci...”

Ce-o fi cu manuscrisul ăsta? m-am întrebat. Mi-am imaginat mai întâi că îl uitase cineva, într-una din nopţile de beţie din cămin, dar mi-am amintit fraza despre Dostoievski şi *Manifestul Comunist*. Atunci mi-am zis că manuscrisul seamănă mai degrabă cu o operă interzisă, una dintre cele care se transmiteau din mână-n mână. În ultima vreme deveniseră ceva obişnuit. În urmă cu trei luni, târziu după miezul nopţii, poate chiar spre dimineaţă, Maţchiavicius, mort de beat, bătuse, sau mai bine zis râcâise la uşa mea, şi, când i-am deschis, mi-a întins câteva pagini scrise, bolborosind: ia şi citeşte ce a scris ăla, ăla, cum îi zice, Dante Tvardovski, sau, mai bine zis, Margarita, nu, Alexandr Alighieri. Doar după câteva minute am reuşit să aflu că pe filele acelea se afla scris un poem interzis al lui Alexandr Tvardovski, intitulat: *Vasili Tiorkin pe lumea cealaltă*...

Am lăsat teancul de pagini acolo unde l-am găsit, alături de sticla de vodcă, de cutia de conserve şi de hârtia murdară şi,

după ce am mai privit o dată, din pragul uşii, natura aceea moartă, am stins toate luminile şi am ieşit. Acum nu mai aveam unde să mă duc decât la mine în cameră. Eram epuizat şi m-am întins pe pat, dar, oricât m-aş fi străduit să adorm, nu reuşeam să ajung decât la periferia somnului, în nişte ţinuturi gri, incolore, surde şi mute, câtă vreme centrul strălucitor al lui, unde se aflau şi visele, îmi rămânea inaccesibil. În starea aceea de somnolenţă auzeam pe stradă şuieratul firelor electrice şi frânele troleibuzelor când opreau în staţie. Cerbii greoi din poveste mă îmbiau spre centrul Moscovei, dar se mişcau mult prea încet, de parcă ar fi înotat prin ceaţa fantomatică, luând norii în coarne, în vreme ce sub pântecele lor străzi strâmbe, cenuşii şi fără nume aşteptau să ne prăbuşim peste ele.

Trei zile după asta, studenţii şi profesorii ambelor cursuri ale Institutului Gorki au început să se întoarcă. Căminul uriaş începea să se trezească la viaţă. Primul din anul nostru s-a întors Ladonşikov, zâmbind cu optimismul acela specific omului sovietic, care şi-a rezolvat toate problemele şi priveşte cu încredere spre viitorul luminos al marii Uniuni Sovietice. Pe chipul lui lătăreţ, cu obrajii rozalii, avea mereu un soi de înflăcărare, de exuberanţă specifică mitingurilor, de nostalgie a întâlnirilor cu cititorii, cu bătrânele eroine ale Muncii Socialiste, un devotament optimist şi degajat, la fel cum îi era şi trenciul, de un bej-viu, înflăcărat, croit în stilul lejer al veşmintelor oficiale. Dacă-l observai cu atenţie, mai ales atunci când rostea „vot tak, tovarişci”[1], aveai impresia că toate indicaţiile Consiliului Uniunii Scriitorilor erau elaborate luând drept model figura lui, începând cu problema eroului pozitiv şi tot ce deriva din ea. Chipul nesuferit al lui Ladonşikov te făcea să te gândeşti cu ură la toate astea. Într-o singură împrejurare îi dispărea zâmbetul acela sovietic: când venea vorba despre evrei. Atunci se transforma într-un alt om, gesturile îi deveneau haotice, raportul dintre optimism şi pesimism îi

[1] Asta e, tovarăşi (lb. rusă). (N. tr.)

schimonosea trăsăturile feţei, cuvintele „vot tak, tovarişci” erau înlocuite cu altele, de multe ori vulgare, şi totuşi, în aceste situaţii rare, cu toate că vorbea şi se purta ca un căruţaş, Ladonşikov rămânea uman, pentru că, deşi mirosea a grajd şi a gunoi, mirosul acela era măcar unul autentic. În această postură îl văzusem în câteva rânduri la Ialta, iarna trecută, când îl spiona pe Paustovski. Iar unul dintre cei doi Şota chiar remarcase: în asemenea momente nu trebuie să-ţi fie frică de Ladonşikov. În momentele astea, după Şota, Ladonşikov nu putea face rău. El este periculos în starea lui naturală, solemno-roz-optimistă, când poate să te trimită fără să clipească la Butiurka, aşa cum făcuse cu un an în urmă cu doi confraţi. Ori de câte ori, ieşind din metrou în staţia Novoslobodskaia, treceam pe lângă zidurile lungi, cărămizii, ale închisorii Butiurka, îmi aminteam cuvintele georgianului.

Cei doi Şota s-au întors împreună, în aceeaşi zi. Se certaseră de câteva ori prin cafenelele din Tbilisi în timpul vacanţei, se trimiseseră reciproc la dracu’, se înjuraseră zdravăn, după care se întâlniseră, culmea, în aceeaşi casă de vacanţă, iar acolo se certaseră din nou, îşi spuseseră ce te ţii după mine, când o să scap de tine, plecaseră amândoi acasă întrerupându-şi sejurul, până ce, în final, spre uimirea generală, deşi între Tbilisi si Moscova circulau sute de trenuri, se nimerise ca ei să călătorească chiar în acelaşi vagon.

În ziua următoare au venit pe rând pribalticii Jeronim Stullpans şi Maţchiavicius, supăraţi amândoi fără un motiv evident, şi „virginele bieloruse” (aşa le poreclisem pe fetele din cursul nostru, deşi doar una dintre ele era din Bielorusia). Grupul din Karakum, adică asiaticii, au ajuns după miezul nopţii, morţi de beţi cu toţii, târându-l după ei pe Taburokov, care se înverşunase în zadar să intre în ambasada israeliană, să-i spună vreo două vorbe, numai două, ambasadorului evreu, doar ca să-şi liniştească conştiinţa, să nu zică mai pe urmă jigodia aia de ambasador că el, Taburokov, nu l-a avertizat la timpul potrivit, aşa cum îi dicta conştiinţa de scriitor, că a schimbat până acum trei alfabete, uhu, şi altele, că lui nu-i pasă şi, la urma urmei, o să i se pişe chiar în mijlocul Iordanului, da, da, în râul sfânt Iordan; şi ce am mai

pătimit noi, care nu avem nici un râu, noi am înecat, bâldâbâc, din faşă, Volgile şi Olgile, împreună cu alfabetele, pentru că-i avem pe Chiril şi Metodiu şi gloriosul nisip sovietic, şi unitatea de nezdruncinat, brrr, mi-e frig...

Artașes Pogosian sau „Masele de multe milioane”, cum îi mai spuneam, pentru că, atunci când avea în față o masă încărcată cu mâncare si băutură, declama, frecându-şi palmele: mai rămâne ceva și pentru noi, masele de multe milioane? Pogosian, deci, fericit că se despărţise de nevastă-sa, a sosit împreună cu ceilalţi caucazieni, clătinându-se toţi de matoli ce erau, cu excepţia lui Şoghenţukov, care a sosit singur, cu un tren în urma lor, tras la față și cu o expresie tristă, de veritabil fost prim-ministru.

Tot în aceeaşi zi au sosit moldovenii, ruşii din Siberia şi din Rusia Centrală, printre care Iuri Goncearov sau Iuri Donosciku , cum îi spunea unul dintre cei doi Şota, apoi evreii, tătarii și ucrainenii, singurii care au călătorit cu avionul. Ultimul, în după amiaza zilei următoare, a ajuns, cu aceeaşi figură crâncenă, Kiuzengheş. Apoi s-a închis în camera lui, de unde, conform obiceiului, n-a mai ieşit vreme de fix patruzeci și opt de ore. Jeronim Stullpans, care avea camera lipită de a lui, spunea că, ori de câte ori se întorcea din tundră, Kiuzengheş făcea la fel, pentru că îi era greu să se adapteze la zilele noastre de douăzeci şi patru de ore. „Nu-i o treabă uşoară pentru scriitorii de acolo”, a continuat Stullpans. „Ia gândeşte-te, să trăieşti toată viaţa cu zile şi nopţi de câte șase luni, iar apoi, în scrierile tale, să măcelăreşti timpul, să-l faci arşice. Kiuzengheș, de pildă, nu poate să scrie «el a plecat a doua zi», pentru că, acolo, a doua zi înseamnă peste șase luni. Sau, când un scriitor din tundră scrie «s-a înserat», înserarea este un fenomen atât de rar în viaţa lui, încât parcă ar spune: a început al treilea plan cincinal sau a început războiul. Au probleme tovarășii noștri din tundră. Într-o seară, Kiuzengheş mi-a spus ceva, dar vorbea atât de încet, încât n-am auzit nimic. Dar sunt sigur că se plângea de toate astea. La urma urmei trebuie făcute studii speciale despre utilizarea timpului în operele tovarășilor din tundră”, a urmat Stullpans, „fenomen care naşte adevărate ciudăţenii. Totuși, nu trebuie

căzut nici în patima modernismului, cum am auzit despre un francez, unul Proust, care a făcut timpul harcea-parcea. Trebuie făcute studii despre realismul socialist în tundră, nu-i aşa? „Tu, Stullpans, vorbeşti aiurea”, l-a apostrofat Nutfula Şakenov. „Tu îmi vorbeşti mie despre decadentul ăla, Procust, sau cum naiba îl cheamă, fără să ştii că în tundră şi în taiga, luate împreună, la trei milioane şi ceva de kilometri pătraţi, nu există decât un singur scriitor, Kiuzengheș. Crezi că trebuie creată o teorie literară special pentru el?” Discuţia ni s-a părut tuturor ciudată şi interesantă în același timp. Să fii stăpân peste un teritoriu de șase ori mai mare decât Europa! Să fii conștiinţa cețoasă a tundrei!

Coridoarele vechii case cu două etaje a lui Herzen, grădina protejată de zăbrelele unui gard înalt de fier şi de două porţi, din care una, cea principală, dădea în bulevardul Tverskoi, iar cealaltă, din spate, în Malaia Bronia, erau pline de studenţi abia întorși din vacanţă. Era greu să găsești undeva în lume un spaţiu atât de strâmt în care să se îngrămădească atâtea speranţe de glorie eternă. Uneori, privindu-le feţele atât de obișnuite, unele frumoase şi energice, dar majoritatea speriate și neîngrijite, aveam impresia că aveau încă de pe acum ceva din grandoarea unor busturi de bronz sau de marmură, senzaţie atât de vie, încât eram convins că un student din anul patru, ciung de o mână, și Nutfula Şakenov, cu cicatricea lui de pe nas, semănau, mai cu seamă seara și în nopţile de beţie, cu niște statui ciobite de un arheolog neatent.

Dar cea mai mare agitaţie era printre studenţii din anul întâi. Aceștia păreau căzuţi direct din lună, erau de un entuziasm vecin cu sminteala. Printre ei se învârtea un tip tinerel, sosit de departe, din munţii Altai, cu ochii înguști, carismatic, slăbuţ şi frumușel. Îl puteai vedea când aici, când dincolo, făcându-și loc printre grupuri, prezentându-se fără să fie întrebat, spunând tot ce-i trecea prin cap şi apoi trecând mai departe. „De unde ai făcut rost de pantalonii ăștia”, m-a întrebat ajungând lângă mine. Ochii lui înguști s-au rotunjit cât s-a putut de mult, accentuându-i frumuseţea chipului. „Ce pantaloni minunaţi”, s-a mirat din nou. „De unde i-ai

cumpă-rat?” I-am dat câteva detalii fără nici un chef, surprins că, deşi era abia în anul întâi, mi se adresase cu „tu”. El a înţeles şi s-a înclinat de câteva ori, ducându-şi palma la piept şi cerându-şi iertare, după care mi-a spus că putea să mi se adreseze şi la persoana a doua plural, la a treia, ori chiar şi la a patra, dacă ar exista, numai să nu i-o iau în nume de rău, pentru că venea de pe înălţimile Altaiului, acolo unde oamenii sunt mai sinceri si mai cinstiţi ca oriunde. „You, you, you”, a repetat, zâmbind, singurul cuvânt englezesc pe care-l ştia, iar eu i-am zis: „Exact aşa e şi în limba albaneză”. Abia atunci a înţeles că eram albanez şi mi-a mărturisit cu mâna pe inimă că din clipa aceea va îmbrăca numai pantaloni albanezi, care sunt, după cum se pare, cei mai eleganţi din lume, şi m-a rugat să-i spun de unde şi-i putea cumpăra. Mi-a mai spus apoi pe nerăsuflate că ar vrea ca tot ce are să fie perfect, că va scrie opere perfecte şi că o va cunoaşte chiar în luna aceea pe cea mai frumoasă fată din Moscova, pe cea perfectă, de care se va îndrăgosti imediat. „Eu sunt virgin”, mi-a mărturisit apoi, „şi, la fel ca Altaiul, care depăşeşte în înălţime tot ce-l înconjoară, vreau să-mi pierd virginitatea lângă cea mai frumoasă fată din Moscova. Chiar aşa”, a continuat să-mi vorbească cu patos, dar patosul acela, în loc să-i coloreze obrajii, le dădea o paloare ciudată. „Şi ori va fi aşa cum spun, ori nu va fi deloc. Ce bine că te-am cunos-cut, vai, scuză-mă, că v-am cunoscut. O să încep cu panta-lonii. Un bărbat care nu are nişte pantaloni ca lumea, nu merită să se numească bărbat. Vreau ca totul să fie perfect, pentru că eu vin din Altai şi... şi... Eu nu pot să ies cu o fată obişnuită; ori cu cea mai frumoasă, ori cu nici una”. „Nu gândeşti rău”, i-am spus niţeluş ironic. „Nu gândeşti rău deloc, deşi în viaţă este greu să te măsori tot timpul cu Altaiul”. „Ah, niciodată n-o să mă convingeţi de asta”, m-a întrerupt furios. „Mai bine spuneţi-mi dumneavoastră, care aveţi cei mai perfecţi pantaloni din oraş, unde aş putea-o găsi pe fata cea mai frumoasă din Moscova?” Am zâmbit şi am deschis gura să-i explic, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că nici KGB-ul n-ar fi putut să se descurce în chestia asta, când am observat că el, concentrat la maximum, ca o pisică sălbatică, aştepta într-adevăr ca eu să pronunţ numele, adresa şi

numărul de telefon al Ilenei Cosânzeana.

3

În stânga mea, dincolo de geamul dublu al ferestrei, zăpada se aşternea în linişte. În dreapta, în contradicţie totală cu ea, se vedea chipul negricios şi uscat al lui Nutfula Şakenov, aplecat deasupra caietului de notiţe. Fulgii erau rari, apoşi şi cădeau pieziş peste Tverskoi Bulvar, peste pomi şi peste bănci. Literele de pe pagina lui Nutfula Şakenov erau la fel de rare şi de dezlânate. Profesorul de estetică vorbea despre relaţia indestructibilă dintre viaţă şi artă. Uneori, părea că fulgii de nea cad şi peste cuvintele lui, conferindu-le nuanţe efemere şi tragice.

— Arta ne însoţeşte încă de la naştere, ne explica el, când oamenii îl întâmpină cu cântece pe nou-născut, şi până la moarte, când suntem conduşi la groapă cu bocete de îngropăciune. Pe jumătate adormit de căldura din calorifere, urmăream cu privirea trecătorii care păşeau zgribuliţi pe Tverskoi şi-mi spuneam că arta este acum zăpada aceea apoasă, care-i biciuieşte pe oameni până departe, pe strada Gorki, pe Sadovaia sau pe Arbat, obligându-i să-şi bage capul între umeri, cu pleoapele „împodobite” cu ace de gheaţă, şi să grăbească pasul.

— Şi nici chiar după moarte, arta nu se desparte de om, continua profesorul. Sigur că nici atunci, repetam ca în transă, zăpada acoperă totul şi după dispariţia noastră, şi acesta este cel mai sigur lucru pe lume.

Lângă mine, Nutfula Şakenov aşternea mai departe pe hârtie litere negre şi strâmbe. Pe rândul din faţa noastră, grecul Anteos îi şoptea ceva la ureche lui Jeronim Stullpans. Lângă ei, cei doi Şota păreau abia sculaţi din somn.

— Iată, de exemplu, continua profesorul, omului i se pune la cap după moarte o sculptură sau, mai simplu, i se scriu câteva versuri; deci, arta ne însoţeşte chiar şi în somnul cel fără întoarcere. Profesorul a făcut o scurtă pauză, pentru a vedea, probabil, ce efect au avut vorbele lui, dar,

închipuindu-şi că nu a fost destul de clar, şi-a reluat monologul.

— În urmă cu o lună am fost la Novodieviceski Manastir, a urmat el. Mi-am făcut un obicei să vizitez cimitirul de acolo. Se vedea că toamna e aproape. M-am oprit dinaintea mormântului Annei Kerna, pe crucea cărei sunt încrustate celebrele versuri ale lui Puşkin: „Îmi amintesc clipa ferice, când lângă mine ai venit”.

— Cine a fost această Anna Kerna? a întrebat Taburokov.

Profesorul s-a întors mirat spre el. Argintiul din păr îi trăda parcă supărarea. Înainte de a răspunde, a bâiguit ceva.

— Dumneavoastră ar trebui să ştiţi asta, Taburokov, a rostit în cele din urmă. Orice elev de liceu ştie pe de rost aceste versuri, care sunt perle ale poeziei universale, şi orice elev de liceu ştie, de asemenea, că ele i-au fost dedicate unei femei tinere şi frumoase, de care Puşkin era îndrăgostit.

— A, ia te uită, a exclamat Taburokov.

— Drept pentru care dumneavoastră n-aveţi voie să nu ştiţi acest lucru, a adăugat profesorul.

— Oho, a pufnit Taburokov, eu nu ţin minte nici cum o chema pe prima mea nevastă, d’apăi pe Anna Kerna asta sau Anna Cârna, cum i-o spune, naiba s-o ia.

— Nu-ţi permit, a strigat profesorul, cu vocea piţigăiată de enervare.

Somnolența din sală, la care contribuiau albul zăpezii de afară, căldura din calorifere şi timpul suficient rămas până la teza la estetică, pieri fără urmă. Căpăţâna rotundă, tunsă chilug, a lui Taburokov, cu pungile de sub ochi, rămăsese imobilă. Stullpans spunea că Taburokov îi amintește de personajele negative din filmele chinezeşti. Şi avea dreptate. Scăfârlia lui negricioasă, cu nişte ciudate pete verzi pe ici-colo, ca şi când aşternutul pe care-şi punea capul în fiecare noapte s-ar fi aflat sub pământ, semăna într-adevăr cu un urcior scos dintr-un sit arheologic.

Au fost necesare câteva minute ca să se facă linişte. Deşi supărat, profesorul s-a întors din nou la Novodieviceski Manastir. Fusesem acolo în urmă cu un an şi era chiar așa cum spunea el, numai că acum nu-mi aminteam prea bine

dacă frunzele ruginii erau frunze de bronz pe marmura mormintelor sau nişte frunze banale, căzute pe alei. Printre morminte îl văzusem pe acela al soţiei lui Stalin, pe care erau încrustate următoarele cuvinte: „Aliluievei iubite, din partea lui I. Stalin”.

Profesorul a continuat să vorbească şi liniştea s-a reinstaurat complet, poate pentru că se vorbea despre morminte, şi toţi se gândeau, cu siguranţă, la propriile morminte sau la versurile lor de pe mormintele femeilor care le trecuseră prin viaţă şi care poate nu meritau acea onoare, pentru că relaţia cu ele fusese monotonă, plină de deziluzii şi bubiţe suspecte.

În sală se reinstalase somnolenţa de la început. Era însă o somnolenţă suspectă. Avea în ea o fisură, un soi de interludiu care o străbătea de la un capăt la altul. Nu departe de mine cădeau fulgii de nea, dar ei nu reuşeau să mă scape de senzaţia aceea ciudată decât pentru scurt timp. Ochiul tulbure, de culoarea măslinei, străbătut de un vârtej întunecat, al lui Nutfula Şakenov, era foarte aproape, ca şi lipit de ochiul meu drept. Încă puţin şi geana lui oribilă avea să mi se urce ca o lipitoare pe tâmplă. Of, a făcut cineva lângă mine. Poate fusese Şoghenţukov, dar nu, pe chipul lui se putea citi o durere surdă, în contrast cu obrazul liniştit, de o paloare ireală, al lui Stullpans. Privind cu coada ochiului chipul grosolan al lui Şoghenţukov, mi-a trecut prin cap că poate nu suferinţa pentru funcţia pierdută îi umbrea obrazul (suferinţă de ex-prim-ministru, cum o numea ironic Pogosian), ci cu totul altceva, ceva legat de urletul acela înăbuşit ce se auzea jur-împrejur şi zgâria ca o lamă de cuţit tot ce-i ieşea în cale. Adevărul e că se simţea pretutindeni o nervozitate generală, invizibilă pentru un ochi obişnuit, dar cu atât mai periculoasă. Sentimentul acesta stăruia printre noi de câteva zile. Îi observasem semnele cu câteva zile în urmă, de vineri, ba chiar de joi de la prânz, atunci când Abdullahanov strigase la sfârşitul cursurilor: „Fraţilor, ceva nu merge”. Apoi, vineri după-amiaza şi seara, în cămin fusese o viermuiala de nedescris, toţi se agitau de colo-colo, se precipitau, băteau aiurea la uşi, bodogăneau. Iar Taburokov... Brusc, mi-a trecut

prin cap că întrebarea lui despre Anna Kerna nu fusese întâmplătoare. Ultima dată, înainte de marea beţie, atunci când Maţchiavicius s-a rănit groaznic dând cu capul în geamul de la uşa principală, iar cei doi Şota se urcaseră pe acoperiş, la etajul şapte, ca să se bată în linişte, deci chiar cu o zi înainte de marea beţie, al cărei ecou a ajuns până la Comitetul de Conducere al Uniunii Scriitorilor, la cursul de psihologie a creaţiei, Taburokov a întrebat cine este Boris Godunov, pentru că el îi auzea numele pentru prima oară.

S-ar fi părut că întrebarea lui nu fusese pusă de florile mărului nici acum. Se putuse anticipa ceva încă de joi, ba chiar ceva mai-nainte, de marţi. Prin aer plutea o iritare, ceva ce în rusă se numea *handrá*.

În fine, prelegerea a luat sfârşit. Pe coridor era îmbulzeală la căciuli şi paltoane, dar nimeni nu se grăbea să plece. Se învârteau toţi ca bezmeticii, ca şi când n-ar fi văzut uşile, ori se priveau neliniştiţi de parcă ar fi aşteptat un semn. În cele din urmă, semnul s-a arătat. Subţire ca o lamă, amăgitor ca o rază străbătând norii, s-a ivit cuvântul „schi”. Era un fel de cifru, un simbol care ni se adresa tuturor. Mâine... duminică... schi... la Peredelkino... schi... s... c... h... i... În ochii tuturor a apărut o scânteiere ciudată. Ochii înguşti, saşii, ai lui Abdullahanov. Ochii lui Maţchiavicius. Ochii celor doi Şota, privindu-se fix unul pe celălalt. Ochii atenţi, omniprezenţi ai lui Iuri Goncearov.

Vorbeau despre schi Taburokov şi grupul de la Karakum? Aha, abia acum am dezlegat misterul. Secretul mi se dezvăluise: se vorbea despre schi şi se înţelegea vodcă. Deci, mâine, la Peredelkino... Conjuraţii aveau priviri febrile. Ochii acoperiţi cu o pojghiţă de gheaţă (îngheţul începuse de mult în tundră) ai lui Kiuzengheş. Ochii grecului Anteos.

— Mergem să bem o cafea la Praga? m-a întrebat el.

Cafeneaua Praga, din Piaţa Arbat, era singurul loc din Moscova unde se făcea cafea adevărată, neagră. O serveau în nişte recipiente mici, de alamă, şi aproape toţi apropiaţii cercurilor literare şi artistice mergeau acolo să se desfete cu ea. Noi o frecventam pentru că ne amintea de gustul cafelei noastre balcanice. Am pornit-o pe jos pe Tverskoi. Ninsoarea

lipicioasă îţi tăia respiraţia.

— Se pare că mâine ne aşteaptă o noapte de beţie, mi-a spus el.

— Da, aşa se pare. Cu Anteos eram destul de apropiat. După nimicirea partizanilor greci la Gramoz, el şi mulţi alţii trecuseră graniţa şi fuseseră îngrijiţi o vreme în spitalul din oraşul meu. Pe vremea aceea eram elev la şcoala primară şi-mi amintesc că, atunci când treceam noaptea prin apropierea spitalului, mă cutremuram auzind gemetele răniţilor greci. „Poate că te-am auzit şi pe tine”, îi spuneam uneori lui Anteos. El se stabilise de ceva timp la Moscova, unde scria şi publica, şi nu mai avea de gând să se întoarcă în Grecia, pentru că acolo fusese condamnat la moarte în contumacie.

— Mâine o să facem una nefăcută, mi-a zis din nou, când ne-am aşezat la masă. Îţi mai aminteşti cum a fost data trecută?

Am dat din cap, ca şi când aş fi spus „asta e”.

— Se simte ceva în atmosferă, i-am mărturisit, o *handrá* comună, ai observat?

— Credeam că numai eu o simt.

Nu ştiam ce să-i răspund. Deşi tocmai eu începusem discuţia aceea, n-aş fi vrut s-o mai continuăm. Aveam încredere în el, ne spuseserăm multe lucruri pe care mulţi le-ar fi considerat intime, şi totuşi, fără să ştiu nici eu de ce, în ultima vreme devenisem foarte circumspect în asemenea discuţii.

— Anteos, i-am spus, ne cunoaştem de atâta timp şi totuşi, culmea, nu mi-a trecut niciodată prin cap să te întreb care ţi-e numele adevărat. El a zâmbit, a privit afară, dincolo de vitrinele cafenelei, spre mulţimea trecătorilor din faţa staţiei de metrou Arbatskaia şi, fără să se uite la mine, cu o voce stinsă, ca şi când ar fi vorbit despre ceva lăsat de mult în urmă, mi-a spus numele lui real. Apoi, îndată după asta, m-a fixat cu privirea şi m-a întrebat:

— Nu-ţi place, nu-i aşa?

Am ridicat din umeri, ca şi când aş fi vrut să spun mai mult sau mai puţin: nu că nu-mi place, dar... Adevărul e că, în comparaţie cu pseudonimul Anteos, numele lui mi s-a părut

extrem de banal, un nume grecesc obişnuit, cu *th* şi *s* la final.

— E normal să nu-ţi placă, mi-a zis, scoţându-şi ochelarii să şi-i şteargă. Ochii lui, la fel ca ochii tuturor miopilor, păreau, fără ochelari, la fel de anonimi ca şi numele. Nu eşti primul căruia numele meu îi face o impresie proastă, a urmat. Pseudonimul e altceva. Ospătarul a venit cu ibricul de alamă şi ne-a turnat cafeaua în ceşti.

— Ca să fiu sincer, chiar şi eu m-am dezobişnuit de numele ăsta, a adăugat el. În cea mai frumoasă parte a vieţii mele am folosit pseudonime.

— Ai avut multe? l-am întrebat. A aprobat din cap.

— Câteva. Eram obligat să le schimb des, mai ales în perioada de ilegalitate.

— Se pare că ăsta de acum este ultimul, i-am spus. El a clătinat din cap cu tristeţe.

— Aşa se pare, ultimul.

Privind mai departe pe geam afară, spre intrarea de la metrou, mi-a înşirat în şoaptă pseudonimele pe care le avusese. Erau luate aproape toate din tragediile anticilor şi, pentru o clipă, am avut senzaţia că le foloseşte ca pe o platoşă dură şi impenetrabilă, care-i acoperă cu solzii ei toate părţile moi şi vulnerabile ale trupului. Iar el se simţea probabil apărat de solzii aceia ruginiţi, în vreme ce în jur răsunau fel de fel de melodii îmbietoare, cu care duşmanii încercau să-l ademe-nească să scoată capul ca să-i dea lovitura de graţie... Auzise că aşa sunt păcăliţi aricii să iasă la iveală din spatele ţepilor, cu muzică.

— Ultimul şi cel mai nenorocit, a repetat el.

Ştiam ce voia să spună cu asta. Cu acest pseudonim trecuse prin evenimentele tragice din 1949.

— Tu nu ştii ce înseamnă să te scuipe în ochi tovarăşul tău de luptă, iar tu să n-ai dreptul să-ţi ştergi ruşinea aceea de pe faţă, mi-a spus. Aveam pseudonimul ăsta atunci, ţi-am povestit?

— Nu, i-am răspuns.

— Anteos, ridică ochii. Ridică ochii. Încă-mi mai răsună în urechi cuvintele lui.

A dus ceaşca la gură, deşi în ea nu mai era nici un strop de

cafea. În colţul gurii avea o urmă de zaţ negru.

— Asta s-a întâmplat în ziua în care am traversat graniţa dintre Grecia şi Albania, a continuat. Graniţa voastră.

— Da-da, îmi amintesc foarte bine sosirea camioanelor cu partizani greci la Ghirokaster, l-am întrerupt pe un ton destul de neutru, pentru că aşa aveam impresia că voi elimina din discuţie doza de tragism inevitabilă când venea vorba despre înfrângerea lor.

— Nu pot să-mi scot asta din cap, a urmat el, fără să mă audă, era o creastă de munte, ploaia cădea mărunt, iar căştile soldaţilor voştri luceau stins în lumina aceea. Noi eram extenuaţi, mânjiţi cu noroi şi sânge, majoritatea răniţi, unii chiar delirau şi, ca şi când toate astea n-ar fi fost de-ajuns, el stătea acolo, ameninţător, sprijinit în cârjele lui şi ne înjura, ne batjocorea urât de tot. „Anteos, ridică ochii, netrebnicule."

— Cine? l-am întrebat liniştit. Cine era ăla care vă ocăra asa?

— Păi cum, nu ţi-am povestit niciodată?

— Nu.

— Era un camarad de luptă, vechi militant, rănit în câteva rânduri şi operat de mântuială în străinătate, chiar la voi, la Ghirokaster. După ultima intervenţie a rămas fără picioare şi aşa, olog cum era, o jumătate de om, venise să ne întâmpine la graniţă, ceva mai încolo de locul în care noi, odată intraţi în Albania, depuneam armele. Iar el ne blestema că veneam învinşi. O, ce era la gura lui: ne numea fricoşi, dezertori, lichele, muieri, măscărici. Era ud din cap până-n picioare şi numai din glas îţi dădeai seama că plânge, pentru că lacrimile i se contopiseră cu picăturile de ploaie. Mergeam cu capul plecat, ocările lui ne frigeau rănile, şi totuşi nici unul dintre noi nu-i răspundea la injurii. Treceam unul după altul, cu ochii plecaţi. Pe mine m-a recunoscut. „Ridică ochii, Anteos", mi-a strigat cu vocea lui dogită de răceală, plânset şi durere. Eu am aruncat arma şi m-am dus lângă ceilalţi. Nu vedeam nimic în faţa ochilor, iar el a strigat atunci din nou: „Anteos, ridică ochii, netrebnicule!" Era chiar în faţa mea, nu om viu, ci destinul însuşi, apărut ca din pământ, cerând cu tot dinadinsul să mă privească în ochi. În cele din urmă am ridicat

privirea şi în clipa aceea el m-a scuipat drept în faţă. Am mers mai departe, fără să mă şterg, lăsându-l în urmă cu urletele lui cu tot, crucificat parcă între cârjele acelea, în ploaie, o imagine pe care n-am s-o uit câte zile voi avea.

Duse pentru a treia oară ceaşca la gură, deşi nu mai era nici o picătură de cafea în ea.

— Aşa a fost, a încheiat, lovind cu palma în tăblia mesei.

— Da, i-am răspuns, evenimente istorice grave.

— Iar acum mă duc la cursuri, la seminarii, învăţ despre poezie, hm.

— Parcă s-a mai destins puţin atmosfera, i-am zis, râzând. Ai băgat de seamă, a apărut un fel de jenă faţă de vechea epică a revoluţiei, ceva asemănător, ca să înţelegi mai limpede, cu stinghereala pe care o simt tinerii atunci când unul dintre părinţi le aduce la cămin vechiul palton de acasă.

— Înţeleg, înţeleg foarte bine, a zis el.

— Cum e şi cu pseudonimele tale, am continuat eu. De exemplu, dacă tu ai continua să activezi în ilegalitate, cred că n-ar mai trebui să-ţi iei un nume din tragedii, adică... pentru că...

— Sau poate vrei să spui că ar trebui să le iau din comedii? m-a întrerupt cu un zâmbet. Hai, miră-te mai departe, am pielea tăbăcită, suport oricât, la urma urmei sunt un învins.

Vocea îi tremura uşor şi a trebuit să-i urlu în faţă:

— Cu tine nu se poate discuta. Ai devenit de la un timp arţăgos şi sentimental.

Adevărul e că-l vedeam pentru prima oară atât de marcat, pentru că în general era un tip liniştit şi la locul lui.

— Aşa este, mi-a replicat, am probleme cu nervii. Dar lasă, fă-te că nu vezi. Chiar te rog, nu mă băga în seamă. Hai, zi mai departe, cum e cu pseudonimele alea?

— N-am de gând să mai scot o vorbă despre asta, am zis eu.

El a râs cu gura până la urechi.

— Ştiu la ce te gândeşti, a început să peroreze. Îţi spui, mai mult ca sigur, că uite, Anteos ăsta, partizan bătrân, s-a transformat într-un moscovit paşnic, într-un mic burghez tipic, cu guler de vulpe şi cu papuci la marginea patului. Aşa e?

— Caractere tipice în situaţii tipice, am dat-o eu pe glumă, cum a spus Engels, nu?

— Da, că bine zici, în situaţii tipice, a repetat el, dând din cap. Tocmai, tocmai. Blăniţă de vulpiţă şi papuci moi şi calzi la marginea patului... A căutat din ochi ceaşca de cafea, să soarbă, poate, ultima picătură de zaţ, dar între timp ospătarul o luase de pe masă.

— Deci aşa, pseudonime din comedii, a zis, vorbind parcă de unul singur. Hai, fi sincer, aşa mă vezi tu?

Adevărul e că eu gândeam aşa în general, nu neapărat în legătură cu el. Ca să fiu sincer, nu reflectasem niciodată serios la toate astea. Numai că, din cauza atmosferei generale şi a vieţii pe care o duceam, aveam convingerea că numele vechi, ca Prometeu, Anteu ş.a.m.d., nu li se potriveau deloc revoluţionarilor din zilele noastre, printre care se aflau şi cei câţiva pe care-i cunoscusem în anturajul scriitorilor sovietici. Lor li s-ar fi potrivit cel mai bine numele eroilor pozitivi din operele lirice sau, dacă ar fi să rămânem în Antichitate, numele lui Dionysos...

I-am spus cu sinceritate ce gândeam, subliniind totuşi că pe el nu-l includeam în categoria asta, şi că n-avea decât să creadă tot ce-i trecea prin cap şi să bănuiască ce voia, pentru că n-aveam de gând să-mi sparg plămânii ca să-l conving, cu atât mai mult cu cât ar fi trebuit s-o fac în rusă; era treaba lui dacă mă credea sau nu, dar eu aşa gândeam şi ar fi fost mai bine să punem capăt discuţiei aici. Anteos era băiat deştept şi a înţeles că eram sincer, aşa că, aşezându-şi palma peste mâna mea, mi-a spus:

— Te cred.

— Este la fel ca şi cu miniştrii sovietici, am continuat eu cu acelaşi entuziasm. Înainte-vreme li se spunea comisari ai poporului, sună bine, nu-i aşa, apoi, cine ştie de ce, li s-a spus miniştri, ca peste tot în lume. Acum, ia încearcă să le spui din nou comisari ai poporului, să vezi că nu merge deloc, nu?

— Ca să le spui comisari ai poporului, ar trebui să fie chiar comisari ai poporului, a observat el.

M-am făcut că nu-i aud ultima frază şi am privit afară. La cinematograful de vizavi unii spectatori ieşeau, alţii intrau.

Discuţia noastră s-a învârtit o bucată de vreme domol, ca un vultur, între zidurile cafenelei, până când unul dintre noi a deschis larg ferestrele şi pasărea a zburat departe, spre tărâmul de la sud-est al Europei, acolo de unde ne trăgeam amândoi. Am început să depănăm din nou amintiri din perioada în care eu eram copil, iar el un tânăr luptător. Mi-a povestit despre cum li se tăiau capetele partizanilor greci, „trofee" pe care inamicii lor le păstrau în frigider că să le arate populaţiei, iar eu i-am istorisit ceea ce auzisem despre capetele tăiate ale feudalilor albanezi rebeli, pe care otomanii le expuneau într-o firidă de piatră la Istanbul, pentru a le îngrozi pe căpeteniile care ar mai fi avut poftă să-şi câştige autonomia.

— Ăsta e stilul statelor mari şi agresive, mi-a spus el. Seamănă teroare ca să te îngrozească. Şi pedepsesc fără milă. Mai spune-mi încă o dată cum îi spunea firidei aceleia.

— *Ibret tashé*, adică „învaţă din necazuri".

— Hm, a făcut el de câteva ori, clătinând din cap. În colţul gurii îi stăruia un zâmbet crispat. Voi, albanezii, aveţi o bază militară comună cu sovieticii, nu-i aşa?

— Da, i-am răspuns, la Pashaliman.

— Alt nume turcesc, a făcut el.

Discuţia tindea să ajungă din nou la graniţa greco-albaneză, la ploaie, frig şi ruşine.

— În timp ce ne îndreptam spre Albania ne întrebam cu groază dacă ne veţi primi sau nu, a început el. Se spunea că Tito îi trimitea înapoi pe ai noştri. Voi însă v-aţi respectat cuvântul. *Besa*, a rostit în şoaptă. Ştiu ce înseamnă asta de pe vremea când eram student la Atena. Jurământ de credinţă... Într-o bună zi, cuvântul acesta o să intre în vocabularul universal.

Un grec adevărat, mi-am zis. Aşa îi spuneam în sinea mea ori de câte ori scotea vreo vorbă de duh sau ceva ce mă impresiona mai tare.

— *Besa*, repeta printre dinţi. Acum e prea devreme pentru credinţă. Am zâmbit.

— Dar dacă e prea devreme pentru credinţă, îmi închipui că pentru necredinţă e tocmai momentul potrivit.

— O, aşa e, a sărit el. Este chiar vremea necredinţei, în ochi

i se aprinsese o luminiţă ciudată.

Un grec adevărat, am repetat în sinea mea. Cine ştie ce coace în minte acum.

Şi am continuat să discutăm despre *besa*, iar eu am început să-i vorbesc despre masacrul de la Manastir, unde turcii au măcelărit prin vicleşug cinci sute de căpetenii albaneze, invitate acolo pentru o ceremonie de conciliere, dar el mă privea ciudat, ca şi când mi-ar fi spus: ce-mi tot spui tu despre trădarea de la Manastir, când ai chiar aici, în faţa ta, un trădător?

Dar n-a zis nimic, a făcut doar un gest cu mâna, ca şi când ar fi îndepărtat ceva de pe tăblia mesei.

— Mai bine s-o lăsăm baltă, a spus apoi. Mâine o să beau şi eu, a urmat, la fel ca personajele de operă... Am râs din toată inima.

— Mâine o s-o facem lată, i-am zis. Pentru că suntem cu totii extenuaţi.

— Se simte peste tot o tensiune, a continuat el, vizibil stânjenit, părând să regrete ceea ce spusese. O tensiune... Priveam afară la cei care intrau la cinema. Majoritatea erau tineri, se ţineau de mână sau la braţ şi în clipa aceea m-am simţit fericit pentru că mi-am amintit de Lida Snieghina. După ce s-a întors din Crimeea ne-am întâlnit din nou si am mers la Neskucini Sad, la cafeneaua hotelului Pekin, etajul 13, de unde se vedea o parte din Moscova, şi în alte locuri pe care le frecventam de obicei. A doua zi, adică duminică, aveam întâlnire cu ea la ora şase şi jumătate, la staţia de metrou Novoslobodskaia, şi brusc, la masa aceea, unde puţin mai-nainte vorbiserăm despre *handrá*, amintirea ei mi-a adus în suflet un val de duioşie, de recunoştinţă şi de compătimire pentru toate metrourile care aleargă pe şine zi şi noapte, pentru trenuri, pentru taxatoare, pentru taxiurile care ne stau oricând la dispoziţie şi pentru orice alt mijloc de transport care îi ajută pe oameni să ajungă unii la alţii.

Era un sentiment care mă făcea să mă simt niţeluş ipocrit, pentru că la aceeaşi masă se vorbise mai devreme despre lucruri dureroase. Am încercat să-i spun că mâine, la ora şase şi jumătate, aveam să mă întâlnesc cu o fată minunată, la

metrou, dar tot în clipa aceea, el, fără să se uite la mine, privind pe fereastră, a murmurat ca pentru sine: „Ridică ochii, trădătorule”.

M-am făcut că nu-l aud şi, privind şi eu afară, la intrarea în metrou, mi-am imaginat cum ea se va apropia a doua zi de locul întâlnirii, cu mersul ei uşor, ca orice fată care merge să-şi întâlnească iubitul, cu gâtul drept şi privirea uşor plecată, înaintând singură prin şuvoiul trecătorilor, întârziind chiar câteva minute, zveltă şi mlădioasă la fiecare pas, puţin neliniştită şi uimitor de frumoasă în acelaşi timp.

— Da, a făcut el, ceea ce ai spus tu e perfect adevărat.

L-am privit mirat, neînţelegând despre ce vorbea.

— Opera, a completat imediat. Deşi...

Nu pricepeam unde bătea.

— Despre ce vorbeşti?

Mă sfredelea din priviri. „Anteos, de ce nu-mi spui tot ceea ce ştii?” l-am întrebat în gând.

— Nu cu mult timp în urmă a început la Bucureşti o conferinţă a partidelor comuniste, a zis. Un coleg de-al meu, membru în Comitetul Central, mi-a spus câte ceva. Tu nu ştii nimic?

Am ridicat din umeri.

— Habar n-am. Adevărul e că nu ştiam nimic despre vreo conferinţă la Bucureşti sau Varşovia. Dar, chiar dacă aş fi auzit ceva despre asta, nu cred că mi-ar fi făcut o asemenea impresie încât să vorbesc în şoaptă, într-un mod atât de enigmatic, cum făcuse el. În capitalele ţărilor socialiste se ţineau tot felul de conferinţe, aproape în fiecare lună.

— Se spune că şi aici, la Moscova, se pregăteşte o plenară consacrată zilei de 7 noiembrie, a continuat el tot în şoaptă.

— Da?

— Ba chiar că s-au constituit din vreme comisia centrală şi subcomisiile care să pregătească festivităţile. Subcomisia politică, cea economico-culturală. Ce să fi fost cu comisiile astea? Unde mai auzisem eu de ele, de-mi dădeau fiori?

— Aha, deci tu nu ştii nimic? s-a mirat el. Nici despre Vukmanovici Tempo, care a sosit nu de mult la Moscova, nu ştii nimic?

— De asta ştiu, i-am răspuns. Chiar tu mi-ai spus.

— A, da. Uitasem.

Am vrut să-i spun despre ceea ce auzisem de la Maţchiavicius cu câteva zile în urmă, despre feţele încruntate ale lui Hruşciov şi Mao Zedong, când cei doi se întâlniseră cu câteva săptămâni în urmă pe aeroportul de la Beijing, dar m-am răzgândit în aceeaşi clipă. La ce bun, mi-am zis, poate e doar o bârfă.

Şi el a încercat să-mi spună ceva sau poate doar mi s-a părut mie că a încercat.

— Mâine, a zis după aceea, mâine o să bem.

— Da, mâine, am repetat eu.

Tot timpul cât am stat în cafenea am repetat de o mie de ori cuvântul „mâine”, dar cu o intonaţie aparte, aproape cu uşurare. Uneori aveam senzaţia, şi poate că la fel simţea şi el, că toate gândurile noastre neexprimate, speranţele, greşelile, neîncrederea reciprocă, toate acestea le luam şi le aruncam în acest „mâine” ca într-un coş de gunoi.

Câteodată, duminica îmi părea atât de materială şi de concretă, încât aproape c-o vedeam în relief, colorată, ba chiar o simţeam mişcându-se, lunecând pe lângă noi, sub schiurile noastre. De parcă la această periferie troienită, albă până la orbire, n-ar fi fost decât duminică, o duminică venind din vremea ţarilor şi chiar mai de demult, din 1007 sau 1407. Celelalte zile, lunea, miercurea, sâmbăta, chiar şi nesuferita de marţi, se apropiaseră cine ştie de câte ori, se învârtiseră ca oile capii, cu speranţa că vor fi lăsate şi ele să urce pe acest platou, speranţă inutilă, de altfel, căci au văzut cu ochii lor că aici nu se ajunge prea lesne, drept care se retrăseseră în linişte la marginea câmpului peste care împărăţea de secole duminica.

De jur împrejur stăteau o mulţime de izbe ruseşti cenuşii, iar deasupra lor un cer uniform, cenuşiu, despre care scrisesem nu demult un vers de şaisprezece silabe: „fără formă e cerul, precum creierul unui idiot”, care, tradus în ruseşte, suna şi mai sumbru şi pentru care, la seminarul de poezie, mă criticase toată lumea.

Ziua mi se scurgea printre degete. Oamenii apăreau şi dispăreau în goană printre troiene, se duceau la cabana scriitorilor, de unde se întorceau parcă mai sprinteni, după ce trăgeau repede ceva la măsea, apoi zburau din nou pe pârtie fără să-şi ia ochii de la schiuri.

Adevărul e că majoritatea, cu câteva excepţii, nu ştiau să schieze, şi totuşi nimeni nu voia să-şi dea jos din picioare schiurile, ba chiar Taburokov a vrut să intre cu ele şi la toaletă.

Umblam cu toţii ca beţi, dar nu din cauza paharelor de vodcă date peste cap, ci mai cu seamă din pricina monotoniei cerului, a tristeţii resemnate pe care o emanau izbele, a zăpezii în mijlocul căreia râdeai din orice (Kurganov spunea că râsul omului se poate împlini sută la sută doar în zăpadă) şi mai ales a încătuşării picioarelor pe schiuri.

Şi întreaga zi nu fusese altceva decât un du-te-vino continuu, o agitaţie gălăgioasă, cu apariţii şi dispariţii enigmatice, fantasme stângace, care se strecurau peste tot.

Odată cu lăsarea serii, beţia s-a generalizat. Şi totuşi, nu era decât la început. În aer plutea un consens tacit ca totul să se desfăşoare pe „teren propriu”, la Butirski Hutor.

S-a lăsat întunericul şi noi toţi, un grup zgomotos şi plin de entuziasm, am pornit-o spre staţia trenului electric.

Vagoanele erau pline de zăpadă. Ceilalţi călători ne priveau cu o curiozitate lipsită de bunăvoinţă. Femei din provincie cu bagaje voluminoase. Un băiat cu o fată blondă spălăcită, strângându-se cu disperare de mâini. Pe chipul flăcăului, chiar pe pomeţi, se vedeau urmele unor tăieturi de lamă. Aşa făceau borfaşii în ultima vreme: puneau o lamă de ras între degete şi te loveau, chipurile cu palma, peste faţă. După un asemenea atac rămâneai cu semne toată viaţa.

Trenul s-a pus în mişcare. Peisajul cunoscut rămânea cu repeziciune în urma noastră. Începusem să mă îndoiesc că şi aici fusese duminică. Nu, la Peredielkino nu exista nici duminică, nici joi, nimic, acolo era doar o simplă zi. O zi veşnică. Duminica o adusesem noi. O adusesem cu noi, ca ăia care aduc un miel, îl frig şi-l mănâncă la picnic. Precum sălbaticii care-l duseseră pe Vineri pe insula lui Robinson. Adusesem duminica noastră din Moscova, ca s-o ucidem în

linişte aici, în zăpadă, printre izbe, doar cu cerul deasupra capului, departe de lume.

Dar acum totul se sfârşise, odată cu lăsarea serii. Staţiile se succedau cu repeziciune. Cum eram sub influenţa alcoolului, ne coordonam cu greu mişcările mâinilor şi picioarelor. Afară, pe zăpadă, se zăreau din când în când siluete înfofolite în şube, ca nişte personaje din basmele ruseşti. Într-o staţie a urcat un alt grup de tineri veseli, printre care şi două fete cu obrajii îmbujoraţi de ger, care priveau ca năuce în jur. Ochii celor doi Şota le fixau hămesiţi.

— Hm, *simpatiaga*, a exclamat una dintre ele, fără a lăsa să se vadă căruia dintre cei doi îi era adresat cuvântul. Era prima oară când auzeam asta: cuvântului „simpatic” i se adăugase sufixul „iaga”, care în ruseşte exprimă dispreţul şi repulsia.

În spatele meu am auzit vocea „Maselor de multe milioane”, care îi spunea lui Abdullahanov: „Ai auzit, Hruşciov s-a dus să petreacă trei zile la Şolohov la ţară”. „Văleu, se lamenta Abdullahanov, să mi-o fi spus-o altul, nu l-aş fi crezut, dar pe tine te cred, că eşti prietenul meu.” „Ce tot spui”, îl contrazicea „Masele de multe milioane”, „ştirea asta am auzit-o la radio”. „Hm, la radio, hm, la radio”, făcea Abdullahanov, luând o asemenea poziţie ca şi când ar fi vrut să lovească geamul cu capul. „Hm, la radio.” Ceva mai încolo, Taburokov stătea în picioare, complet nemişcat, sughiţând fără întrerupere şi rotindu-şi ochii de colo-colo, ca şi când ar fi urmărit vreo insectă care i se învârtea prin faţa ochilor. „Trei zile la ţară”, vorbea mai departe singur „Masele de multe milioane” chiar lângă mine. „Ţăranul se duce în vizită la alt ţăran… Ştt… În vreme ce nobilul popor armean… nu, n-am zis nimic… este un popor fericit.”

Dându-mă ceva mai încolo ca să nu mai aud bâiguielile jumătate în rusă, jumătate în armeană ale lui Artaşes Pogosian, m-am trezit lângă Şakenov, care îi recita uneia dintre cele două „virgine din Bielorusia” *Marşul casei de economii*, pe care tocmai îl finalizase. Publicase cu trei luni în urmă *Marşul tribunalelor sovietice*, pentru care primise o groază de mesaje de la cititori. „Ţi-a mai rămas de scris doar

Marşul puşcăriaşilor sovietici”, îl tachina Stullpans, „dar mai ai timp, pentru că nu se ştie cum va fi în viitor...”.

Trei zile la ţară, o Doamne. Este vremea ţăranilor în Rusia... ştt! Artaşes Pogosian se apropiase iar de mine, dar acum nu mai aveam unde să mă duc... În tot vagonul se vorbea numai în şoaptă. Începuseră, cu siguranţă, să-şi facă destăinuiri unul-altuia, povestindu-şi viitoare subiecte de drame şi romane sau de cărţi pe care tocmai le scriau. Era ceva obişnuit în timpul marilor beţii. Iarna trecută, întorcându-mă de la Ialta, în vreme ce străbăteam Ucraina ploioasă, auzisem destule asemenea povestiri dezlânate, noaptea, pe coridoarele vagonului, capitole de roman şi fragmente de dramă, cleioase, învăluite în aburii trăscăului. Dar de la Peredielkino la Moscova drumul era scurt şi nu aveam timp de aşa ceva.

Cei doi Şota încercaseră inutil să lege o conversaţie cu fetele. Eu îl căutam printre ceilalţi călători pe grecul meu, dar în locul lui am dat cu ochii de chipul palid, cu ochii neobişnuit de mari, ai profesoarei de pictură. Era specialistă în pictura de icoane şi brusc, făcând abstracţie de albeaţa de sfânt pictat a feţei ei, mi-am dat seama că e destul de tânără. Ne-am apropiat unul de altul şi ea mi-a spus cu un glas tărăgănat:

— Dumneavoastră nu aveţi nici un subiect de povestit?

— Cui? am făcut eu complet uluit.

— Mie.

— Ba da, dar e cam macabru, i-am spus. Subiectul meu...

— Nu are importanţă, a făcut ea, ce e rău în asta?

Fireşte că nu era nimic rău. Din contră, chiar mi-am zis că pentru ea era subiectul cel mai potrivit.

— Poate mai târziu, la Moscova, când o să ajungem.

— Cum doriţi, mi-a zis, o să am răbdare.

M-am cutremurat. La ce se aştepta tipa? M-am întors spre fereastră, dar afară nu se vedea nimic. Doar întuneric şi atât. Un întuneric străbătut de mii de mişcări haotice. Era aproape şase şi mi-am zis că era imposibil să ajung la întâlnirea cu Lida Snieghina, la staţia de metrou Novoslobodskaia. Dar, culmea, constatarea aceasta mă lăsa rece. Dacă ai şti, Lida, mi-am spus liniştit în gând. Ce? mi-a trecut imediat prin cap. Ce să ştie? Nimic. Poate despre acest vagon de tren, pe podelele

căruia încă mai scârţâia zăpada netopită, cu subiectele de roman şi dramele ce nu vor fi jucate probabil niciodată.

La Moscova am ajuns în jurul orei şapte. Intrarea numerosului nostru grup pe uşa căminului Maxim Gorki a fost extrem de gălăgioasă, plină de zâmbete nevinovate, mişcări nesigure de om băut şi sughiţuri.

— Ah, s-au întors copilaşii mei, s-au întors, făcea tanti Katia la recepţie.

Între timp, cei care rămăseseră acasă ieşeau la uşa camerei şi pe coridoare ca să-i întâmpine pe nou-veniţi. Imaginea celor două grupuri era aproape identică. Clădirea uriaşă răsuna de strigăte, de cântece lălăite, miros de vodcă şi zgomot de uşi trântite. M-am învârtit o bucată de vreme pe coridoarele de la etajele superioare, până când, într-un colţ întunecos, am dat peste un telefon. Cifrele îi albeau în întuneric ca dinţii de rechin. Probabil că Lida se întorsese deja acasă, nervoasă şi ofensată. Am băgat o monedă de cincisprezece copeici în fanta telefonului şi am format numărul. „Alo”, i-am auzit glasul. Era cum mi-o imaginasem, nervoasă şi ofensată. Am încercat s-o conving că nu aveam nici o vină, dar ea, rece şi indiferentă, părea nerăbdătoare să pună telefonul în furcă. Am rugat-o să vină din nou la metrou, dar m-a refuzat. Pierdusem orice speranţă s-o mai văd în seara aceea şi constatarea aceasta mi-a lăsat un gust amar.

— Lida, i-am spus, cu voce hârâită, am mare nevoie de tine în seara asta. Dacă ai şti...

— Ce? a făcut ea. Vocea ei, învăluită până atunci într-o pâclă de ostilitate, s-a limpezit brusc, a devenit clară, ca un ecou într-o pustietate neagră, în miez de noapte, când ai impresia că auzi stelele tropăind.

— Ce? a repetat ea.

— Am spus că, dacă ai şti ce nenorocire e aici...

Între mine şi ea s-a instalat din nou pustietatea aceea neagră, plină de stele îngheţate, ca o morgă. Apoi am auzit-o:

— Te simţi singur?

— Da, tare singur, i-am răspuns cu o voce stinsă.

Aş fi vrut să-i mai spun câteva cuvinte, cuvinte pe care oamenii nu le-au inventat încă. Pentru o clipă mi s-a părut chiar că le ştiu, dar, când am deschis gura să le pronunţ, nu mi-a ieşit decât un şuierat zgomotos. A fost ceva ce m-a înspăimântat şi pe mine, ceva ce mi-a dat senzaţia că, dacă nu-mi revin, în secunda următoare puteam să-mi dau sufletul.

— Bine, atunci, a spus ea, vin la metrou. Aşteaptă-mă la locul obişnuit.

Am alergat în staţia de troleibuz şi peste douăzeci de minute eram la ieşirea din metrou. Scările rulante aduceau la suprafaţă zeci şi zeci de oameni. La început le apăreau capetele, într-o imobilitate ciudată, apoi trupurile şi, în cele din urmă, picioarele. Eram teribil de tulburat. Mi-era teamă că duhnesc a vodcă. Mi se părea chiar că aveam încă schiurile în picioare. Iată-i, în cele din urmă, pletele de un blond sclipitor, scânteind electric. Iată-i şi gâtul delicat, care-mi dădea fiori de fiecare dată. Gândul că aş fi putut s-o pierd îmi făcea şi mai dragă silueta ei de prinţesă.

— Uite că am venit, mi-a spus fără să-mi zâmbească.

M-a privit apoi iscoditor din cap până-n picioare. Parcă eram doi străini. Doar când şi-a scos mănuşa să-mi scuture ceva de pe umeri, poate o fărâmă de zăpadă, poate altceva, mi s-a părut din nou caldă şi prietenoasă.

Am mers o bucată de vreme prin mulţimea trecătorilor.

— Ai băut? m-a întrebat.

— Nu... adică, foarte puţin, am murmurat. Tu ştii că nu-mi place să beau.

— Dar acolo, la voi, este cu adevărat ce mi-ai spus tu, o nenorocire?

Îmi vorbea fără să mă privească.

— Da, da. Acolo e infernul pe pământ.

A ridicat din umeri.

— Vrei să vezi cu ochii tăi? am întrebat-o.

— Nu ştiu, mi-a răspuns.

O pornire inexplicabilă mă îndemna s-o duc acolo.

Mergeam pe lângă zidul întunecat al închisorii Butiurski, când ea a exclamat:

— Uite un taxi liber!

L-am luat şi, fără a sta prea mult pe gânduri, i-am dat şoferului adresa căminului Institutului Gorki.

Încă de departe se vedea o adevărată explozie de lumini. La recepţie, câţiva studenţi ameţiţi de băutură se agitau în toate direcţiile. Chiar şi tanti Katia era zâmbitoare. În nopţi de beţie ca aceasta, băieţii îi făceau daruri generoase. Când am apărut eu, femeia se strâmba de râs împreună cu Taburokov. S-a încruntat de cum m-a văzut. Privirea ochilor ei mici, cu gene roşcate, s-a fixat asupra Lidei.

— Documentele, fato, a scrâşnit.

Lida s-a fâstâcit. Şi-a privit mai întâi poşeta, apoi s-a întors spre mine. Eu nu ştiam ce să spun.

— Ai vreun document la tine, orice? i-am spus în şoaptă. E o regulă... inutilă.

Adevărul e că zgripţuroaica nu le cerea niciodată documentele fetelor care intrau cu zecile în cămin la prietenii lor. Lucrul acesta mi-l făcea în ultimul timp doar mie şi avea legătură fără doar şi poate cu invitaţia mea la poliţie. Cu un gest nervos, Lida a deschis geanta şi a scos de acolo un document oarecare.

— Hm, a pufnit tanti Katia răsfoindu-l, carnetul de comsomol. Hm.

Scorpie, i-am spus în gând. *Baba-iaga.*

— Da' de ce le ceri documentele prietenilor lui? mi-a sărit Kurganov în ajutor. N-ai mai făcut-o cu nimeni.

— Tu să taci, l-a repezit tanti Katia, asta e treaba direcţiei.

Lida rămăsese în continuare blocată.

— De ce le cere doar vizitatorilor tăi documentele? m-a întrebat în vreme ce aşteptam ascensorul. Am ridicat din umeri.

— Li se pare c-ai fi un tip suspect? a insistat ea.

Nu ştiam ce să-i răspund, aşa că am ridicat iar din umeri.

— Sunt străin. M-a privit preţ de o secundă, apoi şi-a plecat din nou privirea. În acel interval extrem de scurt i-am surprins în ochi o nuanţă de compătimire. Era un sentiment special, de o duioşie rară, un soi de compătimire cum nu mai văzusem până atunci. Ştiam că pe aceste întinderi nesfârşite,

unde, la fel ca și iarna, ura masculină lua dimensiuni continentale, rusoaicele devin protectoarele străinilor. *Cât de greu e să urci cu un ascensor străin...*

Urcam spre etajul meu. Din cabina liftului, vedeam prin plasa de oţel cum se derulau cu repeziciune fragmente de imagini, uşi numerotate, chipuri şi spinări de oameni. Am încercat să-i spun câte ceva despre clădire şi locatarii ei. La etajul întâi stăteau studenţii din anii inferiori, cei cu păcate literare nevinovate. La etajul al doilea, criticii literari, dramaturgii oportuniști, cronicarii marilor realizări. Etajul... cercul al treilea: schematicii, lingăii, slavofilii. Cercul al patrulea: femeile, liberalii, dezamăgiţii socialismului. Cercul al cincilea: detractorii şi denunţătorii. Cercul al şaselea era populat de deznaţionalizaţi, cei care-şi abandonaseră propria limbă și scriau în ruseşte...

Ascensorul s-a oprit chiar la etajul al şaselea. Deschizând uşa, am fost cât pe ce să mă lovesc de Stullpans, care stătea ca năuc în mijlocul coridorului.

— Deznaţionalizaţi, a repetat ea. Să înţeleg că şi tu ţi-ai abandonat limba?

— Nu, i-am răspuns, eu sunt străin. Stullpans rămăsese cu ochii holbaţi la Lida.

— Uite, nici letonul ăsta nu şi-a abandonat-o, i-am şoptit fetei la ureche, dar nu e departe.

— Ce minunăţie, a făcut Stullpans, fără să-şi ia ochii de la ea.

Era un tip reţinut şi nu se purtase niciodată aşa, dar în seara asta, din cauza băuturii, se vede că nu mai era stăpân pe el. Pe coridor era un du-te-vino neobișnuit. Mișcările tuturor păreau decupate dintr-un film horror. Am avut impresia că-i văd pe câţiva membri ai grupului Karakum strecurându-se fără zgomot spre camera mea. Dar când m-am apropiat, împreună cu Lida, am constatat că nu se aflau acolo. Erau doar cei doi Şota, care urcaseră pe scara de serviciu înjurându-se reciproc: unul înalt, cu faţa turtită, roşu în obraji şi bosumflat, celălalt scund, neîndemânatic, rostogolindu-se ca un ghem încâlcit, cu părul lui creţ, în care arţagul şi îndărătnicia îşi făcuseră cuib şi se simţeau ca la ele acasă.

Lida m-a prins de mână şi s-a lipit de mine îngrozită.

— Hai să plecăm, mi-a spus încet, de ce m-ai adus aici?

— Imediat, i-am zis, mai întâi să coborâm la etajul patru. Poate că-i prindem la ora de vomat.

— Uah, asta ce mai e?

— E momentul în care vomită subiectele, i-am spus. Aşa îl numim noi. În clipele astea îşi destăinuie unii altora subiecte şi istorii pe care nu le vor scrie niciodată. În timp ce povestesc, se întâmplă să şi borască, de asta îi spunem aşa.

— Ce lucruri scârboase.

— Să coborâm, am insistat, o să-i vezi cu ochii tăi.

În vreme ce coboram, l-am văzut pe Iuri Goncearov urcând pe lângă noi.

— Ăsta e *donoscik*, i-am spus Lidei.

— E de la etajul cinci?

— Da. Ce memorie ai!

Ea s-a lipit şi mai mult de mine. La etajul patru începuse într-adevăr ora destăinuirilor. Doi câte doi, rareori câte trei, studenţii păşeau încet de-a lungul zidurilor, mai ales în zona întunecată a coridorului, şi vorbeau în şoaptă. Nu începuseră să vomite, deşi chipurile lor încruntate arătau că nici departe nu erau.

— Tot ceea ce povestesc în seara asta va rămâne literă moartă, i-am explicat Lidei. De scris, vor scrie altceva, chiar ceva cu totul diferit.

— Vezi, de asta nu-mi place mie de ei, mi-a zis ea. Slavă Domnului că nu eşti scriitor, a urmat. Nu-ţi mai trosni degetele, te rog.

Pentru că nu ştiam ce să fac, am scos batista şi am scuipat în ea.

— Ce-i asta? s-a mirat ea. N-ai mai făcut niciodată aşa ceva.

— Ce?

— Să scuipi în halul ăsta.

— Adevărat? m-am mirat eu stupid.

Habar n-aveam ce mă apucase să fac asta.

— De ce stai aici? m-a întrebat apoi. Nu poţi găsi o cameră în alt cămin?

Am ridicat din umeri. Ladonşikov e un gunoi, ne-a şoptit un tip, sprijinit de-o uşă. Din fundul coridorului, din zona fetelor, se auzea muzică.

Brusc, Lida a avut un tremur nervos. În faţa noastră, pe parchet, se zărea o pată umedă, care ar fi putut fi orice.

— Pare vomă de dramaturg, am zis eu.

— Gata, destul, a izbucnit ea. Hai să plecăm.

Am luat-o pe scară în sus. În faţa noastră urca Maţchiavicius, cu faţa plină de sânge. Am vrut să-l întreb ceva, dar Lida m-a tras de mânecă.

— Ce e? am întrebat-o furios. Ea a respirat adânc.

— Nu ştiu ce-i cu tine în seara asta, eşti rău.

Adevărul e că eram neobişnuit de nervos. Nu pricepeam nici eu de ce, dar simţeam o dorinţă nebună să fac ceva neobişnuit. Aveam senzaţia că un fluid necunoscut îmi străbate genunchii, trupul şi îmi ajunge până în creier. Gura mi se uscase.

— Ce faci? m-a întrebat ea cu o voce rugătoare. Mă doare mâna.

M-am întors brusc şi am privit-o aproape cu ură. Descoperisem de ce nu mă puteam stăpâni în seara aceea. Chiar ea mă enerva. Toată fiinţa ei, chipul încununat de podoaba părului acela dumnezeiesc, puritatea, ceafa ei de o albeaţă strălucitoare, care sfida, asemenea unui sfinx, tot ce se afla în jurul nostru, inclusiv pe mine. Lasă, am ameninţat-o în sinea mea ca un dement, abia acum o să mă cunoşti. Dorinţa turbată de a o umili îmi strivea pieptul şi mă sufoca.

— Ce e cu tine? m-a întrebat din nou, îngrijorată. (Avea o expresie de duioşie în privire, ca şi când un abur tulbure i-ar fi acoperit ochii.) Ce ai? a repetat.

O să vezi imediat, scorpie ce eşti, i-am spus în gând. Eram la etajul şase şi m-am sprijinit cu spatele de plasa de sârmă a liftului. Ea a înţeles că mă pregăteam să-i spun ceva important şi aştepta cu gura întredeschisă şi o umbră de suferinţă pe chip.

— Ascultă, i-am zis în şoaptă şi, privind furios în jur, ca şi când aş fi vrut să-i fac o destăinuire importantă, i-am murmurat la ureche, jumătate în albaneză, jumătate în

rusește, ceva ce n-am înțeles nici eu.

Ea m-a privit liniștită, după care, punându-mi o mână pe umăr, și-a apropiat fața de a mea, ca și când ar fi încercat să descopere ceva în adâncul ochilor mei, ceva invizibil, ascuns în străfundul sufletului. Văzându-i expresia misterioasă, mi-am închipuit că era pe punctul de a-mi arunca o mulțime de vorbe grele: te-ai demascat în ochii mei, ești un ucigaș, un mafiot, un agent sionist, un membru al Ku-Klux-Klanului, când, de fapt, ea mi-a șoptit:

— Mi se pare că tu... și tu... ești scriitor.

Am încercat să râd.

— Da, i-am răspuns, sunt scriitor și, din păcate, nu sunt mort.

O bucată de vreme am rămas așa, privindu-ne în ochi.

— Începusem să bănuiesc, a murmurat ea cu o voce stinsă.

Brusc, mi-a trecut prin cap că efectul ultimelor mele cuvinte nu avea să fie atât de catastrofal pe cât mă așteptam și m-am grăbit să arunc totul în aer. I-am spus că și eu, dacă nu aveam să plec de acolo cât mai repede, voi vomita ca și ceilalți, și nu numai pe coridor, ci, de la etaj, direct în capul trecătorilor, peste taxiuri, de la etajul șase, din turnurile Kremlinului, de la... de la...

Cu ochii ieșindu-i din orbite, ea și-a dus o mână la gură, în vreme ce cu cealaltă apăsa butonul ascensorului. În cele din urmă, cabina slab luminată a liftului a pornit în sus și, doar atunci când ea a deschis ușa și a urcat, mi-am dat seama că pleca. Am încercat să trag de ușă, dar cabina începuse deja să coboare. Atunci, în încercarea de a o ajunge din urmă, m-am aruncat pe scări în jos, urmărind cu privirea liftul care o ducea, etaj cu etaj, la parter. La fel ca alții înaintea mea, mă învârteam în jurul puțului acela, al coloanei monumentale, mă inseram în materialitatea ei, ca un ornament clasic, în stil doric, ionic, corintic, un detaliu pe columna împăratului Traian, încărcată de basoreliefuri războinice, de scuturi, sânge, cai al căror galop îmi exploda în creier.

Când am ajuns jos, ușa ascensorului era deschisă, iar în cabină nu era nimeni. Lida plecase. Am dat cu ochii de

Stullpans.

— Ţi-am văzut prietena, mi-a zis el, de ce ai lăsat-o să plece aşa devreme?

Am bolborosit ceva de neînţeles.

— Ce fată grozavă, a spus, şi ce dobitoc eşti că nu ştii să te porţi cu ea.

— Dacă îţi place aşa de mult, ia-o tu, i-am zis.

Lui i-au sticlit ochii.

De unde-mi venea această pornire ciudată să mă răzbun pe ea? A, da, spunându-i lui Stullpans „ia-o tu", aveam satisfacţia tulbure că o umilesc de la distanţă, că o vând, că o tratez ca pe o roabă de harem. Ştiam totuşi că nu e deloc aşa, că nu aveam nici o putere asupra destinului ei, dar siguranţa cu care i-am spus lui Stullpans „ia-o tu" mi-a dat această impresie.

Adevărul e că, în urmă cu un an, la o petrecere intimă în camera lui, înfierbântaţi de vodcă, ne trecuserăm fetele de la unul la altul, întâmplare pe care nici eu, nici el nu voiam să ne-o mai amintim.

— Ia-o tu, am repetat, vorbesc serios. Ţi-o ofer.

— Stai puţin, a făcut el, stai, explică-mi de ce...

— Lasă, l-am expediat, ţi-am dat-o şi gata.

Făceam, într-adevăr, ceva nebunesc, dar, culmea culmilor, asta mă făcea să mă simt uşurat.

— Dar ea, a bâiguit Stullpans, cum va putea ea să...

— Uite, îţi dau numărul ei de telefon, i-am spus, scoţând un petic de hârtie, sun-o într-o seară şi spune-i că eu am plecat, sau că am înnebunit, sau... stai, spune-i mai bine că am murit, da? Spune-i că am murit într-un accident de avion.

Fulgerător, mi-a trecut prin cap că, dacă mă credea mort, ea mi-ar fi păstrat o amintire frumoasă, poate chiar m-ar fi iubit, şi în clipa aceea am simţit un gol în stomac. Stullpans mă privea ca în transă.

— Nu, a zis în cele din urmă, mie nu-mi plac chestiile astea, şi mi-a întins bileţelul pe care îi notasem numărul ei de telefon.

— Ce prost eşti, i-am zis, pentru mine ea nu mai există. Ia-o tu înainte de a pica pe mâna unui eschimos sau a

vreunuia cu ochii mici din Uzbekistan.

I-am întors spatele şi am pornit-o pe scări în sus.

La unul dintre etajele inferioare se dansa. Ultimele cuvinte pe care i le spusesem lui Stullpans fuseseră adevărate sută la sută. Umbrele dansatorilor se unduiau în spatele unei uşi cu geam. Gândul îmi zbura la Lida, care străbătea acum singură oraşul. Afară e noapte, frig şi străzile sunt pline de tătari, mi-am spus, în vreme ce depăşeam etajul slavofililor. Şi ţie îţi arde să compui balade, mi-am zis în secunda următoare. La etajul patru m-am amestecat printre dezamăgiţi, care păşeau murmurând încontinuu, doi câte doi sau câte unul singur. Lumina slabă sau poate coridorul îngust îi făcea să pară mai înalţi decât îi ştiam de la institut. Poate că oamenii măcinaţi de deziluzii par mai înalţi decât sunt de fapt, mi-am zis. Mergeam printre ei şi, când din dreapta, când din stânga, îmi ajungeau la urechi fragmente de povestire, rostite în şoaptă. În povestirile acelea erau secretari de partid şchiopi, care furau purceii colhozului, miniştri mincinoşi, generali graşi şi depravaţi, membri ai Prezidiului Biroului Politic retrograzi, care se spionau unii pe alţii şi-şi ascundeau o parte din salariu în beci, bani albi pentru zile negre. În ele erau descrise vilele luxoase ale înalţilor funcţionari, beţiile, orgiile şi dansurile din buric ale odraslelor lor. Alţii povesteau despre revoltele, care se transformau în adevărate răscoale, din diferite regiuni ale ţării, despre masacre trecute sub tăcere, despre sectele religioase apărute ca ciupercile după ploaie, despre lagăre, puşcării şi crime, despre diferenţele uriaşe dintre salariile clasei muncitoare, „stăpâna ţării”, şi cele ale cadrelor superioare de partid şi de stat, „servitorii poporului”. „*O sută la unu*, aşa se intitulează drama mea”, îi spunea colegului un tip care trecea pe lângă mine. „Ai impresia că eu descriu cum luptă o sută de soldaţi germani cu unul sovietic, sau o sută de gardişti albi cu un revoluţionar, sau o sută de americani cu un nord-coreean? Greşit, puişor, nimic din toate astea nu se petrec în drama mea. *O sută la unu*. Asta înseamnă că leafa unuia dintre personaje este de o sută de ori mai mare ca a altuia, şi chestia cea mai mişto este că ambele sunt personaje pozitive.” „Ha-ha-ha,” a râs înfundat celălalt. „Aşa se termină şi drama

mea”, a urmat primul. „Ha-ha-ha”, începe să râdă personajul cu salariul mai mic. „Atunci, întreaga scenă râde de moare, ha-ha-ha, şi râsul trece în sală, la spectatori, şi de acolo afară, în oraşul acoperit de zăpadă.” „Şi pe urmă, Piotr Ivanovici să poftească niţeluş în puşcăria aia mititică, Butiurka, ha-ha-ha”, a făcut celălalt.

„Iuri Goncearov”, a spus cineva în şoaptă şi, într-o secundă, în toate romanele, dramele şi poemele acelea s-au petrecut nişte transformări ciudate: secretarul de partid, înalt şi voinic, i-a oferit şuba lui unui coleg care tremura de frig; delegatul Comitetului de partid, cel care în prima variantă producea ilegal vodcă, acum uita să-şi ia salariul, ba chiar uita să şi mănânce, cugetând zi şi noapte la revoluţia mondială; revoltele s-au transformat în festivaluri ale cântecului sătesc, masacrele în şedinţe festive de premiere, tinerii care dansau goi prin vilele de partid au devenit voluntari în acţiunile de desţelenire ş.a.m.d. Şi imediat după asta i-a apucat pe toţi vomatul.

Am făcut stânga-mprejur şi am pornit-o orbecăind spre cealaltă aripă a clădirii, acolo unde stăteau fetele şi femeile. Aveam gura amară. Într-un colţ erau două siluete care aduceau cu „virginele din Bielorusia” şi ceva mai încolo, afişând un dispreţ total, cu o ţigară Kazbek în colţul gurii, era opusul lor, Bella Ahmadulina, soţia lui Evtuşenko. Era în anul patru şi, ori de câte ori o zăream pe scările institutului, rubicondă şi albă ca spuma laptelui, deşi era de origine tătară, mă întrebam ce eforturi trebuie să facă biata de ea pentru a urma pas cu pas moda zilei, ca o adevărată vedetă mondenă, ea, care era întruchiparea maternităţii înseşi, deşi în versurile pe care le scria nu pomenea nimic de ea.

— *Bon aksham*, Bella! i-am strecurat printre dinţi.

— *Aksham*! mi-a răspuns ea, fără să-şi scoată ţigara din gură.

Nu se ştie cine inventase în ultima vreme acest „bună seara” jumătate în franceză, jumătate în turcă, dar formula aceasta era folosită acum aproape de toată lumea. *Aksham*, am repetat în sinea mea, fără a-mi lua ochii de pe chipul lătăreţ al Bellei, pe care tristeţea se răspândea cercuri-cercuri.

Tristeţea aceea se regăsea apoi în elipsele albăstrii de fard din jurul ochilor, până ce lua proporţiile unei adevărate Sahare pe gâtul ei pudrat din belşug. *Aksham*, mi-am zis din nou, ce cuvânt măreţ. Scara aceasta era un adevărat *aksham*. Nu era nici seară, nici *soir*, şi cu atât mai puţin un *viecer*, ci *aksham*. *Aksham* peste stepele ruseşti îngheţate-bocnă, peste tele-foanele ofiţerilor de serviciu, peste oraşe, colhozuri, peste amintirea războiului civil, peste zăpadă, peste tunuri, peste sovietele celor şaisprezece republici. *Aksham* peste cel mai întins stat al lumii.

Uite-o şi pe profesoara de pictură. Şedea într-un colţ, aproape lipită de perete şi nu mă scăpa din ochi.

— Aştept, mi-a spus cu o voce stinsă.

M-am oprit, cu privirea aţintită în podea.

— Mi-aţi promis un subiect, a continuat umbra de pe perete, un subiect lugubru.

Am făcut un pas spre ea. Avea un chip palid şi o roşeaţă bolnăvicioasă îi cuprinsese ambii obraji. Lugubru, am repetat, ca şi când ar fi fost vorba despre mine însumi. Mi-am apropiat obrazul de al ei şi am sărutat-o pe gură încet, calm, fără a o prinde de umeri şi fără mişcări de prisos. Cu aceeaşi linişte m-am tras înapoi, ca şi când mi-ar fi fost teamă că pictura aceea murală s-ar fi putut prăbuşi, prinzându-mă sub dărâmăturile ei. Am făcut câţiva paşi cu spatele, după care m-am întors şi m-am depărtat în viteză, aproape înfricoşat, pe coridor. „Hei, chinezule”, răcnea unul, privind prin gaura cheii în camera chinezului Ping. „Hei, să-ţi înflorească cele o sută de flori sau o sută de scaieţi, ce-o fi acolo, deschide puţin uşa că am o vorbuliţă cu tine.” Din cameră nu răzbătea nici cel mai mic zgomot. „Ladonşikov e un nenorocit”, s-a auzit dintr-un ungher, dar n-am mai întors capul. Am urcat treptele în fugă şi, când am ajuns la etajul şase, abia mai respiram. Primul pe care l-am întâlnit a fost Taburokov. Venea spre mine alb ca hârtia la faţă, cu cele câteva fire de păr negru zbârlite pe capu-i ca un dovleac. Uneori, atunci când era agitat, părea că-i iese fum din scăfârlie. *Nkll gox avahl ubr*, mi s-a adresat furios, dar l-am evitat şi am trecut mai departe. „Un mongol s-a aruncat de la etajul cinci”, a strigat cineva. „Telefonaţi repede la

spitalul de urgenţă.”

Coridorul întunecos era destul de animat la ora aceea. Deznaţionalizaţii se perindau încolo şi încoace într-un du-te-vino liniştit, combătând prieteneşte. Când şi când se auzea un bubuit înfundat, bum, bum. Era, cu siguranţă, Abdullahanov, care, ca de obicei, după trei ore de băut încontinuu, începea să se dea cu capul de pereţi. *Hran xingeth frull ckll firau hie*, am auzit pe cineva bolborosind în apropiere. Era grupul din Karakum, care trecea grămadă pe lângă mine. Vorbeau în limbile lor semimoarte, iar cuvintele şuierau ca o furtună de nisip, pârjolite de soarele nemilos al pustiului. *Auhr auhr nkră ub*. Am vrut să plec, să scap de nisipul care acum parcă-mi scârţâia printre dinţi, acoperindu-mă cu anonimatul lui. Mai stai, prietene, mai stai. *Krauhll ah rk meit*. Departe, în Sahara. În dreapta mea, ca o izbăvire, s-a ivit coridorul care ducea la apartamentul nelocuit şi am virat într-acolo. Păşeam aproape buimac, când am auzit un şuierat de trestii şi un susur de ape. Aveam impresia că nu-mi mai pot scoate picioarele din mocirlă, că mă clatin, înghiţit încet-încet de mlaştinile tundrei. Lângă mine apăruse ca din pământ Kiuzengheş. „Bon aksham”, i-am spus în şoaptă. *Jumala, hanelle avuksi*, mi-a răspuns el. Era prima oară când îl auzeam vorbind. În vreme ce el îşi continua fraza, cu mă chinuiam să mă ţin de perete, încercând să nu mă scufund. Iar el, mereu tăcut si abulic, vorbea acum cu încrâncenare, deşi tot în surdină. Încrâncenarea lui mai mult se vedea decât se auzea. Îi ieşea printre dinţii rari, în cuvinte macabre. Dinţii îi semănau cu nişte pietre de mormânt, înfundate pe jumătate într-o viroagă cu apă. I-am întors spatele şi m-am trezit din nou la etajul şase, unde deznaţionalizaţii se amestecaseră într-o singură grămadă şi vorbeau cu toţii în limbile lor dispărute sau pe moarte. Era o atmosferă lugubră. Desfiguraţi de băutură, transpiraţi, plânşi, cu dâre de lacrimi uscate sub ochi, roşii la faţă, vorbeau cu glasuri dogite în limbile lor abandonate, se băteau cu pumnii în piept, gemeau, se jurau că nu le vor uita, că le vorbesc şi-n somn, luau ca martor muntele sau deşertul, se învinuiau că le trădaseră şi le abandonaseră pentru o limbă străină, rusa.

Am rămas cu gura căscată. Nu mi-aş fi imaginat că voi fi vreodată martorul unei frământări colective de asemenea proporţii. *Meilla ubr*, mi-am zis, fără să ştiu nici eu de ce.

Dar ei îşi continuau jelania. În amestecătura aceea de cuvinte în limbile lor moarte sau muribunde, apăreau cuvinte sau fraze întregi în rusă. Se iveau ici-colo, ca nişte insule micuţe, rătăcite în marea tulbure a subconştientului. „Îmi văd limba ca pe un strigoi”, urla din când în când un individ parcă trezit atunci din somn. M-am înfiorat. Cum ar fi putut arăta fantasma unei limbi? *Frullgek-frullgek hain. Ikunalukut uha olalla.* Lasă-mă în pace. *Ab one kllxg buhur. Meit aman, meit aman*, nici cal, nici bun venit. În toamna aia *tuuli lakamata. O, jullduz eh, hakr bll*, of, limba mea. Să nu pretinzi că eu aş fi vinovatul, deci nu mai da aşa din... sufixele alea însângerate.

Gata, destul, mi-am zis. Mi-am acoperit urechile cu palmele şi, trecând cu greu printre ei, am ajuns în camera mea. Am căzut cu faţa în sus pe pat, fără să-mi iau mâinile de la urechi. Ce fel de țară e asta şi ce caut eu aici, m-am întrebat. Asta era tot ce-mi trecea prin cap. Aş fi vrut să plâng, dar nu puteam, în câteva rânduri am suspinat de m-am cutremurat tot, dar şi suspinele acelea erau sterpe.

4

„Doctore... doctore... ajută-mă... mi-e rău... ah... doctore Jivago... doctore Jivago... lepădătură...”

Ce-i asta, m-am întrebat în somn, făcându-mă ghem sub plapumă. Cine-l strigă pe doctor şi cum a reuşit să se strecoare în camera mea? Aveam capul tulbure de tot din noaptea trecută şi nu reuşeam să-mi revin deloc. Cineva se simţea probabil foarte rău de la băutură, poate Stullpans, poate careva din grupul Karakum, şi acum striga după doctor. Să-i ia dracu’, mi-am zis, eu nu sunt doctor, ce mă strigă prin gaura cheii? Mi-am acoperit urechile cu colţul plăpumii şi am încercat să adorm la loc, dar n-am mai putut. Strigătul acela surd „doctore, doctore” s-a auzit din nou. Vocea se strecura cu greu până la mine. Cineva continua să ceară ajutor, se lamenta de zor, se văita. „Să te ia naiba, i-am zis din nou, ai băut ca un porc toată noaptea şi acum te dai de ceasul morţii.” Mi-am pus perna pe urechi şi am încercat iar să adorm. Auzeam vocea aceea strigând în continuare, tânguindu-se monoton. De unde i-o fi venit că sunt doctor, m-am întrebat, pe jumătate adormit. „Doctore... doctore...” Gata, mi-am zis, după tot ce-a fost, asta-mi mai trebuia. Am aruncat plapuma cât colo şi, fără să ştiu nici cu de ce o făceam, am ciulit urechea la strigătele acelea. Era o voce înăbuşită, oarecum ciudată. Apoi, s-a limpezit de-a binelea, s-a scuturat de balastul hârâit care o însoţise până atunci în conştiinţa mea adormită şi s-a auzit altfel, dură, tăioasă, inumană: „... burghezia, în beneficiul ei, această mizerabilă carte antisovietică. Romanul Doctor Jivago al lui Boris Pasternak este expresia...”

Am clătinat încă o dată din cap şi numai acum am priceput că uitasem radioul deschis. Mi-am sucit gâtul ca să aud mai bine, dar eram la fel de *năuc* ca înainte. Spicherul vorbea supărat despre un anume doctor, despre un roman cu un doctor. Doctor Jivago, doctor Jivago. Parcă văzusem undeva numele acesta. Aha, da, în apartamentul gol, *nature morte* cu o conservă şi un manuscris. Poate că despre el, cu siguranţă că despre manuscrisul acela vorbea spicherul cu atâta revoltă. La

un moment dat mi-a venit să râd: câteva pagini dactilografiate, lângă o sticlă goală de vodcă... Merita oare ca Radio Moscova să-şi piardă vremea, dis-de-dimineaţă, cu ele?

„...această provocare murdară a burgheziei internaţionale. Acordarea Premiului Nobel acestui roman reacţionar...”

Fiuu, am fluierat. E o chestie serioasă. Şi am clătinat din nou din cap. Am ciulit urechea şi am ascultat cu atentie. Chiar asa era. Un roman cu titlul *Doctor Jivago* a primit Premiul Nobel. Era un roman reacţionar, foarte reacţionar, extrem de reacţionar.

Cu gâtul răsfrânt peste pernă ascultam radioul. Era o dimineaţă mohorâtă. Prin fereastră pătrundea o lumină cenuşie, din pricina căreia abia puteam zări contururile obiectelor din cameră. Totul era tern, gri, cu excepţia cutiei slab luminate a radioului, de unde veneau cuvinte la fel de sumbre, reci ca gheaţa: ...popoarele sovietice... indignate... denigrare... josnică... acest roman contrarevoluţionar... minunat sovietic... aruncă noroi.

Să fi fost într-adevăr atât de periculoase paginile acelea, uitate lângă o sticlă şi o cutie de conserve goală? Le avusesem în mână şi nici nu bănuisem. Ia stai, mi-am zis imediat. A cui era cartea? Mi s-a părut că auzisem numele lui Boris Pasternak. Am ciulit din nou urechile şi am ascultat cu atenţie, într-adevăr, era vorba despre Pasternak. Numele lui era pomenit de două-trei ori la fiecare zece secunde. Ciudat, mi-am zis din nou. Cu numai două luni în urmă îl văzusem în timpul penultimei noastre plimbări prin Peredielkino. Tocmai ieşeam din sat, când Maţchiavicius ne-a făcut atenţi: „aia de colo e *dacea* lui Pasternak”. Era o vilă mare, cu etaj, cu arcade la ferestrele de la etaj. „Uite-l şi pe el”, ne-a spus Maţchiavicius apoi, arătând spre boscheţii din faţa vilei. Curios, m-am oprit lângă gard, să văd mai bine. Îi auzisem numele pronunţat des în orele de „destăinuiri”, de unii cu admiraţie, de alţii cu ură, iar acum mi se părea ciudat să-l văd câţiva paşi mai încolo, scormonind cu o lopată în grădina din faţa *dacei* lui. Cu o şapcă modestă pe cap, cu cizme şi cu fălcile alea lătăreţe ale lui, semăna mai mult ca orice cu un vicepreşedinte de colhoz. „ ...Situându-se astfel în rolul unui agent al burgheziei

internaţionale, Boris Pasternak...”

Premiul Nobel şi mânecile suflecate ale cămăşii, cumpărată cu siguranţă de la magazinul colhozului din sat, ei bine, toate acestea mi s-au părut absolut incredibile. M-am ridicat, m-am îmbrăcat şi am ieşit pe coridor. Coridorul era cufundat în întuneric. Ici-colo se agitau câteva siluete de petrecăreţi, ale căror feţe umflate de băutură erau greu de recunoscut. Era în jur de opt şi jumătate, dar majoritatea încă mai dormeau. La un moment dat mi-a trecut prin cap să mă duc în apartamentul părăsit, să văd... blestematul de manuscris, dar în clipa următoare m-am răzgândit. Ce-mi trebuia să mă bag în vreo încurcătură cu KGB-ul, şi mai cu seamă acum, când tanti Katia avea ordin să-i legitimeze pe toţi cei care urcau la mine. La baia comună, unde ne spălam de dimineaţă, nu era nimeni. Femeile de serviciu reuşiseră să înlăture urmele dezmăţului si totul era lustruit şi curat. M-am privit un minut în oglindă. Aveam ochii umflaţi din cale-afară, dreptul mai roşu ca stângul, iar la faţă eram de-a dreptul vânăt. Dacă m-ar vedea Lida, chiar că ar crede că am murit... mi-am spus şi, în clipa aceea, am simţit ceva ca un junghi în piept... Lida la ascensor... Columna lui Traian... numărul ei de telefon... Stullpans... Ce tâmpit, m-am apostrofat singur. Cum de ţi-a trecut asta prin cap, idiotule?

Depăşind Piaţa Puşkin în drum spre institut, am observat că oamenii care stăteau la rând la bilete la cinema Central păreau cu toţii preocupaţi să citească ziarul. Aha, mi-am zis, se pare că ziarele şi-au început şi ele campania.

Batea un vânt rece. Am traversat aproape în fugă intersecţia cu strada Gorki, am cumpărat câteva aspirine de la farmacia de vizavi şi am iuţit pasul pe lângă parcul institutului, ca să nu întârzii la ore.

Profesorul abia intrase. Am împins încet uşa şi am intrat în sală, care mi s-a părut aproape goală. Dimineaţa era mohorâtă şi, nu înţeleg de ce, înăuntru nu fuseseră aprinse luminile. Poate era întrerupt curentul. După ce m-am aşezat, am observat că într-un colţ şedea cineva care semăna al naibii cu

Şoghenţukov, iar în dreptul ferestrelor se profilau două siluete ascunse în umbră.

Profesorul şi-a privit ceasul, l-a apropiat de ochi să vadă mai bine, după care s-a uitat prin sală gânditor, ca şi când ar fi întrebat: „ce se petrece aici?” Avea ziarul pe catedră, cu un titlu mare în care apărea numele lui Pasternak.

Abia acum am recunoscut una dintre cele două umbre de la fereastră. Era Anteos, iar în colţ sătea, într-adevăr, Şoghenţukov. El nu lipsea niciodată la primele ore, deoarece, după cum recunoştea chiar el, rămăsese cu acest obicei din vremea când era prim-ministru şi ţinea şedinţele de guvern la şapte dimineaţa. Acum şedea ghemuit ca un jder prins în capcană.

Uşa s-a deschis şi au intrat „virginele din Bielorusia”, şi imediat după ele Iuri Goncearov. Toţi aveau în mână *Literaturnaia gazeta*. Uşa s-a deschis din nou şi în prag a apărut figura rotundă, încruntată solemn, a lui Ladonşikov.

— Bună dimineaţa, tovarăşi! ne-a salutat el pe un ton special, în care încăpeau laolaltă un oftat, îngrijorarea pentru problemele patriei, solemnitate, ameninţare şi un scrâşnet de dinţi.

Încercau cu toţii să aprindă lumina şi, întorcând capul când spre candelabre, când spre catedră, mormăiau ceva printre dinţi. Ladonşikov a făcut acelaşi lucru, apoi a luat loc în bancă şi a deschis ziarul. „Ce mizerabil”, a oftat în timp ce citea. Între pagina de ziar şi chipul lui s-a creat o relaţie ciudată: titlurile articolelor, sprâncenele lui, subtitlurile, ridurile, buzele, ba chiar şi literele (dinţii) creau un întreg armonios.

Profesorul şi-a început prelegerea. Deşi era nouă şi jumătate, în sală era încă întuneric. Lumina zilei ajungea cu greu până la reproducerea tabloului lui Repin de pe peretele din faţă. Era o pânză căreia nu-i înţelesesem niciodată titlul, cu câteva chipuri ţepene de înalţi consilieri de stat sau membri ai vreunui colegiu de redacţie ori consiliu de război, încremeniţi cu toţii în aşteptarea evenimentelor. Tabloul acesta avea calitatea de a-ţi apăsa şi mai mult sufletul, atunci când erai deprimat.

— Ce-i cu tine? m-a întrebat Anteos în pauză. Cum te-ai zgâriat pe frunte? Mi-am pipăit fruntea şi am simţit, într-adevăr, o durere uşoară.

— Nu ştiu, i-am spus. Chiar nu ştiam. Poate că mă lovisem de plasa liftului sau careva mă zgâriase cu unghiile.

— S-au întins mult băieţii aseară?

— Normal, i-am răspuns. El locuia singur, într-un apartament pe strada Nieglinaia, şi habar n-avea ce se petrecea la noi.

— Ai aflat de Pasternak?

Am dat din cap afirmativ. În privirea lui inteligentă am zărit o întrebare mută.

Încetul cu încetul, sala se umplea. Palizi la chip, chiar cenuşii, ofiliţi, cu feţele umflate şi ochii mici, sau, din contră, cu orbitele săpate adânc în obraji, cursanţii intrau în sala de curs, îşi lepădau paltoanele grele, având cu toţii ziarul în mână. Te puteai întreba cum se face că ochii lor, în situaţia în care erau, mai puteau citi chiar şi titlurile mari de pe pagina de ziar. Dacă ar ieşi pe neaşteptate în faţa unor oameni normali, aceştia ar fugi îngroziţi de imaginea aceea de coşmar. Aveai senzaţia că, în timpul somnului acela chinuitor, ei îşi scoseseră ochii, îi aruncaseră printre hainele mototolite, iar dimineaţa, trezindu-se buimaci, şi-i regăsiseră cu greu printre ele, după care şi-i îndesaseră la iuţeală pe frunte, cum se nimerise, majoritatea strâmb, şi aşa cum erau se grăbiseră să ajungă la institut.

Cursul următor era de istoria picturii şi, în vreme ce intram în sală, profesoara mi-a ieşit înainte şi mi-a zâmbit chinuit.

— Subiectul dumneavoastră a fost excepţional, mi-a spus.

— Ce subiect? am tresărit aproape speriat. Nu ştiu de nici un subiect.

Ea zâmbea înainte.

— O armată vie, comandată de două fantome, un general şi un preot. Ceva mai lugubru nici că se putea.

— Dar nu e aşa, am bâiguit eu, deşi nu aveam nici cea mai mică dorinţă s-o lămuresc, este exact invers. O armată moartă...

— Aşa, ă? a făcut ea, lăsându-şi capul pe o parte, în vreme

ce eu m-am întrebat: când naiba i-am povestit eu toate astea? Nu-mi aminteam nimic.

— Cu atât mai bine, a continuat ea. Aşa mi se pare şi mai frumos. Aţi aflat de Pasternak?

— Da.

Şi-a început apoi prelegerea, deşi n-o asculta nimeni. Fiecare se gândea în altă parte.

În pauza următoare am ieşit cu toţii din sală. Curtea era plină şi mai animată ca niciodată. Cu toţii, studenţii din primii ani, profesorii, asistenţii, studenţii din anii mai mari ţineau în mână, deschisă sau făcută sul, citită şi răscitită, *Literaturnaia gazeta*. Unii citeau *Pravda* sau *Izvestia*, dar în ele era acelaşi lucru: flagelarea lui Pasternak. Ba chiar unul dintre cei doi Şota găsise pe undeva gazeta economică, care-i consacrase şi ea prima pagină aceluiaşi Pasternak.

Vorbeau cu toţii despre el, unii cu ură, alţii cu oroare. Premiul Nobel, maică-măiculiţă, ce grozăvie. Răul venea din Scandinavia. „Dar Şolohov, care merge de câte două-trei ori pe an în Suedia, să le amintească academicienilor de acolo că mai există și el?” am auzit pe cineva comentând în spatele meu. „Șșt”, i-a șuierat interlocutorul. „Gură spartă ce ești.” „Ce premiu mai e şi ăsta,” o întreba Taburokov pe una dintre „virginele din Bielorusia”. „Parcă n-am auzit de el.” „Este un dar otrăvit al burgheziei internaţionale”, l-a lămurit ea. „Dar şacalul ăla bătrân, Ilya Ehrenburg, ce zice?” a întrebat Maţchiavicius din spatele meu, căutând, pare-se, un interlocutor. L-am evitat cu o piruetă, iar el, după ce a schimbat două-trei fraze cu nişte necunoscuţi, s-a „lipit” de chinezul Ping.

— Ce crezi tu despre Pasternak? „Să înflorească o sută de flori şi să concureze o sută de şcoli” l-a privit ca în transă.

Maţchiavicius i-a mai pus câteva întrebări, dar chinezul îl privea ca picat din lună. Atunci, Maţchiavicius i-a tras o înjurătură de mamă, pe care „Să înflorească o sută de flori şi să concureze o sută de şcoli” n-a priceput-o prea bine, după cum se pare, pentru că, imediat ce Maţchiavicius i-a întors spatele, chinezul a scos din geantă un dicţionar mititel și a început să-l răsfoiască, cum făcea de obicei atunci când nu

înţelegea ceva din vorbele interlocutorului.

Cineva avea un radio cu baterii şi crainicul vorbea tot despre cazul Pasternak.

— După cum se vede, campania se duce în toată Uniunea Sovietică, i-am spus lui Anteos.

— Seamănă mai mult a comedie, mi-a zis el.

— De ce?

El a privit în jur, apoi, coborând vocea, mi-a şoptit:

— Îţi aminteşti balada aceea a lui Goethe, în care cineva cheamă spiritele să-l ajute să ia apă, după care nu mai ştie cum să le trimită înapoi?

Mai discutaserăm o dată despre toate astea. Era ceva timp de când atât criticii, cât şi apărătorii lui Stalin încetaseră să se mai simtă în siguranţă. Statul îi apăra când pe unii, când pe ceilalţi, după care îi lovea prin surprindere. Precum se pare, era acum rândul liberalilor să se afle în colimator.

— *Doctor Jivago* a fost editată în Occident acum trei ani, iar ăştia habar n-au avut de ea, a continuat grecul. Acum, că a luat Premiul Nobel, sunt obligaţi să ia atitudine.

— Am citit întâmplător câteva pagini din carte, i-am zis.

— Chiar? Cum aşa?

— În manuscris. Le-am găsit într-un apartament nelocuit de la cămin. Dar nu m-am prins de unde erau.

— Să nu mai spui la nimeni asta, mi-a spus el. Te trezeşti într-o încurcătură de nu te vezi.

În jurul nostru mulţimea fremăta.

— Şi ce-ar putea să-i facă acum lui Pasternak? întreba cineva.

— Cine ştie? Poate să-l interneze în lagăr.

— Cum?

— Am zis că ar putea să-l interneze. Îţi aminteşti cum a fost exilat Ovidiu în România?

— Ia mai taci, ori ai înnebunit?

— Chiar ar putea să-i facă aşa ceva? l-am întrebat pe Anteos.

— Nu m-aş mira.

— În România, repeta cel din spatele nostru, ca pe Ovidiu...

— Se spune că acolo se duc tratative, a şuierat grecul. Nişte tratative ciudate, mai mult nu ştiu nici eu.

— Să nu-ţi fie frică, nu te întreb. Toate relele vin din România, mi-am zis. Poate că nu întâmplător, noaptea trecută mă obsedase columna lui Traian. În scăfârlie încă-mi mai răsuna nechezatul cailor de pe basorelieful ei.

— Dar Vukmanovici Tempo a plecat de la Moscova? I-am întrebat pe Anteos.

— Nu ştiu. Cred că încă nu.

S-a auzit clopoţelul şi am intrat în sală pentru ultimul curs. Prin curtea pustie zburau bucăţi de ziar, folosite de careva ca ambalaj, apoi aruncate pe jos. Puteai citi pe ele litere disparate RNAK sau VAGO, apoi JIV, STERN şi PAST.

Trecuseră deja douăzeci şi patru de ore şi campania împotriva lui Boris Pasternak continua în întreaga Uniune Sovietică. Radioul, de dimineaţă până la miezul nopţii, emisiunile de la televizor, toate ziarele şi revistele, chiar şi acelea pentru copii, erau pline de articole otrăvite la adresa scriitorului contestat. Declaraţiile furioase ale oamenilor de litere sovietici erau susţinute, ca de fiecare dată în asemenea ocazii, de cele ale muncitorilor şi colhoznicilor. Ziarele se scuzau că publică doar o mică parte din zecile de mii de scrisori şi telegrame sosite de prin toate colţurile ţării sovietelor. Se primeau mesaje pline de revoltă de la sondori, studenţii la teatru, Biserica ortodoxă, din partea tinerelor balerine de la Bolşoi Teatr, a alpiniştilor, a savanţilor atomişti, a apicultorilor, a muncitorilor din salinele Mării Caspice, de la foşti clerici reabilitaţi, de la surdomuţi etc etc. Pe prima pagină a revistei *Literaturnaia gazeta* fuseseră publicate, printre alte articole, şi declaraţiile lui Nutfula Şakenov şi Ladonşikov. Majoritatea colegilor mei trimiseseră şi ei materiale scrise ce-şi aşteptau rândul la publicare, incluzându-l aici şi pe Tabu-rokov, care încă mai credea că Premiul Nobel era acordat de guvernul american în cârdăşie cu evreimea din New York, dar şi pe Maţchiavicius, care în seara precedentă îmi spusese că Pasternak, chiar dacă se dovedise a fi un individ josnic, era

de o sută de ori mai bun decât toate gunoaiele care umpleau peisajul literar sovietic.

Tocmai ieşeam de la ultimul curs, când mi s-a comunicat că aveam un mesaj la poartă. Am recunoscut de departe scrisul Lidei. Deschizând plicul, mi-a trecut prin minte că niciodată nu fusesem atât de nerăbdător în faţa unui mesaj de la ea. Scrisoarea fusese pusă la poştă în dimineaţa aceea şi începea fără nici o formulă de adresare.

Te-am plăcut de când ne-am cunoscut, dar niciodată nu m-*am îndrăgostit de-a binelea de tine. Alaltăieri te iubeam, nu ştiu de ce. Poate că dragostea vine prin suferinţă. În limba rusă veche, cuvintele „să iubeşti" şi „să-ţi fie drag cineva „ au avut acelaşi sens, apoi s-au separat. Ai fost atât de josnic în seara aceea, încât mi-ai rănit inima. Îmi amintesc totul ca pe un vis urât. Nu contează că ne-am despărţit. Vreau doar să-ţi aminteşti frumos de mine. Eu o să-mi amintesc cu groază de noaptea aceea, dar cu drag (dragoste) de tine. Lida Snieghina P.S. Ieri s-a vorbit toată ziua depre un scriitor care a trădat, iar eu mi-am amintit de tine. L.*

Hm, am făcut, mototolind hârtia. Eram nervos, desigur, dar nu din cauza biletului, ci pentru prostia pe care o făcusem. Hm, am mormăit din nou, ai şi regrete, nu numai cunoştinţe de rusă veche. M-am întrebat cu ciudă cine era de compătimit, eu sau ea. Îmi stăruiau în minte, ca într-un ghem încâlcit, chipul lui Stullpans, tocmeala cu el, felul în care i-o oferisem pe Lida ca la un târg de sclavi. Şi, paralel cu acestea, într-un al doilea strat al conştiinţei, stăruia ideea că toate astea nu erau decât o iluzie, o falsă răzbunare şi, la urma urmei, dacă le-ai fi privit mai îndeaproape, o răutate gratuită din partea mea.

Mergeam ca buimac prin mijlocul curţii, căutându-l din priviri prin mulţime pe Stullpans. Nu-l mai văzusem din seara aceea de pomină. Uneori îmi venea să-l abordez şi să-i spun că discuţia noastră de atunci fusese o prostie, dar mi-am amintit că-i dădusem numărul ei de telefon şi asta era de ajuns pentru ca tot coşmarul acela să devină de două ori, ba chiar de zece ori mai cumplit. În câteva rânduri mi-am zis că Stullpans o fi şi uitat întâmplarea, cu atât mai mult cu cât şi el fusese băut şi

poate că aruncase bileţelul cu numărul ei de telefon. Dar, îndată ce mă linişteam puţin, îndoielile puneau din nou stăpânire pe mine.

Dar iată-l ieşind împreună cu mai mulţi din curtea institutului. Mergeau, discutând, spre staţia de troleibuz. Eram la douăzeci de paşi în urma lor. Nu voiam altceva decât să urc în acelaşi troleibuz cu el. Acolo puteam să-l abordez mai uşor.

Troleibuzul era pe jumătate gol şi am rămas pe platforma din spate. Îi priveam cu coada ochiului profilul liniştit, de om cumsecade. Stăteam în cumpănă, să mă apropii sau nu. Aveam o reţinere, ca nu cumva prezenţa mea să-i amintească de discuţia aceea idioată, pe care poate c-o şi uitase.

Încet-încet troleibuzul s-a aglomerat şi acum, când nu-l mai puteam vedea, m-am mai calmat puţin, în momentul acela, chiar dacă aş fi vrut să mă apropii de el, mi-ar fi fost imposibil. Într-un rând, nu ştiu cum, i-am zărit chica blondă, aurită şi m-am felicitat că i-o oferisem pe Lida lui şi nu lui Abdullahanov sau celor doi Şota. Apoi, imediat, mi-am spus că toate astea erau o mare prostie, că el uitase cu siguranţă întâmplarea şi că peste câteva zile o să-i telefonez Lidei şi, la fel ca-n alte dăţi, ne vom împăca.

Afară, mai mohorâtă ca niciodată, se zărea strada care ducea la Butirski Hutor şi pe care se afla căminul nostru. Spre uimirea mea, în staţia de lângă Novoslobodskaia l-am văzut pe Stullpans coborând împreună cu alţi patru sau cinci inşi din anul nostru. I-am urmărit cu privirea traversând intersecţia în direcţia zidului cărămiziu al puşcăriei Butiurski şi mi-am amintit că se duceau acolo ca să-l viziteze pe un prieten, unul Kolea Krasnikov, care fusese condamnat la opt ani de închisoare pentru că la mitingul organizat cu ceva vreme în urmă cu ocazia venirii lui Tito la Moscova strigase „Trăiască clica Tito-Rankovici!". În pauza dintre cursuri îmi propuseseră să merg cu ei, iar eu aproape că acceptasem, curios să văd cum arată o închisoare sovietică, dar mi-am amintit că sunt străin şi, în plus, că fusesem convocat la poliţie şi le-am spus că nu merg.

Troleibuzul înainta greoi şi eu, rămas pe platforma din

spate, am oftat uşor de câteva ori, fără motiv, aşa cum face omul când priveşte un peisaj trist de iarnă. Mi se făcuse somn.

La intrarea în cămin, înalt, cu părul lui decolorat ca de adolescent și cu ţigara în colţul gurii, cum o ţin nefumătorii, aştepta Jenia Evtuşenko.

— Ai văzut-o pe Bella? m-a abordat el.

Am ridicat din umeri în semn că nu, dar mi-am dat seam că nu asta îl interesa.

— Dar asta ai văzut-o? m-a întrebat, arătându-mi *Literaturnaia gazeta*.

— Am văzut-o.

— He-he, a făcut el, cu un zâmbet răutăcios, Premiul Nobel, oricum... asta-i.

Se vedea imediat că toată tărăşenia cu Pasternak nu-i picase deloc bine. A încercat apoi să-mi mai spună ceva, dar în momentul acela a trecut prin faţa noastră, cu un zâmbet chinuit, abia schiţat în coltul buzelor, Ira Emelianova, o fată din anul trei. Ea m-a salutat cu teamă, iar Evtuşenko mi-a spus:

— Ştii cine-i Irocika?

Nu i-am înţeles întrebarea, dar Evtuşenko a continuat, coborând vocea:

— Este fiica iubitei lui Pasternak, o oarecare Olga, o tipă care până acum a despărţit vreo trei-patru bărbaţi. De aici i se trag, se pare, toate nenorocirile lui Boris Leonidovici.

Şi a continuat să-mi povestească despre relaţia lui Pasternak cu ea, dar eu deja nu-l mai ascultam. De două zile nu dormisem decât pe apucate și aveam senzaţia că o să aţipesc în picioare. Îndreptându-mă spre camera mea, mi-am zis că sunt în situaţia aceea ciudată în care poţi atinge cu mâna și somnul, și visele. Discret, uşoare ca un fulg, ele se lipeau de mine, iar eu aveam impresia că era de ajuns să întind mâna pentru a le atinge, pentru a le îndepărta uşor sau a le zvârli cât colo. Eram atât de treaz cât să pricep că această parte iluzorie a trupului meu nu era reală, făcea parte din vis, şi atât de adormit, încât toate acestea să mi se pară adevărate şi imposibil de evitat. Mă aflam într-o baie imensă şi profesorul de estetică, ce avea sarcina să dea drumul la apa caldă,

spunea din când în când: *ubr jazek*, însă apa întârzia să vină. Atunci, a rostit: „Aceasta este o baie turcească şi aici s-au îmbăiat Aragon împreună cu Elsa şi Lida, dar caracterul ideoestetic al unei băi turceşti este condiţionat în primul rând de *tuuli unci bll*, deci de tipic sau, cum i se mai spune, de *tuuli zox*".

Când m-am trezit, afară se înserase de-a binelea. Fără să mă gândesc prea mult, am întins mâna spre radio şi am învârtit butonul. Campania împotriva lui Pasternak continua. O bucată de vreme am ascultat cu mâinile încrucişate sub cap. După reportajul de la mitingul femeilor din Irkuţk, a fost citită declaraţia lui Anatoli Kuzneţov. Ceva mai agresiv nici că se putea. Camera era de-acum cufundată în întuneric. O luminiţă palidă tremura pe peretele din spatele meu. Şi gândeşte-te că este doar după-amiază, mi-am spus. Întune-ricul e ceva normal seara sau noaptea, dar după-amiază mă întristează cumplit. Eram singur într-o după-amiază care putea să se cheme la fel de bine şi o după-noapte, lângă un aparat de radio care azvârlea imprecaţii peste un teritoriu de douăzeci şi două de milioane de kilometri pătraţi. O şesimc din globul pământesc freamătă de ură, mi-am spus buimac şi brusc m-am simţit scuturat de un frison. Mi-am imaginat, cu o claritate uluitoare, ce însemna acest colosal mecanism propagandistic. Cum e să intri în malaxorul lui, să fii înghiţit de vârtejul lui. Mi-am închipuit capul mitologic slav umflându-şi bojocii, în mijlocul stepei nemărginite. Un mecanism de propagandă uriaş. Cu câţiva ani în urmă stârnise furtuni de nisip împotriva lui Stalin, acum, cine ştie de ce, se ridicase împotriva propriilor idoli. Să intri în malaxorul lui, mi-am zis din nou. Să fii terorizat de el. Am aprins veioza şi am stat mai departe aşa, complet abulic, cu mâinile sub cap. Oare cum se pun în mişcare toate astea? Nu ştiam aproape nimic. Şi nici nu-mi imaginam. Nu-mi aminteam să fi citit vreo operă literară în care să fie descris, chiar fugitiv, mecanismul statului: o şedinţă a Consiliului de Miniştri al URSS, sau a Biroului Politic, sau a serviciilor secrete. Discutasem o dată despre asta cu Anteos, la cafeneaua Praga, şi el fusese de acord cu mine.

Dar poate că nu e chiar aşa, mi-am spus ceva mai liniştit. Poate că există si asemenea cărţi, dar n-am dat eu de ele. Şi mi-am amintit că, în urmă cu o săptămână, Şoghenţukov îmi dăduse o carte de-a lui cu autograf, tradusă şi editată la Moscova. Oare unde pusesem cartea aia? M-am ridicat ameţit şi am răsturnat complet sertarele noptierei, până ce am găsit-o. La radio continuau acuzele. Trebuie că Şoghenţukov, fost prim-ministru, scrisese ceva despre stat, mi-am spus. Cu siguranţă că aşa e. M-am aşezat pe un colţ al patului şi, deşi aveam o durere de cap cumplită, am început să citesc. Lângă mine, radioul zumzăia încet. Apoi, emisiunea s-a întrerupt şi a început o transmisie muzicală. Dar muzica fusese astfel aleasă, încât părea şi ca la fel de vehementă. După jumătate de oră de citit, am aruncat cartea cât colo. Era o nuvelă lungă, în care se povestea o idilă pastorală, într-un peisaj de munte şi, nu numai că nu se spunea nimic despre vreo instituţie de stat, dar nu exista în ea nici măcar o simplă cocioabă. În schimb se vorbea despre pârâuri care murmurau liniştit, despre devotament şi floricele, plus câteva cântece care slăveau partidul, hăulite de eroi în prag de seară. Cum aşa, m-am întrebat nevenindu-mi să cred. La radio începuse din nou campania împotriva lui Pasternak, iar eu m-am gândit atunci cât de ciudat era să-l desparţi pe om de propria-i artă. După scrisoarea primită din partea unei aşa-numite populaţii Qipştap, din stepă, spicherul a început să citească declaraţia clericilor din Taşkent. O şesime din populaţia lumii se afla din nou sub imperiul urii. Pe întinderea aceasta se petrecuseră atâtea şi atâtea evenimente importante şi răsturnări dramatice, comitete centrale fuseseră înlocuite în întregime, se dăduseră lupte teribile pentru putere între grupuri, avuseseră loc comploturi şi intrigi; şi nimic din toate acestea, absolut nimic, nu apăruse în paginile romanelor sau în piesele de teatru. În ele susurau romantic mestecenii, of, mesteacănul meu, alb-alb, era mereu soare, la fel ca în ziua aceea, la Peredielkino.

M-am ridicat din pat, m-am îmbrăcat şi am ieşit. Nu ştiam ce să fac, aşa că am început să mă agit de colo-colo. Becurile luminau slab coridorul, iar liftul scotea din când în când un

huruit domol. Am ciocănit de câteva ori la uşa lui Stullpans, dar nu mi-a răspuns nimeni. Unde s-or fi dus cu toţii? m-am întrebat. La un moment dat am intrat iar în cameră şi am rămas în picioare, cu mâinile pe lângă corp, ca un soldat, dinaintea radioului, aşteptând parcă o hotărâre a completului de judecată. Campania continua. Acum era citită o declaraţie cu nişte fraze kilometrice, venită, cred, de la vânătorii de balene din Marea Nordului. Nu peste mult timp am ieşit din nou din cameră și, în cursul peregrinărilor obişnuite, m-am oprit de trei ori dinaintea uşii lui Stullpans. Unde o fi și omul ăsta? am auzit o voce dinlăuntrul meu. Vocea venea din adânc, de foarte departe, dar o simţeam cum se apropie. Când, pentru a patra oară, mâna mea a ciocănit involuntar în uşa aceea, am înţeles că eu, fără să-mi dau seama, aşteptam pe coridorul pustiu întoarcerea lui Stullpans din oraş. Unde naiba o fi? m-am întrebat din nou. Abulic, făcând-o însă pe indiferentul, am inventariat în gând locurile unde s-ar fi putut afla și abia după o vreme mi-am dat seama că teatrul pe care-l jucam cu mine însumi era inutil, că mie de fapt nu-mi păsa unde era Stullpans, la berăria Caucaz, sau la redacţia revistei *Tutunul*, sau la prânz cu Hruşciov, sau la dracu', pe mine mă interesa doar să *nu* fie cu cineva, și anume cu Lida. Nu credeam s-o fi sunat aşa de repede şi cu atât mai puţin să se fi întâlnit cu ea. Nu se poate, mi-am spus. Stullpans e un tip şovăielnic. Şi, în plus, după ce mi-a scris scrisoarea aceea atât de romantică, n-o credeam pe ea în stare să schimbe atât de repede macazul. După un minut însă, eram convins de contrariul, era imposibil ca Stullpans să nu fi sunat imediat o fată atât de frumoasă. Cu atât mai mult cu cât o remarcase încă de atunci. Nu, nu avusese nici un motiv să amâne telefonul. Iar în privința scrisorii, a sentimentelor ei, a limbii ruse vechi etc., acestea n-ar fi împiedicat-o deloc să alerge în braţele lui Stullpans, ba din contră, dacă vorbele ei din scrisoare erau adevărate, adică, dacă suferea pentru mine într-o asemenea măsură pe cât declara acolo, atunci era clar că, primind vestea că eu păţisem ceva (să-i fi spus, oare, idiotul ăla că murisem?), deci, aflând despre catastrofă, ea ar fi lăsat totul deoparte şi ar fi alergat la el să afle amănunte. Da,

da, am strigat aproape cu disperare. El i-a telefonat şi ea s-a dus la întâlnire. Şi asta cu atât mai mult cu cât în zilele acestea de iarnă, ascultând de dimineaţă până seara campania contra lui Pasternak, s-o fi gândit la scriitori şi la lucruri triste.

Nu trebuia să-l scap din ochi pe Stullpans, mi-am spus. Eram obosit. M-am mai învârtit vreo jumătate de oră prin cameră, după care m-am hotărât să ies si să mă calmez.

Afară ningea. În jurul becurilor de pe stradă vântul rece învârtea fulgii de nea într-un joc dantesc. M-am urcat în troleibuz şi am coborât în piaţa Puşkin. Strada Gorki arăta minunat ninsă. Am mers pe jos până la Cafeneaua artiştilor şi am intrat să iau prânzul acolo. Să-i ia naiba pe amândoi, mi-am zis, mult mai calm. Zăpada, vântul, strada ninsă îmi absorbiseră din preaplinul sentimentelor. Adevărul e că toate îmi păreau acum mai simple. Ei erau aici, în ţara lor, puteau să sc căsătorească, să facă şi câţiva plozi, în vreme ce eu eram temporar. Cuvântul „temporar” îmi preluase toată încărcătura emoţională de care mă lepădasem pentru a ajunge aici. Temporar, am repetat. Cuvântul „temporar” mi s-a amestecat în cap cu numele lui Vukmanovici Tempo. Să-i ia dracu’ pe toţi, mi-am spus. Am comandat încă un pahar cu vin şi, puţin mai târziu, plin de exuberanţă, mă îndreptam spre staţia de troleibuz.

Când m-am întors la cămin, primul lucru care mi-a sărit în ochi a fost lumina din camera lui Stullpans. Am simţit o înţepătură în inimă. Acum nu mai beneficiam de ajutorul întinderii acoperite de zăpadă şi m-am întristat. Am grăbit pasul şi i-am deschis uşa fără să mai bat. El fuma.

— Hei, i-am spus, încercând să-mi stăpânesc neliniştea, unde ai fost?

Pe chipul lui lătăreţ de nordic stăruia un zâmbet vinovat, amestecat cu o expresie de mirare. Era pentru prima oară când intram în felul acesta la el în cameră, întrebându-l răstit „hei, unde ai fost?”.

— Ei? am făcut eu.

— Cum?
— Unde ai fost?
El m-a privit cu ochii aceia albaştri, care păreau puţin străini de pometţii lui accentuaţi.
— Acolo, mi-a răspuns în cele din urmă, cu aia.
— Cu Lida?
El a aprobat din cap, cu aceeaşi privire fixă.
Ceva s-a rupt pe nesimţite în mine, în mijlocul unei tăceri de mormânt. Asta e, mi-am zis. În piept aveam un ghem dureros. Nu mă puteam gândi la nimic. Aveam pe limbă doar câteva particule: *hm, aşa deci* etc. Ţin minte că, ori de câte ori trecusem prin asemenea experienţe, cuvintele mă părăseau aşa cum fuge vegetaţia din ţinuturile îngheţate şi rămâneau doar câteva particule, de parcă numai ele ar fi putut suporta duritatea climei din sufletul meu.
— Dar chiar tu mi-ai... spus, a bâiguit el. Cu siguranţă că ar fi vrut să spună: dar chiar tu *mi-ai dat-o*, dar poate că i s-a părut cam brutală exprimarea, ori chiar vulgară.
Complet dezumflat, priveam tabloul de pe peretele lui. Era un decor pe care-l cunoşteam: castelul medieval leton Sigulde. Vara trecută fusesem acolo.
— Nu mi-ai spus chiar tu? a insistat el.
— Da, i-am răspuns, sigur că da.
— Văd acum că regreţi, a zis el. Dar, dacă vrei...
— Cum?
Mi-am simțit vocea tremurând, deşi încercam să mi-o controlez.
— Dacă vrei tu... deşi acum e târziu... s-a sfârşit.
Nu înţelegeam nimic. Ce anume se sfârşise? Chiar nu mai putea fi îndreptat nimic?
— I-ai spus că am murit?
El şi-a înghiţit saliva.
— Cam aşa ceva.
— Am crezut că vei fi mai milos, am zis. (Acum, că am aflat adevărul, simţeam că-mi revine capacitatea vorbirii.) Puţin mai milos, am repetat, dar tu m-ai condamnat direct la moarte.
Ultimele cuvinte am încercat să le rostesc arborând o mină veselă.

— Păi chiar tu mi-ai spus, m-a contrazis el, ba chiar era vorba de un accident de avion, ai uitat?

— Culmea! am izbucnit eu. Eram băut, nu te-ai prins?

— Da’ eu, nu eram şi eu băut? a zbierat el.

De acum totul s-a sfârşit, mi-am spus. Acum, când ea mă ştie mort, nu mai e nimic de făcut.

— Cel puţin să nu mă fi omorât de tot, am insistat eu în final.

La urma urmei, ceva mai-nainte, când îl întrebasem: „I-ai spus că am murit?”, el îmi răspunsese: „Cam aşa ceva”.

— Să mă fi rănit doar, i-am spus, scormonindu-l cu privirea.

De data asta el n-a mai răbdat.

— Eşti foarte ciudat, a răcnit la mine. Până la urmă chiar tu m-ai băgat în toată încurcătura asta. Eu n-am făcut în viața mea aşa ceva. Parcă aş fi Cicikov. Dar n-aş fi făcut-o dacă fata nu mi-ar fi plăcut... cum se spune pe ruseşte când e vorba de ceva afară din normal?

— Extraordinar.

— Da, extraordinar de mult. Aşa.

Câteva secunde am tăcut amândoi. Priveam vechiul castel leton de pe perete şi încercam să-mi amintesc ceva din vara trecută, când fusesem în ţara lui Stullpans, dar vacanţa aceea era acum foarte departe.

— Nu-i nimic, am zis, ostenit. Şi ea cum a reacţionat? l-am întrebat mai apoi. El m-a văzut ceva mai liniştit şi a zâmbit vag, privind în altă parte.

— Hm, a făcut, i-a părut foarte rău.

Fixa în continuare covorul, ferindu-se de privirea mea.

— I-a părut foarte, foarte rău, a repetat. Extraordinar de rău. Ce chestie, să-ţi pară rău, să regreţi ceva în rusa medievală, mi-am spus.

— Chiar a şi plâns, a adăugat Stullpans, i-au dat lacrimile.

Am inspirat adânc, încercând să dau afară aerul din plămâni fără zgomot, ca nu cumva să se creadă că oftez. Simţeam că mi se luase o piatră de pe inimă. Poate că, dacă n-ar fi fost chestia asta, ea n-ar fi avut niciodată ocazia să plângă pentru mine. Pe neaşteptate însă, am simţit un junghi

în inimă. Scheletul mi se lichefia, ca în pictura suprarealistă. O să plângi tu într-o bună zi pentru mine... În urmă cu două zile, dacă mi-aş fi închipuit aşa ceva, m-aş fi prăpădit de râs. Ah, porumbiţa mea plânsese. Lidocika fusese tristă. Ia te uită, ia te uită.

Am făcut un efort supraomenesc să nu mă las copleşit, ba chiar am şi râs în hohote, plescăind din limbă, lucru pe care-l uram când îl vedeam la alţii, dar de la care nu m-am putut abţine. De fapt, nici nu reuşeam să râd ca lumea. Dimpotrivă, lucrurile acestea mi se păreau din ce în ce mai barbare. Fără să-mi pot explica, simţeam o dorinţă ciudată să văd pe cineva plângând pentru mine. O dorinţă de care nu știusem nici eu. Mai pustiitoare decât setea beduinilor în plin deșert. În aceşti ultimi doi ani, ne-am tratat iubitele cu o indiferenţă brutală, am fost cu ele la teatru, la cafenea, prin trenuri de noapte, am dansat, ne-am sărutat, ne-am culcat cu ele fără să rostim niciodată cuvântul „te iubesc”, și asta pentru că ni se părea demodat, ba chiar în ultima vreme înlocuisem cuvântul „liubliu” cu „seksiu”, lucru de care eram extrem de mândri. Astfel că inventaserăm multe prostioare şi făcuserăm o mulţime de năzbâtii, alergând încotro vedeam cu ochii, de la berărie la dans şi de acolo la schi, mereu încântaţi de ceea ce făceam şi al naibii de inconştienţi. Şi uite aşa, în cursul acestei lungi peregrinări prin deşert, încetul cu încetul, pe nesimţite, dar inevitabil, ni se făcuse dor de câteva lacrimi. Iar ele veniseră, în sfârşit. Noroc cu moartea mea, care eliberase două-trei picături cristaline.

— Ești ciudat rău de tot, mi-a spus Stullpans.

Uite că ea îi iubea mai mult pe morţi, decât pe vii. Așadar, consolarea lui nu fusese inutilă.

— Ești într-adevăr ciudat, a repetat Stullpans. La început, când ai intrat, erai ca un nor de furtună, iar acum eşti chiar vesel. Ştii că schimbarea atât de bruscă a stării sufleteşti e unul dintre primele simptome ale nebuniei? Dar eu am continuat să-l privesc în ochi.

— Chiar că sunt nebun, dacă am făcut ceea ce am făcut, i-am zis.

Dimineaţa următoare a fost la fel de mohorâtă ca şi toate celelalte dimineţi din săptămâna aceea, îndată ce m-am ridicat din pat, mâna mi s-a întins singură spre aparatul de radio. Campania era în toi. Erau aceleaşi acuze, dar frazele rostite de spicher aveau un ton mai grav. Se simţea de la o poştă că astăzi se va trece la o fază nouă. Cu siguranţă că totul fusese calculat cu cea mai mare precizie. Maşina uriaşă a propagandei sovietice lucra fără întrerupere.

La noi la institut era o agitaţie neobişnuită. Urmele beţiei de duminică, feţele buhăite şi ochii încercănaţi dispăruseră definitiv de pe chipurile cursanţilor. Pe ele puteai citi acum o severitate de rău augur.

În timpul celei de-a două pauze, pe uşă a fost lipit un anunţ care ne convoca în acea după-amiază la un miting foarte important. Apoi s-a zvonit că la miting vor participa cei mai cunoscuţi scriitori ai Uniunii Sovietice, ba chiar se spunea că vor veni şi preşedinţii breslelor scriitoriceşti din celelalte ţări socialiste, chemaţi de urgenţă la Moscova cu prilejul acestui eveniment.

Între timp, în institut erau redactate declaraţii şi trimise la presă, la radio şi televiziune. Taburokov trimisese la paisprezece ziare şi reviste. Într-una din ele, Pasternak era caracterizat, printre altele, chiar şi drept duşman al popoarelor arabe. O sută nouăsprezece cotidiene şi şaptezeci şi patru de reviste publicaseră, în a doua zi a campaniei, editoriale, articole, declaraţii şi comunicate contra lui Pasternak. Se aştepta ieşirea la rampă a altora, a săptămânalelor, a bilunarelor, iar mai târziu a revistelor lunare, a celor ştiinţifice, a trimestrialelor, a manualelor bilingve etc. etc.

— În seara asta se aşteaptă ca el să refuze Premiul Nobel, a zis Maţchiavicius. Dacă nu o face până la opt seara, de mâine campania va fi şi mai dură.

— Poate fi şi mai dură decât atât? a întrebat careva.

— Se spune că la ora două se va duce la Peredielkino, la el, însuşi patriarhul literaturii sovietice, Kornei Ciuhovski, pentru a-l convinge să renunţe la premiu, a urmat Maţchiavicius.

— Şi dacă n-o să renunţe?

— Atunci facem mitingul.

— Ce scop are mitingul ăsta?

— Am impresia că la miting se va trece la o altă fază a presiunilor, a treia.

— De unde ştii tu, Maţchiavicius, toate astea?

— Le ştiu, i-a întors-o Maţchiavicius, uite că le ştiu.

— Şi dacă nici după faza asta nu renunţă, ce se va întâmpla? Există şi faza a patra?

— A, nu, prietene, l-a întrerupt Maţchiavicius, de data asta nu mai scoţi nimic de la mine. Doar n-oi fi prost să vorbesc şi despre faza a patra. Fiufiuuu, a fluierat el, faza a patra, hm, brr...

După care ne-a întors spatele şi a intrat în mulţime, cu un zâmbet sardonic pe faţă.

Mitingul avea loc în sala de la primul etaj al institutului. Când am intrat, nu mai era nici un loc liber. Afară începuse să se însereze şi lumina moale a zilei ce se sfârşea intra prin ferestrele înalte, sclipind pe lampadarele de bronz, care, cine ştie de ce, nu fuseseră încă aprinse. Sala plină aştepta în tăcere. Nici zgomotul de scaune târâte de colo-colo, nici şuşoteala oamenilor n-ar fi fost în stare să învingă liniştea aceea. Din contră, zgomotele rare de scaune sau murmurul oamenilor făceau ca totul să pară mult mai solemn.

Rămăsesem nemişcat la intrare, neştiind ce să fac, când am simţit că dintr-un colţ cineva îmi făcea semne. Erau cei doi Şota, Maţchiavicius şi Kurganov, aşezaţi unul lângă altul. Am trecut prin mulţime şi, deşi erau înghesuiţi, mi-au făcut şi mie loc. Un rând mai în faţă şedeau cei din grupul Karakum, în vreme ce undeva, pe o latură, am zărit obrajii cărnoşi ai uneia dintre „virginele Bielorusiei”.

— Ce faci? m-a întrebat cineva în şoaptă.

Am ridicat din umeri. În jurul nostru era o asemenea atmosferă, că nu-ţi ardea defel să pui întrebări prea personale. Părea că în sala aceea sumbră toate discuţiile trebuiau să evite propria persoană, să aibă referiri generale, să se desfăşoare în termeni impersonali şi pe cât posibil în cor, ca în teatrul antic.

Acum, că găsisem un loc, am început să privesc curios în

jur. În afara studenţilor şi a profesorilor din institut, veniseră mulţi scriitori cunoscuţi. Aproape toate rândurile din faţă fuseseră ocupate de scriitorii mediocri. Aşa îi văzusem mereu, în primele rânduri, strânşi umăr lângă umăr, prezenţi peste tot şi uniţi. Ei fuseseră primii care-l idolatrizaseră pe Stalin, apoi îl abandonaseră pentru Hruşciov, iar a doua zi, cu aceeaşi uşurinţă, l-ar fi părăsit pe Hruşciov pentru un alt lider de partid.

Într-un colţ, undeva în fundul sălii, într-un grup ceva mai retras, mi s-a părut că-l văd pe Paustovski. Poate că era opoziţia tăcută sau un grup de scriitori de origine evreiască, nu mi-am dat prea bine seama, în sală era din ce în ce mai întuneric. În fine, cineva şi-a amintit să aprindă luminile. Lămpile au alungat imediat slabele sclipiri venite de afară şi au umplut sala cu o lumină ce-mi amintea de Ladonşikov: plină de solemnitate şi vigilenţă. Primul lucru care-ţi sărea în ochi imediat după aprinderea luminilor era masa lungă a prezidiului, acoperită cu o pânză roşie. Câte o vază de porţelan la fiecare capăt şi un buchet de flori la mijloc îi dădeau un aspect mortuar. Mi-am amintit de hârtiile lipite pe pereţii apartamentului părăsit unde citisem din *Doctor Jivago*. Poate că nu era întâmplătoare asemănarea lor cu pânzele cu care se acoperă sicriul.

— Cum e cu faza a treia? l-am întrebat în şoaptă pe Maţchiavicius. Se va trece la ea?

— Habar n-am, mi-a răspuns el tot în şoaptă, poate da, poate nu. Treaba e că boşorogul acela de Ciuhovski...

— Despre el voiam să te întreb, a făcut ceva?

— N-a făcut nimic, a continuat Maţchiavicius. Se spune că a ajuns la ora două la Peredielkino, la vila lui Pasternak, dar acolo a uitat de ce venise, după ce a băut cu ăla un pahar de ceai, a adormit pe o canapea.

Mi-a venit să râd, dar în clipa aceea sala a fost străbătută de un fior. La masa lungă din faţă şi-a făcut apariţia prezidiul întâlnirii. Când cei dintâi membri ai prezidiului luau loc pe scaune, ultimii înaintau cu greu prin sala plină, cu mişcările spasmodice ale unui miriapod. Prin sală erau şoptite, la ureche, numele lor. Fuseseră invitaţi scriitori din toate

republicile, majoritatea oameni în vârstă. Unii dintre ei publicau de patruzeci de ani trilogii, cinci aveau, din câte-mi amintesc, cuvântul „pământ” în titluri, iar doi erau chiori. Mi-am amintit de visul ciudat al lui Kornei Ciuhovski, dar nu puteam să râd.

— Tovarăşi, ne-am adunat astăzi aici...

Cel care a deschis discuţiile a fost Serioghin, directorul Institutului Gorki. I se citea în ochi, ca de obicei, aceeaşi răutate prost disimulată. În dreapta lui se afla Druzin, delegat din partea conducerii Uniunii Scriitorilor. Era complet cărunt, dar capul lui masiv transmitea, datorită fălcilor de răpitor, o asemenea agresivitate, încât părul lui alb părea ireal.

— Deci, ne-am adunat aici pentru a condamna, pentru a...

În vocea lui Serioghin era acelaşi amestec de răutate şi încrâncenare pe care puteai să i-l surprinzi în ochi, în liniile costumului, în mişcările mâinilor, una dintre ele fiind înlocuită cu o proteză neagră de cauciuc. Când l-am văzut prima oară, mi-am închipuit că şi-o pierduse în război, asta până ce Maţchiavicius mi-a spus că i se uscase, încetul cu încetul, în timpul celui de-al treilea cincinal...

Cuvântarea lui Serioghin a fost scurtă. După el s-a ridicat Druzin. Acesta a vorbit la fel de scurt şi nici una dintre vorbele spuse de el nu avea vreo legătură cu părul lui alb. Ca de obicei, totul la el venea din fălcile late.

— Acum să te ţii..., mi-a şoptit Maţchiavicius, când Druzin a sfârșit.

Şi într-adevăr, imediat după el s-au ridicat în aer zecile de mâini ale celor care cereau cuvântul. Încă din primele minute s-a văzut că cei din prezidiu, cum se proceda de obicei în asemenea momente, îi alegeau pe vorbitori după vârstă, naţionalitate, republicile din care proveneau, aşa încât să fie cât mai diferiţi. Ladonşikov a fost unul dintre primii care au luat cuvântul. Cu o voce specială, solemnă, dar şi sonoră (voce partinică, zicea Maţchiavicius), aşadar cu o voce pe care plămânii şi corzile lui vocale o puteau produce doar în astfel de ocazii, în liniştea generală, el a cerut expulzarea lui Pasternak de pe pământ sovietic.

— Asta e faza a treia? l-am întrebat, la ureche, pe

Maţchiavicius.

El a dat din cap că da.

— Dacă până la ora opt seara Pasternak nu renunţă la premiu, atunci...

Toţi cei care au luat cuvântul după Ladonşikov i-au susţinut propunerea. Tocmai vorbea unul dintre cei doi Şota, când brusc mi-am adus aminte că nu-l văzusem pe Stullpans. Din toate direcţiile, mâinile continuau să se ridice cu zecile.

— L-ai văzut pe Stullpans? l-am întrebat pe Maţchiavicius.

— Nu, mi-a răspuns el. Chiar aşa, unde o fi?

La tribună se afla acum una dintre „virginele Bielorusiei”. Nici pe Anteos nu l-am văzut în sală.

— Începe grupul din Karakum. Acum să vezi ciudăţenii. Era clar. În timpul mitingului, Stullpans se întâlnea cu Lida Snieghina.

Vorbea Taburokov.

Mi-am zis că niciodată nu-mi trecuse prin cap să mă întâlnesc cu vreo fată în timpul unei campanii.

Taburokov a spus ceva deosebit, pentru că sala a râs în surdină.

Să te întâlneşti cu o fată într-un asemenea moment, mi-am zis, sau într-unul asemănător, cum ar fi o epidemie, de exemplu, trebuie să fie ceva de neuitat.

După doi-trei studenţi din primii ani, au vorbit unul după altul Iuri Goncearov şi Abdullahanov. Iar după ei i s-a dat cuvântul lui Anatoli Kuzneţov.

Mi s-a părut că văd pletele blonde ale Irei Emelianova în spatele lui Paustovski. Lângă ea stăteau Iuri Pankratov şi Vania Harabarovin, primul înalt, cu nişte mişcări ţepene ca de robot, celălalt scund şi urât.

— Şi eu mă uit tot într-acolo, mi-a spus Maţchiavicius la ureche. Ştii, ăia doi sunt oamenii lui Pasternak. Ascultă tot ce se vorbeşte despre el, apoi dau fuga şi-i raportează.

— Hm, am făcut, neştiind ce să răspund.

— Oare o să ia cuvântul şi Evtuşenko? a întrebat cineva în spatele nostru.

— Evtuşenko n-are principii, a zis Maţchiavicius. Să nu vă mire dacă o să ceară şi el cuvântul.

— A, da? m-am prefăcut surprins. Adevărul e că despre Evtuşenko îmi ajunseseră la urechi toate laudele şi toate acuzele posibile.

În timpul acesta, cineva de la prezidiu a strigat:

— Are cuvântul tovarăşul Maţchiavicius.

Acesta m-a privit o fracţiune de secundă, apoi a sărit în picioare şi a pornit-o spre tribună.

„Să ne vedem o clipă, apoi lumea n-are decât să se prăbuşească”, am recitat în gând două versuri din De Rada[1]. În romanul lui, cei doi îndrăgostiţi se întâlneau în timpul unui cutremur.

La tribună continuau discursurile. În sală s-a auzit un murmur stins. Pasternak o porneşte prin tundră, mi-am zis. Vorbea Kiuzengheş.

Poate că cei doi, Stullpans şi Lida, ascultau toate acestea la un radio, undeva într-un bar. Privindu-se în ochi şi vorbind despre mine.

Vocea şuierătoare a lui Kiuzengheş, sporită la dimensiuni înfricoşătoare de microfon, acoperea tot zgomotul din sală.

Fireşte că vorbeau rar despre mine. Ea îi iubea pe scriitorii care nu mai erau în viaţă. Nu eram şi eu unul dintre ei? Eram din nou pe acelaşi cal, mortul şi cel viu, ca-n vechea legendă. Doar că acum eram trei: ei doi, viii, şi al treilea, cel dispărut din viaţă, adică eu.

Campania continua. Nu se ştia cu exactitate ce se întâmplase după întâlnirea de la Institutul Gorki, unde se ceruse expulzarea lui Pasternak de pe pământ sovietic. Unii spuneau că scriitorul trimisese deja o telegramă urgentă la Stockholm, în care declara că renunţă la premiu. Alţii susţineau că era încă nehotărât. În cercurile cele mai apropiate autorului, deci şi cele mai credibile, se şuşotea că Pasternak îi adresase o scrisoare lacrimogenă lui Hruşciov şi că soarta lui atârna acum de reacţia acestuia. Despre Hruşciov se spunea însă că în ultimul timp fusese în conflict cu scriitorii

[1] Jeronim De Rada – poet clasic italo-albanez (1814-1903). (N. tr.)

şi deci de la el nu se aştepta nimeni la nimic bun.

Între timp, valuri de ger se abăteau asupra unei Moscove îngheţate. Din când în când, vântul continental se auzea urlând înăbuşit din toate direcţiile: dacă erai la Butirski, aveai impresia că urlă departe, la Ostankino, iar dacă erai la Ostankino, ţi se părea că vântoasele cutreieră centrul şi marile bulevarde.

În acest decor îngheţat, Stullpans continua să se întâlnească cu Lida. Uneori îmi povestea ce vorbeau despre mine, lucru care îmi provoca un sentiment sumbru. Încălcând legile firii, el trecea dintr-o realitate în alta şi-mi aducea ecourile morţii. Lucrul acesta era ilogic, deoarece aceste ecouri sunt un mister pentru oricine. Şi totuşi, exista cineva în lumea asta pentru care eu eram mort şi, într-o anumită măsură, ceva din mine era într-adevăr mort. Omul acesta era singurul depozitar al nefiinţei mele. Lida, căci despre ea e vorba, era piramida mea, mausoleul care adăpostea sarcofagul meu. Ea îmi deregla toate relaţiile dintre fiinţa si nefiinţa mea. Când se întorcea de la întâlnirile cu ea, aveam senzaţia că Stullpans vine din lumea de dincolo, coborând de la etajele ei superioare, dintr-un alt timp, că ziarele lui erau din viitor, din arhive, iar în ele puteai găsi despre mine ceva inedit, pentru că nimeni, niciodată, nu trăise simultan în două realităţi, aşa cum trăiam eu acum.

Uneori aveam impresia că moartea se răspândea şi în ochii lui Stullpans. În câteva rânduri, când încercase să-mi vorbească, îl întrerupsesem: „Destul”. În zilele acelea, la un miting îndreptat împotriva lui Pasternak, am cunoscut-o pe Alla Graciova, o fată veselă, care iubea nespus de mult teatrul. Ori de câte ori crainicii de la radio anunţau, după programul muzical, reluarea campaniei, ea mă lua de mână şi-mi spunea: „Hai să plecăm de aici”.

Dar campania era pretutindeni şi nu puteai scăpa nicăieri de ea. Era chiar şi în noi. Povestindu-mi despre familia ei, Alia îmi spunea volens-nolens şi despre discuţiile care aveau loc la cină pe tema premiului lui Pasternak. Cel mai îndârjit împotriva scriitorului era unchiul ei.

— Dar mi-ai spus că a făcut carieră în timpul lui Hruşciov,

am întrerupt-o eu.

— Da, mi-a răspuns ea. El este un hruşciovian convins şi un antistalinist la fel de convins.

— Atunci cum de e posibil?

Ea mă privea cu blândeţe, fără să înţeleagă ce mi se părea mie imposibil. Atunci am încercat să-i explic mai în amănunt.

— Unchiul tău vorbeşte cât se poate de urât despre Pasternak, aşa e?

Alla a dat din cap că da.

— La fel şi despre Stalin, nu?

— Da, a spus ea mirată.

— La rândul lui, Pasternak nu face economie de invective când e vorba despre Stalin. Prin urmare, unchiul tău şi Pasternak au aceeaşi părere despre Stalin, nu-i aşa? Atunci, pe baza acestui silogism simplu, unchiul tău şi Pasternak n-ar trebui să se urască reciproc, ci din contră.

— Oho, a făcut ea. Eu nu înţeleg lucrurile astea şi nici nu vreau să le înţeleg. Nu mi-ai promis că nu vom mai vorbi despre ele? E aşa o bulibăşeală acum în Uniune, că...

Între timp, presa scrisă, radioul şi televiziunea continuau să-şi verse veninul. Doctore... doctore... Sub biciul vânturilor continentale, pământul sovietic, în mare parte acoperit de zăpadă, părea că-şi aşteaptă medicul. Doctore... doctore... Când şi când, la orele târzii ale nopţii sau în zori, strigătul acesta semăna cu geamătul unui bolnav care aşteaptă, căutând cu privirea în jurul lui, sosirea unui doctor care nu mai venea.

Campania s-a întrerupt tot aşa de brusc precum începuse. De dimineaţă, spicherii au început să transmită ştiri despre succesele colhoznicilor de dincolo de Urali, despre o nouă hidrocentrală din Siberia, despre festivalurile artistice din republici, case de odihnă, capturi record ale pescarilor, despre tinerii entuziaşti din stepele de pe Volga, dar nici un cuvânt despre Pasternak.

În ziare şi la televizor, acelaşi lucru. Pe stradă, în troleibuz, pe coridoarele institutului nostru, la fel. Cu douăsprezece ore

în urmă, numele lui era rostit cu scârbă şi indignare, iar acum toată lumea părea să-l fi uitat.

— Ce să fie asta? l-am întrebat pe Anteos. Nu cumva o fi faza a patra a lui Maţchiavicius?

— Nu se ştie, mi-a răspuns Anteos. Poate că atât a trebuit să fie.

— Cum? De ce atât şi nu mai mult sau mai puţin? Hai, zi-mi ce crezi tu de fapt.

Pe coridor, la cuiere, pe scări ori prin curte, nici un cuvânt. Într-un rând am vrut să-l întreb pe Maţchiavicius: nu cumva asta e faza a patra? Dar apoi m-am răzgândit. Îmbulzeală mare la intrarea în sala de festivităţi, unde, parcă spre a se face uitat mitingul anti-Pasternak, avusese loc o întâlnire entuziastă cu marea prietenă a Uniunii Sovietice, poeta ceyloneză Andria-mampandri Racifandrihamanana, iar acum era aşteptată cu sufletul la gură sosirea marelui conducător revoluţionar comunist algerian, Larbi Buhalin.

Toată lumea încerca să uite de ultimul miting. Pe pereţi fuseseră arborate slogane despre prietenia sovieto-algeriană. Mătasea roșie de pe masa prezidiului sclipea sărbătoreşte. Pe pânza purpurie a bannerelor, alături de cuvintele „URSS” şi „Algeria”, mai puteai citi „eroică”, „sânge”, libertate”, „bombă” şi „steag”. Centrul de radioficare transmitea marşuri revoluţionare.

În cele din urmă, el a intrat în sală salutând cu mâna, însoţit de aplauze frenetice, zâmbitor, cu priviri scânteietoare, eroul pozitiv, care vine direct din focul luptei, din legendă... În timp ce se apropia fără grabă de tribună, aplauzele n-au mai contenit, în momentul în care Larbi Buhalin se pregătea să urce treptele podiumului, Serioghin și încă unul au încercat să-l ajute şi atunci întreaga sală a observat, în entuziasmul general, că avea un picior ţeapăn. A fost suficient pentru ca aplauzele să intre într-o nouă fază (a patra), dincolo de care nu mai puteau fi decât uralele. Ochii tuturor erau învăluiți în aburi: trăgând aer în piept, simţeai cum inspiri halena tovarăşului de alături. Privirile, obrajii, frunţile, totul ajunsese la incandescenţă şi nimeni n-ar fi putut prevedea când şi cum aveau să se sfârşească toate astea. Serioghin făcea din mână,

ca şi când ar fi spus: gata, emoţii atât de puternice... la vârsta asta... Cu un rând mai în spate, Şakenov îşi începuse între timp balada eroică, „virginele Bielorusiei” îşi ştergeau ochii, în vreme ce, în stânga mea, Anteos şuiera ceva printre dinţi. Cuvintele lui păreau să vină de foarte departe. „E o mare minciună, crede-mă. Eu ştiu bine ce se întâmplă. De ani de zile ăla n-a mai călcat prin Algeria. Iar piciorul şi l-a rupt cu o lună în urmă, la schi, în împrejurimile Moscovei. Şi l-a rupt la schi, mi-a spus un grec de-al meu care are casa lângă vila escrocului ăsta. A mincinosului ăsta, pricepi? A măscăriciului ăsta.”

La finele mitingului am plecat împreună cu Anteos. Stullpans nu se vedea pe nicăieri. „Hm, halal revoluţionar”, pufnea din când în când Anteos. Eram nervoşi amândoi. „Acolo, în Algeria, bubuie puşca”, nu se mai oprea Anteos, „iar acest neisprăvit aşteaptă sfârşitul războiului ca să se întoarcă şi să ia puterea. Şi să-i ofere apoi Algeria Uniunii Sovietice, în semn de recunoştinţă pentru vilă şi pâslarii călduroşi. Of, nu mai pot.”

Niciodată nu-l mai văzusem pe Anteos atât de furios. În vreme ce vorbea, se contorsiona din tot trupul, ca şi când ar fi fost chinuit de vechile răni. Şi poate că-l chinuiau într-adevăr.

— Continuă pregătirile pentru plenara aceea? l-am întrebat ca să schimb subiectul.

— Ce plenară? A trebuit să treacă un minut ca să înţeleagă despre ce era vorba.

— Aha, a făcut în cele din urmă. Da, da. Subcomisiile lucrează zi şi noapte.

Subcomisiile lucrează zi şi noapte, am repetat în sinea mea. De ce mă ţii sub tensiune, înţeleptule grec?

Ne-am despărţit la Novoslobodskaia. M-am hotărât să merg pe jos până la Butirski Hutor. Era o zi cenuşie, blocurile identice se înşirau la nesfârşit în faţa mea, cu puzderia lor de ferestre închise asemenea unor ochi înşelători. Am traversat Susiovski Vallin, dar până la cămin mai aveam destul. Pe acoperişuri, sutele de antene TV păreau bastoanele unor bătrânei furioşi. În urmă cu patru zile, peste ele căzuse, ca o zăpadă cenuşie, numele lui Pasternak. Am lăsat în urmă staţia

Saviollovski, regretând amarnic că nu urcasem în troleibuz. Peste drum, muncitorii demolaseră o clădire veche şi acum buldozerele îndepărtau molozul.

Ce săptămână urâtă, mi-am zis, privind stâlpul de beton pe jumătate distrus din faţa mea, în vârful căruia câteva fiare ruginite aduceau cu un smoc de păr zburlit de vânt. Am făcut câţiva paşi mai departe, după care am întors capul şi am mai privit o dată stâlpul acela de beton. Ce stâlp nebun, mi-am zis.

Săptămâna s-a încheiat cu decesul cunoscutei şi iubitei povestitoare Akulina. Deşi analfabetă, fusese admisă de mult ca membru în Uniunea Scriitorilor Sovietici, aşa încât întregul institut Gorki a luat parte la înmormântarea ei, la Novo-dieviceski Manastir.

Bătea un vânt uscat, care biciuia ramurile goale ale arborilor. Şuieratul lui părea că spune: a fost odată ca niciodată, *v niekom ţarstve, v niekom gosudarstve*... Mergeam tăcuţi în urma sicriului învelit în pânză liliachie al bătrânei povestitoare, autoarea basmelor în care sunt descrişi eroii mitologiei slave, ori zeii vechilor sciţi, ori poate şi capul acela imens care-şi umflă obrajii suflând peste întinderea stepei.

A fost odată ca niciodată... *jill bâll*... Nicicând o operă literară nu ar fi putut avea o intrare mai triumfală în conştiinţa oamenilor ca aceste câteva cuvinte. A fost odată ca niciodată... Nimeni, nici o generaţie umană nu le poate evita... A fost odată un străin, care a cunoscut-o pe rusoaica Lida Snieghina.

Şirul lung de oameni s-a oprit în cele din urmă. Stullpans lipsea şi acum. Aşa de tare să-l fi înnebunit fata aia? m-am întrebat. Peste marmura mormintelor, peste bronzul crucilor şi peste pomii dezgoliţi vântul continua să murmure cuvintele cunoscute. A fost odată ca niciodată... *jill bâll*. Cuvintele păreau că ies direct din plămânii bătrâni ai planetei... A fost odată ca niciodată un stat uriaş, care se numea Uniunea Sovietică...

5

Un pictor moscovit, abia întors cu avionul din India, a adus variola la Moscova. În timpul ceremoniei de înmormântare a unei prinţese indiene la Delhi, artistul, încercând să facă câteva schiţe rapide, s-a apropiat mai mult decât trebuia de sarcofag şi a fost infectat.

Pictorul a murit imediat ce a ajuns la Moscova şi acum se aştepta să li se întâmple la fel tuturor prietenilor şi rudelor cu care intrase în contact.

Dimineaţa devreme, la recepţia căminului nostru fusese lipit un afiş mare, în care se anunţa vaccinarea obligatorie contra variolei a populaţiei din Moscova. Tot acolo erau anunţate punctele în care se făcea vaccinarea, precum şi măsurile care se luau împotriva celor care, în interval de patruzeci şi opt de ore, nu se prezentau să fie vaccinaţi.

În faţa afişului se strânseseră câţiva studenţi.

— Aşa ne trebuie, a murmurat printre dinţi Kurganov, că prea mult ne-am împrietenit cu indienii ăştia.

— Cum, din India a venit epidemia? a întrebat unul.

— Da' tu de unde crezi? i-a întors-o Kurganov. Din Germania Occidentală?

— Destul, Kolca, l-a tras un coleg de mânecă. Hai mai bine să ne vaccinăm.

— Kurganov are dreptate, a spus Maţchiavicius, apărut acolo ca din senin. Prea ne-am împrietenit cu Indirele şi cu Brahmaputrele astea. Cineva a râs.

— Ehei, a urmat Maţchiavicius, aşa e lumea asta. Bine cu unii, rău cu alţii...

Spunând aceasta, m-a privit cu coada ochiului, dar eu nici n-am clipit. Stăteam mai departe încremenit dinaintea afişului, citind cu gândul aiurea, poate pentru a zecea oară, cele câteva rânduri ale textului. Am simţit un gol imens în coşul pieptului, în apropierea diafragmei. Nu era pentru prima oară când auzeam asemenea aluzii în ultimele zile.

În vreme ce mergeam împreună cu un grup de colegi spre clădirea în care se făcea vaccinarea, l-am zărit din nou pe

Maţchiavicius şi am grăbit paşii să-l ajung din urmă.

— Maţchiavicius, i-am zis, prinzându-l de braţ, puţin mai-nainte ai spus ceva ce mi-a părut că are legătură cu mine sau, ca să fiu mai exact, cu ţara mea. Te rog, ca şi coleg... dacă ai auzit ceva... să-mi spui. El m-a privit cu ochii ieşindu-i din orbite.

— Nu ştiu nimic, a spus pe nerăsuflate, am făcut doar o glumă.

— Aia n-a fost o glumă, l-am contrazis. Dacă nu vrei să-mi spui, e treaba ta, dar aia n-a fost deloc o glumă.

— Ba chiar o glumă a fost, a repetat el.

Am făcut o bucată de drum fără un cuvânt.

— În cazul ăsta, scuză-mă, i-am zis apoi şi am luat-o la picior, lăsându-l în urmă.

Câteva secunde mai târziu l-am auzit gâfâind în spatele meu.

— Aşteaptă, mi-a spus, cu siguranţă tu crezi acum că noi ştim ceva, că urzim ceva împotriva ta, deşi eşti străin şi singur aici, bla-bla-bla. Aşa e? a urmat apoi pe un ton plin de compasiune.

Adevărul este că avea dreptate, dar n-am întors capul să-i răspund, pentru că eram extrem de afectat.

— Ia ascultă, mi-a zis pe acelaşi ton, tu ştii că eu nu sunt una dintre javrele alea, ca Iuri Goncearov, Ladonşikov, curvele alea virgine sau mai ştiu eu care. Apoi, tu ştii că nu prea-i am la ficaţi pe ruşi. Dacă aş fi ştiut ceva, ţi-aş fi spus din primul moment. Mă jur că nu ştiu nimic exact... poate doar că aseară, când beam un păhărel la Aragva, un tip pe care nu-l cunoşti a spus, suflând în ciorbă: „Ciorba e fierbinte, dar cu Albania o să ne răcim”. Am încercat de câteva ori să scot ceva de la el, dar a fost imposibil. Acum mă crezi?

Tăceam în continuare, fără să-l mai ascult, întrebându-mă în sinea mea: oare să fie adevărat?

— Şi apoi, ca să fiu sincer, mi-a şoptit Maţchiavicius, luându-mă pe după umăr, nu are oricine şansa să se răcească cu noi. Ehei, a oftat, eu, ca lituanian, o ştiu, dar nu mă obliga să spun mai multe.

Şi dintr-odată mi-am dat seama că Matchiavicius spunea

adevărul. În această dimineaţă rece, printre cei care se grăbeau să se vaccineze împotriva epidemiei îngrozitoare adusă la Moscova de la funeraliile prinţesei indiene, am avut convingerea că tot misterul din vorbele lui Anteos despre sosirea lui Vukmanovici Tempo la Moscova, despre evenimentele de la Bucureşti sau despre subcomisiile care pregăteau Plenara de la Moscova mi se dezvăluia cu repeziciune.

Îmi vedeam respiraţia îngheţând într-o fracţiune de secundă si nu m-aş fi mirat ca ea să cadă si să se spargă în mii de cioburi strălucitoare. Nu eram nici trist, nici vesel. Mă străbăteau frisoane şi lumina pâlpâitoare din jur îmi anihila orice altă senzaţie. Simţeam că-mi pierd echilibrul. Mâinile şi picioarele mele căpătaseră proprietatea de a se rupe şi a se lipi la loc fără nici un efort, într-o alcătuire incredibilă: cu un ochi, sau chiar cu amândoi, printre coaste, cu plămânii lipiţi de braţe, ca nişte aripi.

Ca orice lucru neobişnuit, toate acestea aveau o frumuseţe enigmatică. Lumea în delir. Ziarele, radioul. Senzaţie. Groaza şi farmecul despărţirii. Mă învârtejeam printre ele purtat de un vânt nebun. Gâtul îmi era apăsat de o strânsoare furibundă. Apoi, ca în visele în care simţi că zbori, am zărit sub mine pământul reavăn, câteva vagoane încărcate cu minereu de crom, aşa cum vedeam mereu în gara de mărfuri de la Durrës, duminicile, când mergeam cu prietenii la plajă, butoaiele cu smoală, care, uneori, când vapoarele întârziau să le încarce, se ridicau spre cer ca nişte munţi întunecaţi.

Totuşi, mă zgâlţâiau în continuare frisoanele. Evenimentele din Ungaria, 1956. Conferinţa de la Tirana, unde s-a luat atitudine împotriva sovieticilor, pentru prima oară.

— Eşti complet bulversat, mi-a spus Maţchiavicius. Va fi criză economică, poate chiar blocadă. Ori şi mai rău. Capul mitologic slav îşi va umfla obrajii şi va trimite un vânt turbat spre ţara mea.

— Nu trebuia să-ţi spun, mi-a mărturisit Maţchiavicius, de lângă mine.

Capul acela înfricoşător, iţit parcă din pământ în mijlocul stepei, rotund cum apărea în imaginaţia mea, semăna acum

perfect cu capul lui Hruşciov.

— Numele, prenumele şi data naşterii, am auzit vocea unei infirmiere. Eram în faţa mesei unde se făcea vaccinarea. În jurul meu era multă gălăgie şi vânzoleală. Maţchiavicius dispăruse.

— Daţi-vă paltonul şi puloverul jos, vă rog, mi-a spus infirmiera. Suflecaţi-vă mâneca până sus. Îi priveam cu coada ochiului degetele albe, cum îmi frecau braţul cu o vată îmbibată în alcool. Apoi, a luat un ac şi a început să-mi zgârie încet muşchiul, ca şi când ar fi scrijelit cu dăltiţa nişte modele exotice. Trebuie că sarcofagul prinţesei indiene avusese încrustate tot felul de semne misterioase, de vreme ce-l subjugase atât de mult pe pictorul moscovit. În urma acului, am văzut sângele care căuta o cale de scăpare din masacrul acela. Apoi, fata a picurat ser peste rană şi mi-a spus:

— Lăsaţi mâneca aşa până ce se usucă.

Tot drumul până la institut am sucit pe toate părţile discuţia cu Maţchiavicius. Afişele care invitau populaţia Moscovei să se vaccineze fuseseră lipite peste tot. În faţa lor se aflau tot timpul grupuri de oameni care citeau în linişte, clătinând din cap, sau intrau în vorbă cu trecătorii care se perindau pe acolo. M-am oprit şi eu în câteva rânduri, cu speranţa că vreunul dintre ei avea să spună din nou ceva despre prietenia cu India şi, neapărat, despre răcirea relaţiilor cu... cu... o altă țară.

Anteos lipsea din institut. În absenţa lui, n-aveam pe cine să întreb deschis despre ceea ce auzisem, drept pentru care mi-am pus paltonul şi am plecat. Afară era ger. Mergeam cu gândul aiurea pe trotuarul din dreapta al străzii Gorki. Afişele cu variola albeau pereţii caselor. Le priveam din când în când, ca şi cum m-aş fi așteptat să descopăr alt text. Alt text, deși un pictor adusese groaznica boală întorcându-se cu avionul din India. Dar Vukmanovici Tempo cu ce sosise la Moscova?

Vizavi, pe trotuarul celălalt, se afla clădirea înaltă a hotelului Moscova. Am traversat aproape în fugă intersecţia şi am intrat în hotel. Pe dreapta, în hol, se vindeau ziare străine, mai ales din ţările unde era democraţie populară, şi periodice editate de partidele comuniste din Occident.

— Aveţi *Zëri i popullit*? am întrebat-o pe vânzătoare. Albania, am adăugat apoi. Când fata mi-a întins ziarul, aproape că i l-am smuls din mână. L-am deschis la iuţeală, citind mai întâi titlurile, pe cele mari la început, apoi pe cele mai mici, iar la urmă titlurile de rubrici. Nici un semn.

— Mai aveţi si alte numere?

Ea mi-a întins un teanc întreg de ziare, pe care l-am răsfoit cu aceeași nerăbdare. Iar nimic. Atunci am cumpărat vreo zece ziare în limbi diferite şi mă pregăteam să mă aşez undeva să le citesc, dar privirile bănuitoare ale vânzătoarei au început să mă agaseze. Am ieşit din hotel şi, pentru că aveam mâinile îngheţate, am început să desfac ziarele şi să citesc doar titlurile de pe prima pagină. Câţiva trecători au întors capul miraţi. La început am făcut ceea ce-mi propusesem, apoi am început să citesc şi titlurile de pe ultima pagină, după care am trecut la cele din interior, dar despre Albania nu era nimic. Ce mi-or fi trebuit toate astea? aproape că am strigat. În miile sau milioanele de litere latine şi chirilice, ce-mi atârnau grele ca de plumb de o parte şi de alta a paltonului, se ascundeau evenimentele a jumătate de planetă. Singurele ziare pe care nu le cumpărasem erau cele cu hieroglife, şi asta pentru că nu ştiam să le citesc.

Mergând ca buimac, m-am trezit în Piaţa Roşie. Vitrinele magazinului Gum erau pline şi ele de afişe. Cu zecile. Mausoleul lui Lenin era închis. Poate din cauză că era ziua în care se făcea aerisirea, ori poate chiar din pricina variolei. Probabil că se luau măsuri pentru ca Lenin să nu fie contaminat.

Simţeam şi eu că mintea mi-o luase razna. Printre banalităţi de tot felul, mi-am amintit că în ziua următoare eram invitat la prânz de Alia Graciova, la *dacea* familiei ei, şi, în toată mizeria cenuşie din jur, chipul fetei mi-a apărut ca o veritabilă rază de soare.

Cumpărătorii ieşeau valuri-valuri din Gum, luând asupra lor, împreună cu tumultul de pe stradă, şi ameninţarea venită din India. Microbul era printre noi. Mic-mic de tot, ajuns aici pitit în cine ştie ce ungher, pe buze sau pe un fir de păr, sosirea lui stârnise o asemenea furtună, cum nu reuşiseră s-o facă

până atunci nici vizitele unor prim-miniştri, preşedinţi sau împăraţi. Cu câteva zile înainte, cât timp călătorise, fusese linişte. Așa cum fusese şi cu câteva săptămâni înainte, când Vukmanovici Tempo se îndrepta spre Moscova. Sau în urmă cu două-trei zile, când ziarele acestea soseau împachetate frumos din ţările lor.

Mă aflam în locul în care înainte-vreme se făceau execuţiile. Am încercat să-mi imaginez de unde îi aduceau pe condamnaţi și unde se aflau treptele pe care îi urcau pe eșafod. Tobele băteau într-un ritm frenetic. Cu voce tare, răsunătoare, era citit verdictul, apoi securea uriașă, jumătate europeană, jumătate asiatică, fulgera deasupra tuturor.

Mi-am ridicat gulerul paltonului să mă apăr de vântul îngheţat care sufla dinspre râul Moscova şi am început să cobor spre Ohotni Riad.

Prânzul la vila Allei Graciova a început vesel, dar s-a terminat cum nu se putea mai prost. Alia mi-a spus apoi că asta era o chestie obişnuită în familia ei, ori de câte ori la masă se bea vodcă. În afară de mama și de bunica ei, ca și de sora ei mai mică, Olia, la masă mai venise unchiul Allei, cel despre care ea îmi povestise înainte câte ceva, precum și câteva cunoştinţe mai vechi ale familiei. Discuţia s-a învârtit la început în jurul variolei, şi mai ales în jurul întrebării dacă vom intra sau nu în carantină. Unchiul Allei, un tip gras şi chel, cu o faţă cărnoasă şi roşie, se îndârjea să susţină că nu va fi carantină, pentru că, înainte de toate, asta dădea prost din punct de vedere politic. În timp ce spunea toate acestea, mă privea cu coada ochiului, cu o răutate făţişă, ca şi când ar fi ştiut că eu eram cel care va decreta carantina.

— Să fi fost după mine, a continuat el, nici n-aş fi anunţat declanșarea epidemiei. Duşmanul abia aşteaptă. Să vezi acum ce tărăboi vor face. De parcă acolo, în ţările lor, bolile astea sau alte mizerii ar fi necunoscute. Numai că ei sunt deştepţi, nu suflă un cuvinţel despre ce se întâmplă acolo. Stau, în schimb, cu ochii aţintiţi pe noi.

În vreme ce vorbea, m-a privit din nou cu coada ochiului.

Era clar că la masa aceea eu reprezentam în faţa lui tot ce era străin şi duşmănos, începând cu Europa Occidentală, decadenţa burgheză şi Standard Oil Company. Alla, care ştia probabil că unchiu-său nu-i suferă pe străini, îl contrazicea şi se înroşea la faţă de satisfacţie ori de câte ori el, apărându-şi nervos opiniile, lansa fel de fel de prostii. Ceilalţi râdeau, iar Alia, care stătea lângă mine, găsea momentul să-mi şoptească la ureche: „Nu ţi-am spus eu că-i cap pătrat?”

— Există multă ingratitudine faţă de Uniunea Sovietică, a continuat el plin de năduf. Noi ne-am vărsat sângele pentru popoarele Europei, le-am dăruit libertatea, iar ei... hm... ei ne privesc ca pe nişte duşmani.

Am avut impresia că se uita cu coada ochiului la pâinea din mâna mea şi mi-am retras mâna de pe masă. Câţiva dintre cei prezenţi îl ascultau, alţii discutau între ei în şoaptă.

— Nu e decât un singur partid comunist marc în lume, a urmat el fără să mă privească, şi nu mai multe. Există un partid-mamă şi partidc-fiice, iar cei ce gândesc altfel...

Mi-am înghiţit cu greu dumicatul. Oare porcul ăsta ştia ceva?

— Da’ partid-mătuşă există? I-a întrerupt Alla. El a privit-o dezaprobator.

— Alla, destul, a mugit.

Dar ei nu-i păsa. Ştiind că unchiu-său avea ce avea cu mine, ea simţea, se pare, o mare satisfacţie că i se dăduse prilejul să mă sprijine în mediul acela complet străin pentru mine. Firea ei duioasă şi blândă găsea astfel cea mai bună ocazie să se manifeste.

Tot timpul mesei, deşi eram bucuros că Alia e de partea mea, răutatea cu care mă privea unchiul ei m-a enervat la culme. Până în momentul acela aproape că nu deschisesem gura, deşi îmi stătea pe limbă să-i spun câteva de la obraz. Şi ocazia s-a ivit atunci când a venit vorba despre Hruşciov.

— Am observat că în ultima vreme presa îi spune Nikituşka, Nikitinka sau Nikituşonok, am spus, accentuând cu bună ştiintă. Deşi asta e în tradiţia folclorului rus, oare nu se creează o problemă de seriozitate...

În timp ce vorbeam, el m-a privit ţintă, încercând să

surprindă pe faţa mea cea mai mică nuanţă de băşcălie. La urmă, deşi nu se dumirise unde băteam, mi-a răspuns cu multă ură:

— Indiferent cum le-o părea unora, diminutivele astea arată dragostea poporului pentru Nikita Sergheevici al nostru. E clar?

Mâna cu care îşi turna berea în pahar îi tremura.

— Aţi înţeles, *molodoi celovek*? a repetat el. Nimeni n-ar fi îndrăznit să-i spună lui Stalin Iosif şi cu atât mai mult Iosifuşka.

Avea ochii plini de ură.

— Nikituşka, Nikitinka, a intervenit Alla, păi nu aşa îşi vorbesc beţivii între ei?

Mă aşteptam să-l văd năpustindu-se asupra nepoată-sii, dar omul s-a mulţumit doar s-o privească mustrător. Se părea că-şi păstra întreaga ură pentru mine.

În continuare, frazele lui erau pline de subînţeles şi otravă, iar eu, care n-am mai deschis gura să spun ceva până la sfârşitul prânzului, stăteam în cumpănă: să mă ridic şi să plec sub un pretext oarecare, o durere de cap, bunăoară, sau să plec pur şi simplu, fără a da nici o lămurire. Cu certitudine că asa aş fi făcut, dacă bunica Allei, singura, se pare, în afară de nepoată-sa, care a înţeles că toată otrava bărbatului roşcovan de la masă se îndrepta contra mea, n-ar fi rostit printre dinţi:

— Cum de nu ți-e ruşine, Andrei Timofeici?

Ceilalţi n-au înţeles nimic şi au continuat să discute vrute şi nevrute, ba chiar una dintre femei, o văduvă din vecini, se tot pregătea să cânte ceva. A şi început să fredoneze cu voce joasă de câteva ori şi tot de atâtea ori s-a oprit, ezitând să ridice glasul, aşa cum stă omul de obicei pe malul râului fără să se hotărască dacă să intre sau nu în apă.

Alla tăcea şi ea. Îl privea supărată, aproape plângând pe unchiu-său, care continua să împrăştie cu otravă în jur ca şi până atunci, cu singura diferenţă că acum nu mai privea spre mine. În timpul acesta, eu încercam să-mi păstrez calmul, încercând să mi-o imaginez pe Alla goală-puşcă, aşa cum va fi nu peste mult timp, atunci când vom rămâne singuri. Iar ea va fi atunci de două ori mai iubitoare cu mine, tocmai pentru a

mă face să uit mojicia lui unchiu-său.

În timpul acela s-a întâmplat ceva. Vecina văduvă, care până în clipa aceea se tot pregătea să cânte, a izbucnit deodată în plâns. Dar nu era un plânset obişnuit. Aveam impresia că melodia pe care voise s-o cânte până atunci se transformase într-o jelanie macabră, al cărei text, înecat în sughiţuri, era imposibil de înţeles.

— Nu, Roza, nu, se repeziră doi-trei invitaţi, gata-gata să izbucnească şi ei în lacrimi. După aceea, Alla mi-a explicat că asta era ceva obişnuit acolo. Majoritatea caselor din jur aparţineau familiilor unor aviatori, mulţi dintre ei căzuţi în luptele pentru apărarea Moscovei. La cel mai mic semn prânzul se transforma în parastas. Chiar şi tatăl Allei fusese ucis într-unul dintre primele atacuri ale aviaţiei germane.

— Îţi aminteşti, Nina, îi spunea vecina văduvă mamei Allei, cu câtă grabă i-au chemat în noaptea aceea? De-abia se întorseseră dintr-o altă misiune. Eu am simţit că nu se vor mai întoarce.

Şi toate, văduve sau recăsătorite, au început să-şi amintească apoi nopţile de veghe, presimţirile sumbre şi discuţiile în şoaptă ce aveau loc peste gardul de lemn.

Avionul tatălui Allei fusese prins între două aparate de zbor germane şi făcut zob. „L-au hăcuit, mititelul, ca pe un pui de găină”, repeta din când în când bunica. „în cer, singur-singurel, noaptea.”

Noaptea, singur-singurel, mi-am spus şi eu. Era ceva ciudat în vorbele acestea. Stăteam în faţa lor ca în faţa unei uşi închise. Noaptea, singur-singurel. Memoria mea căuta cu înfrigurare în urmă, încerca să trezească ceva, fără să reuşească să ajungă acolo. Noaptea, singuuur.

Ah, am priceput, în sfârşit, ce era: un cântec vechi, pe care-l auzisem cândva la o nuntă.

Am plecat la Janina
noaptea, singuur.
Numai cu harapul Hadji
noaptea, singuur.

Ori de câte ori îl auzisem, mi se păruse că sună altfel.

Într-un rând parcă era „numai cu harabagiul”, alteori „numai cu harapul Hadji”, ceea ce mi se părea şi mai cumplit. Era un cântec tare trist. Totul era negru: noaptea, drumul, harabagiul sau harapul Hadji, de fapt, servitorul. Nu-mi mai amintesc urmarea. Mi se pare că înaintea călătorilor au ieşit tâlharii.

Cu jungherul m-au hăcuit
Noaptea, singuur.

Nu cred să existe pe lume un cântec mai trist despre singurătate.

— Îţi aminteşti, Nina, ziua de doisprezece septembrie? a întrebat vecina.

Unchiul Allei privea cu ochii ieşiţi din orbite când la una dintre femei, când la alta. Ceilalţi bărbaţi aveau un aer stingher ori ofensat. Cu siguranţă că nu le cădea bine faptul că nevestele lor îşi aminteau cu atâta durere de primii soţi.

Profitând de momentul acela, m-am ridicat şi am ieşit din încăpere împreună cu Alla. Olia, sora mai mică a Allei, a venit după noi.

— Hai să ne plimbăm toţi trei prin pădure, a propus Alla. Lasă-ne doar câteva minute să discutăm ceva.

Fără să aştepte răspunsul soră-sii, m-a luat de mână şi m-a tras spre dormitorul lor.

Păduricea din jurul *dacei*, acoperită cu un strat subţire de zăpadă, era cufundată în linişte. Ne plimbam de o oră şi ceva prin împrejurimi, când toţi trei împreună, când doar eu cu Alla, pentru că Oliei îi plăcea să alerge înaintea noastră şi să ne găsească cele mai bune poteci. Era o fată slăbuţă, cu ceafa delicată şi picioarele lungi, şi cu o voce cristalină, ca şi a soră-sii. Ne anunţa de departe de băltoacele pe jumătate îngheţate din drum, de vreo izbă părăsită sau vreun podeţ putrezit, lăsat de mult în voia Domnului. Noi ne prefăceam uimiţi de descoperirile ei, iar fata alerga înainte cu şi mai mult entuziasm, să descopere lucruri noi.

Pe ici, pe colo, dincolo de drum, se zăreau case părăsite, cu obloanele trase. Izbele erau tot mai rare, iar Alia mi-a spus că

probabil treceam, fără să ne dăm seama, prin vecinătatea unui sat.

— Hei, a strigat Olia de departe, uite un cimitir.

Era cimitirul unui sat, înconjurat de un gard părăginit, pe care doar îl puteai bănui. Majoritatea crucilor de lemn erau strâmbe şi deplasate de la locul lor, exact aşa cum mi le închipuisem citind romanele ruseşti. Lângă fiecare mormânt se afla un fel de băncuţă, făcută dintr-o scândură şi doi pari înfipţi în pământ. Era locul unde şedeau rudele morţilor când veneau la cimitir, duminica ori în zilele de pomenire. Băncuţele erau, la fel ca şi crucile, înnegrite de vreme şi putrede din loc în loc. Greu să găseşti ceva mai trist în jur.

— Tot pe aici trebuie să fie şi vreo biserică sătească, mi-a spus Alia.

O bisericuţă de ţară mai lipsea în pustietatea asta, mi-am zis, şi o carte de psalmi în rusa veche, limbă care mă urmărea pas cu pas în ultima vreme. Mergând mai departe, aveam din ce în ce mai acut senzaţia că mai fusesem o dată prin locurile acelea. Poate mă înşelam, căci împrejurimile Moscovei se pot confunda cu uşurinţă. Apoi, trebuie că fusesem aici pe la începutul toamnei, atunci când totul pare poleit în aramă veche şi are sclipirile sfeşnicelor din vitrina unui anticar.

Nu-mi mai aminteam numele staţiei de cale ferată unde coborâsem; îmi rămăsese în memorie doar auriul acela de poveste, izbele înnegrite de fum ici-colo, frunzele căzute, ca un simbol veşnic al toamnei, şi albul trunchiurilor de mesteacăn, strălucitor în lumina moale amintind de petele de lumină făcute cu oglinda pe un perete.

Eram cu Stullpans, Kurganov şi cu un poet care lucra la o editură. Călcam ca fermecaţi peste tot ceea ce minunata toamnă rusească aşternuse la pământ şi aurise, fără a pricepe de ce eram priviţi cu suspiciune de cei câţiva localnici apăruţi în pragul izbelor. Apoi am zărit două femei şi o bătrână, înarmate toate cu nişte reteveie şi având în priviri aceeaşi nelinişte, în care cu greu puteai deosebi frica de ură. Când am înţeles că asta nu e o coincidenţă, nu ne-a fost greu să intuim adevărul: în aceste locuri, cu o lună în urmă, fusese ucisă cu lovituri de cuţit o fată. O chema Tonia Mihelson, avea

nouăsprezece ani şi era fără doar şi poate cea mai frumoasă fată din împrejurimile Moscovei. O uciseseră câţiva derbedei, mai încolo de haltă, noaptea, pe calea ferată...

Băbuţa care ne povestise toate astea avea pe cap o basma brodată, cum au toate rusoaicele bătrâne, iar vocea îi era subţire-subţire, de supărare sau poate din cauza lipsei dinţilor.

— Au omorât-o degeaba, absolut degeaba, spunea ea şi acel „degeaba” suna în gura ei ca şfichiul unui gârbaci.

De fapt, totul era şuierător în vorbele ei şi atât de trist, încât erai tentat să faci orice pentru a-ţi umple golul care ţi se căsca în coşul pieptului. Era tristă în primul rând moartea Toniei Mihelson, frumoasa evreică de nouăsprezece ani, rostită de o gură ştirbă, cu glasul scârţâit. Bătrâna povestea că derbedeii aceia din Moscova veniseră la un prieten al lor, unde băuseră şi jucaseră cărţi. Convenţia a fost ca acela care pierde s-o ucidă pe fata care avea să ajungă în sat cu ultimul tren de la Moscova. Era un joc idiot, răspândit mult în ultima vreme. Se miza pe viaţa unor necunoscuţi: ultimul cumpărător din alimentară, femeia care cobora prima din troleibuz, cel care şedea pe locul cu numărul 17 la cinema.

— Uite-aşa, absolut degeaba, a spus bătrâna pentru a treia oară şi am avut senzaţia că, dacă ar mai fi spus încă o dată „degeaba”, n-aş mai fi putut răbda şi i-aş fi strigat „gata, destul”.

Durerea pe care ne făcea s-o simţim moartea necunoscutei Tonia Mihelson cuprinsese totul. Începând cu peisajul, pătat cu sângele ei nevinovat pentru o sută de ani sau chiar mai mult. Nici o catastrofă geologică n-ar fi putut să-l transforme atât de mult precum durerea aceea intensă.

Aş fi vrut să-i spun toate acestea Allei, dar nu ştiu de ce am ezitat. Poate că nu era acelaşi loc. În plus, peisajul era acum acoperit de zăpadă, iar zăpada parcă ar fi vrut ca totul să fie dat uitării. Cel puţin până la primăvară, mi-am zis.

Păşeam mai departe prin păduricea rară. Colibele satului rămăseseră undeva în urmă. Mestecenii şedeau nemişcaţi, iar nodurile din scoarţă îi făceau să pară vaccinaţi. Petele albe de pe trunchiurile lor îşi pierduseră din strălucire.

Ici-colo au început să apară din nou izbe părăsite, cu obloanele trase. În spatele porţilor mărunte se zăreau prispele negre năpădite de buruieni uscate. Câteva păsări necunoscute se văitau ceva mai încolo.

— Ştiu acum, a sărit Alia, mi se pare că în direcţia asta, câţiva kilometri mai încolo, la Kunţevo, este *dacea* în care a stat Stalin.

— *Dacea* lui Stalin?

Ea a dat din cap, fericită că a reuşit să-mi spună ceva nemaipomenit.

— Acum, trebuie să fie abandonată de mult, a spus Alla.

De departe, Olia ne striga ceva despre o vizuină de vulpe, dar nu i-am dat atenţie.

— În ce direcţie? am întrebat-o pe Alaa.

Ea a ridicat din umeri.

— Nu prea ştiu, mi-a răspuns, ar trebui să fie undeva aproape de Kunţevo, în partea aia.

Am privit în direcţia în care îmi arăta cu mâna. Crengile goale ale copacilor spărgeau în ţăndări cerul iernatic, care semăna acum cu o cupolă cenuşie.

— E foarte departe? am întrebat-o.

I-am simţit fâlfâirea genelor lângă obrazul meu.

— Îhâm... trebuie să fie departe şi e cu siguranţă închisă.

Se vedea clar că fetei îi era frică să-i cer să mergem într-acolo. Poate că-şi închipuia deja că pomii din jur se apleacă deasupra noastră şi ne întreabă ameninţător: ce treabă aveţi voi cu *dacea* aceea?!

— Aş fi vrut s-o văd, i-am spus în cele din urmă.

— O, nu, a făcut ea speriată. E departe şi cu siguranţă că-i părăsită.

— Chiar şi aşa părăsită, i-am replicat, cum o fi. Alla s-a înroşit la faţă.

— În plus, nu sunt sigură, poate c-am înţeles eu greşit, iar *dacea* aia o fi în cu totul altă parte.

M-am uitat la ea şi am văzut-o transpirată de-a binelea.

Mi-am amintit cum căutasem vila regelui Zogu la Dubulti. În seara aceea, prietena mea era nerăbdătoare s-o vadă. În vreme ce acum se întâmpla exact contrariul.

După cum se vede, fiecare avea curiozităţi legate de dictatorul celuilalt, în timp ce pe al lui îl evita.

— Cum vrei, i-am zis.

Zăpada ne scârţâia sub picioare, iar Olia ne-a strigat din nou ceva despre o vizuină de vulpe.

— Se spune că era un om groaznic, a spus imediat Alla. Trăia acolo singur, ca un pustnic.

După cum mi-am dat seama, ea credea că, dacă ar fi putut să mă convingă că *dacea* lui Stalin era părăsită şi că el trăia ca un pustnic, curiozitatea mea s-ar fi topit ca prin farmec.

— Aşa se zice, a reluat ea, că el stătea singur acolo, ca un călugăr.

— Călugărul revoluţiei, am zis. Aşa îl numesc criticii lui, nu?

A ridicat din umeri, neştiind ce să-mi răspundă. Nu-mi aminteam prea bine unde-l auzisem pe un beţiv spunând despre Hruşciov: „Ah, ce vulpoi mai e şi Nikituşka al nostru, un vulpoi al revoluţiei”.

Amurgea. Olia ne-a strigat că trebuie să ne întoarcem cât este încă lumină, pentru că mai târziu ne puteam rătăci.

— Da, da, a spus Alla. Să ne întoarcem.

În timp ce ne întorceam, fiecare dintre noi încerca să-şi descopere propriile urme pe zăpadă.

Mi-am amintit începutul unui vers pe care-l auzisem cine ştie când: „Ce e cu norii aceştia, care fug fără-ncetare...” Ce e cu fetele acestea, care mă bat la cap cu dictatori morţi, mi-am zis.

Peste rarele izbe care ne ieşeau în cale, peste curţile şi acoperişurile dacelor zăvorâte, înserarea arunca umbre când albastre, când întunecate. Ici şi colo, din vârfurile copacilor cădeau bucăţi mari de zăpadă, care se risipeau în mii de steluţe strălucitoare înainte de a cădea pc pământ. Ziua se stingea încet, în sclipiri de argint vechi. Noi ne îndepărtam tot mai mult de pădurea întunecată, unde „pustnicul” şi „vulpea” bântuiau fără odihnă ca înaintea unei confruntări macabre.

Când, după o oră şi ceva, ne-am apropiat de casă, i-am spus Allei că ar fi fost mai bine să mă duc direct la gară, fără să mai intru. Ea mi-a răspuns că da, aşa era cel mai bine.

Cele două surori m-au însoţit până la gară.

De la fereastra trenului am observat că Alla era îmbujorată. Se vedea bine că, în vreme ce eu urcam în vagon, Olia o luase peste picior în legătură cu mine, cu ironia nevinovată a unei insecte plăpânde. Au rămas amândouă pe peron, făcându-mi semne cu mâna, până ce trenul s-a urnit din loc. Mă simţeam epuizat. Am închis ochii şi am rămas o vreme aşa, cu mintea goală. Doar după câţiva kilometri am început să aud vorbele celor din jurul meu. Se discuta tot despre variolă.

— Te-au căutat de două ori la telefon, mi-a spus tanti Katia la recepţie, scoţând din sertar o bucată de hârtie pe care scria cine mă căutase. Uite, aici. Ambasada albaneză. Să suni imediat.

Ce să fie? m-am întrebat. Fulgerător m-am gândit că-mi murise cineva, acolo, la mii de kilometri depărtare, acasă, la Gjirokaster. Mama? Tata?

Am scos din buzunar carneţelul cu numere de telefon şi cu degetele înţepenite l-am deschis la litera A. Anteos. Alla Graciova. Ambasada.

— Alo, Ambasada Albaniei? am întrebat în albaneză.

— Da, mi-a răspuns o voce calmă.

I-am spus cum mă numeam.

— Da, a spus omul. Trebuie să veniţi azi, la ora şase, la ambasadă. E o şedinţă.

Punând telefonul înapoi în furcă, am simţit cum fruntea îmi e năpădită de o sudoare rece. În secunda următoare am surprins privirea portăresei, care mă scruta cu atenţie.

Sala de recepţii a ambasadei era plină. Studenţii, majoritatea băieţi, vorbeau doi câte doi în şoaptă. Unii tăceau. Mi s-a părut că cele trei lampadare galbene atârnau mai jos ca de obicei. Pe perete, într-o ramă de bronz, un portret mare al lui Enver Hodja[1]. Nimeni nu ştia de ce fuseserăm chemaţi cu

[1] Enver Hodja – secretarul general al Partidului Comunist Albanez, ideolog de sorginte stalinistă (1908-1985). (N. tr.)

atâta grabă.

La ora şase, în sală a intrat consilierul ambasadei. Era îmbrăcat într-un costum negru, iar cămaşa albă părea mai ofilită decât atunci când îl văzusem ultima oară.

Împreună cu el a intrat şi un alt individ, pe care nu-l cunoşteam. Omul sosise direct de la Tirana.

Îndată ce consilierul a început să vorbească, am înţeles despre ce era vorba. Deşi nu intrase în subiect, frazele oficiale de la început m-au făcut să pricep că ceea ce se comentase în ultima vreme despre răcirea relaţiilor dintre URSS şi Albania se confirma. După o introducere în care a amintit că aceste relaţii erau şi aveau să fie mereu strânse, consilierul a spus că există forţe interne şi externe care urmăresc întreruperea legăturilor. Tocmai pentru asta, noi, studenţii, trebuia să fim atenţi să nu picăm pradă acestor provocări. Din acest motiv, ar fi fost mult mai bine să ne restrângeam relaţiile cu localnicii. „Mai ales cu fetele”, a adăugat el. Am simţit o înţepătură uşoară în inimă, nu din cauza cuvintelor consilierului, care mi s-au părut justificate, ci pentru că el le rostise cât se poate de serios. Ne aşteptaserăm cu toţii ca omul să zâmbească, aşa cum făcea de fiecare dată când ne sfătuia cum să ne comportăm cu rusoaicele. După asemenea sfaturi, între noi apărea o linişte plină de subînţelesuri… Ştim, ştim de relaţiile voastre, dar cel puţin feriţi-vă de scandaluri şi mai ales aveţi grijă să nu le lăsaţi… Era pentru prima oară când figura lui era la fel de serioasă ca la primele fraze. „Aşadar, evitaţi înâlnirile cu ele”, a urmat el cu o voce care mi s-a părut obosită. A mai vorbit apoi încă două minute, amintindu-ne că relaţiile dintre cele două state rămâneau la fel de bune şi că nu trebuie să ne facem probleme inutile, subliniind că cele auzite acolo nu trebuie discutate cu nimeni.

— Uite, pentru asta v-am convocat aici, băieţi, a încheiat cu multă oboseală în glas. Nu cred că e nevoie de alte clarificări. Bună seara!

A fost una dintre cele mai ciudate şedinţe la care am participat vreodată.

Se zvonea că toţi membrii familiei pictorului infectat muriseră de variolă. Lucrătorii aeroportului care fuseseră de serviciu în ziua sosirii avionului Air of India erau ţinuţi sub observaţie permanentă. Se mai spunea că, dacă ar fi murit cineva din afara cercului familiar al pictorului, în oraş s-ar fi declarat carantină.

Ca de obicei, cursurile de sâmbătă erau cele mai plicticoase. Ore întregi am urmărit pe geam vânzoleala trecătorilor pe Tverskoi Bulvar. Dacă ferestrele ar fi fost orientate mai spre nord, cu siguranţă că aş fi putut vedea monumentul lui Puşkin şi intrarea la Cinema Central, în faţa căreia era mereu coadă la bilete. Dar aşa, nu se vedea nici una, nici alta, iar bulevardul era cenuşiu, ca orice bulevard, iarna.

Nu peste mult timp avea să se dea semnalul de pauză, dar mie, acum, pauzele îmi deveniseră mai nesuferite decât cursurile. Colegii erau mai reci cu mine, dar nu asta mă deranja. Ceea ce mă enerva cel mai tare erau momentele în care le surprindeam privirile sfredelitoare, pe care şi le mutau imediat ce le observam. Gesturi care mă iritau oricum ar fi fost: pline de ură sau îngăduitoare. Printre colegi erau unii care mă priveau cu suspiciune, „virginele Bielorusiei”, de exemplu; cu curiozitate, precum Şoghenţukov şi cei doi Şota, ori cu o simpatie secretă, precum Stullpans, Maţchiavicius sau vreo doi-trei ruşi mai înţelepţi. Grupul din Karakum mă iscodea cu priviri melancolice, în vreme ce privirea lui Kiuzengheş arăta o indiferenţă blândă. Singurul care se uita la mine la fel ca înainte era Anteos. „Trebuie să fii idiot să nu înţelegi că asupra voastră se va porni o furtună teribilă”, îmi spusese el cu două zile în urmă. „Toţi cred că vijelia asta o să vă măture de pe faţa pământului. Eu, care am fost acolo şi ştiu mai mult sau mai puţin ce înseamnă pământul balcanic, sunt sigur că n-o să vă supună.” A fost prima oară când n-am simţit nevoia să-l mai întreb ceva. Pământul balcanic, mi-am zis, ca şi când aş fi redescoperit ceva pe jumătate uitat. „Şi nimeni nu trebuie să uite că au trecut vremurile în care, ca răspuns la revolta noastră, ne mai pot expune capetele în vitrină, ca în vestita firidă de la Istanbul”, a continuat el. Învaţă din

nenorociri, aşa se spunea, nu? Mi-am amintit zidurile roşii ale Kremlinului. Oare să fie posibil ca cineva să mai viseze construirea în aceste ziduri a unei noi firide pentru capete? „A sunat ceasul”, continuase grecul. „E momentul vostru.” „Cum adică?” l-am întrebat eu. El m-a privit o clipă gânditor. „Am discutat într-o zi despre *besa*”, mi-a zis, „îţi aminteşti? A sosit ceasul confruntării dintre *credinţă şi necredinţă*”. Îl priveam uimit, aşteptându-l să continue. „Dar noi suntem din tărâmul homeric, a urmat el, asta nu trebuie s-o uite nimeni.”

Tărâmul homeric, am repetat în sinea mea. Era adevărat. La una dintre primele mele întâlniri cu Lida Snieghina, o uluisem poves-tindu-i despre râul care trece prin oraşul meu. „Ştii, Lida, că eu m-am scăldat în apele Acheronului, ale râului care trece prin infern?” La început, ea a crezut că-mi bat joc de ea. „Dar cum se face că eşti încă în viaţă?” m-a întrebat, intrând în jocul meu. „Cum ai reuşit să te întorci viu de acolo?” Apoi i-am explicat că nu glumeam, că unul dintre cele două faimoase râuri ale mitologiei trece prin sudul Albaniei şi că, ultima dată când fusesem acolo împreună cu câţiva prieteni, văzusem un grup de hidrologi care bântuiau în sus şi-n jos ca nişte spirite rătăcite, în nişte bărci de plastic albastre. Când i-am întrebat ce făceau, ei ne-au spus că studiază apele râului, pentru că în locul acela urma să se construiască o hidrocentrală. Lida rămăsese încântată de povestea mea.

Iar acum, ea ştia că eu traversasem într-adevăr râul şi că n-o să mă mai întorc niciodată de *acolo*.

În fine, s-a terminat şi ultimul curs. În vreme ce ne îndreptam împreună spre ieşire, Anteos mi-a spus în şoaptă:

— Enver Hodja o să vină la Moscova, ştii?

— Habar n-am, am recunoscut.

— Nici eu nu ştiu mai mult, mi-a zis el.

În curtea institutului, chinezul Ping a încercat de două-trei ori să-mi zâmbească. Dar cu ăsta ce-o mai fi? m-am întrebat. Era un zâmbet rece, forţat. Anteos, care a văzut şi zâmbetul chinezului si nervozitatea mea, mi s-a aplecat la ureche.

— Se spune că, după ce-o să stricaţi relaţiile cu toate ţările socialiste, o să rămâneţi prieteni doar cu chinezii.

— Nu ştiu, i-am răspuns, chiar nu ştiu nimic.

— Cum?

Am simţit privirea stăruitore a chinezului urmărindu-mă.

M-am despărţit de Anteos şi tocmai străbăteam de-a curmezişul curtea institutului, când am fost abordat fără nici o introducere.

— Demoni singuratici, ce despicaţi cerul, mi-a şoptit cineva la ureche.

M-am întors şi l-am văzut pe băieţandrul din Altai. Slăbise şi avea cearcăne la ochi.

— Unde ai fost până acum? l-am întrebat. Nu te-am mai văzut de mult.

El mă privea concentrat.

— Demoni singuratici ai lagărului socialist, mi-a repetat.

— Şi ce-i cu asta?

— Am eşuat în toate, mi s-a destăinuit el. N-am reuşit să fac nimic.

S-a ţinut apoi câţiva paşi după mine.

— Ia ascultă, este adevărat că nemţoaicele au deschizătura sexului nu verticală, ci *poperiok*, adică orizontală? Kurganov mi-a zis... Uite, cu una ca asta aş vrea eu să mă dezvirginez.

— Du-te la naiba cu virginitatea ta cu tot.

El s-a strâmbat, dar nu s-a arătat supărat.

— Ai dreptate, demonule, a spus în şoaptă. Tu ai alte griji acum. Zboară, frăţioare, şi urlă.

La poartă am zărit o figură cunoscută.

— Scuze, i-am spus băieţandrului, mă aşteaptă cineva. Era Alla Graciova. Blândă, cu ochii ei mari, peste care fâlfâiau genele ca nişte aripi moi, m-a întâmpinat zâmbind.

— Te aşteptam, mi-a zis. Ştii ceva? Azi după-masă, noi toţi, eu, mama, Olia şi bunica, o să plecăm la ţară. O să dormim acolo, şi mâine... Dar tu ce ai, şi-a întrerupt ciripitul, ori eşti bolnav?

— Cum?

— Ai o expresie de suferinţă pe faţă, ca şi când te-ar durea ceva...

— Da, i-am răspuns, mă doare o... ureche. Groaznic.

— Ce rău îmi pare, a zis ea, pentru că mama şi bunica mi-au zis să te invit să vii cu noi. Mi-ar fi plăcut şi mie. Cu atât

mai mult cu cât unchiu-meu n-o să vină.

— Asta e, i-am zis cu răceală. Mulţumeşte-le din partea mea. Îmi pare rău că n-o să pot veni.

Ea m-a privit dezamăgită.

— Te grăbeşti? m-a întrebat.

— Da... Sigur, Alla. Îmi pare rău că nu se poate. Mi-a plăcut la voi.

— Chiar aşa? N-ai plecat supărat data trecută?

— Deloc. Şi, în plus, tu ai fost... extraordinară.

— Nu mă minţi?

Încerca să pară veselă, dar se vedea că ceva o împiedică.

În statia de troleibuz ne-am dat mâna şi ne-am despărţit.

Mergând către Butirski Hutor, mi-am amintit cuvintele lui Anteos: Enver Hodja o să vină la Moscova. Ferestrele troleibuzului erau îngheţate. Mă simţeam extenuat şi m-am întrebat de câteva ori: ce-o fi cu călătoria asta în mijlocul iernii?

A doua zi la prânz a fost instituită carantina. Probabil că murise cineva din afara familiei pictorului.

Oraşul era mult prea mare pentru a simţi ceea ce se întâmplă la intrările şi ieşirile lui, la aeroporturi sau în gări. Semnalele de aici ajungeau cu greu în centrul Moscovei. Ceea ce se simţea era însă închiderea cinematografelor, a teatrelor, a patinoarelor, a galeriilor de artă, a marilor magazine şi mai ales interzicerea vizitelor în căminele studenţeşti.

În faţa căminului nostru, zeci de băieţi şi de fete, care aveau întâlnire cu locatarii, se învârteau în sus şi-n jos sperând că vor reuşi totuşi să intre.

— Acum e cam nasol, nu? ne-a spus, mie şi lui Maţchiavicius, Dalia Epşteiks, o evreică din Vilnius. Acum, vreţi, nu vreţi, o să vă mulţumiţi cu noi, fetele din cămin. Mărunţică, ochelaristă, aducând cu o pariziancă urâtă, ne privea cu un aer provocator.

— Hm, a făcut Maţchiavicius, nervos la culme, pentru că, după o muncă de lămurire de trei luni, abia-abia o convinsese pe noua lui prietenă să-i vină în cameră. (Carantina îi zădărnicise planurile.)Hm, să fie careva cu tine e ca şi cum ar fi

cu Clara Ţetkin.

Ea a şuierat printre dinţi un cuvânt în lituaniană, pe care Maţchiavicius mi l-a tradus cu „derbedeule”, deşi eu eram convins că-i spusese ceva cu mult mai grav.

— Ce ghinion pe capul meu, a murmurat Maţchiavicius. Of, Doamne, ce ghinion.

La recepţie, două-trei perechi încercau de zor să cadă la pace cu tanti Katia. Tentative inutile, de altfel. Oare ce-or fi făcând Lida şi Stullpans în momentele astea? În ce parcuri îngheţate s-or afla, în ce cafenele?

Maţchiavicius bodogănea mai departe printre dinţi, pe jumătate în ruseşte, pe jumătate în lituaniană. Înjura carantina, India, pe Javaharlal Nehru, măscăriciul ăla cu fes de hârtie pe cap, care semăna mai degrabă cu un bucătar, decât cu un prim-ministru.

În a doua zi de carantină, în casa noastră comună s-a dezlănţuit ceea ce era de aşteptat: beţia. O beţie cumplită, mult mai cumplită ca-n alte dăţi. Se bea apăsat, în stil eurasiatic şi devastator, cum îi plăcea Daliei Epşteiks să spună. Absenţa femeilor ne făcea să bem aşa. Această absenţă cauzată de carantină se simţea peste tot. Acum se vedea de la o poştă cât echilibru aduceau ele în viața noastră. Prezența lor făcea ordine în toate, înnobila şi îmblânzea. Acum, când femeile lipseau, cuvintele, gesturile, cântecele, orice altceva devenise mai sumbru. Chiar şi sângele care cugea din nasurile lovite în timpul bătăilor era altfel, mai vâscos, mai negru, fără nuanţa aceea de roşu-rubiniu, care parcă lipsea atunci când fetele nu erau cu noi.

Studenţii au băut aşadar ore întregi, înjurând şi bătându-se aproape în linişte, uneori în grup, alteori unul câte unul, prin cotloane de coridor, în lumina chioară a becurilor de douăzeci de waţi, acoperite şi acelea de praf.

Într-o seară, într-un capăt întunecos de coridor, m-am întâlnit faţă în faţă cu Iuri Goncearov. Datorită costumului în carouri pe care-l purta, părea închis într-o plasă de sârmă ruginită.

— Ce caută Enver Hodja aici? a şuierat printre dinţi. N-oţi

vrea cumva să ridicaţi capul? Ha-ha-ha!

Am încremenit. Nu eram în stare să mă concentrez, nici să-i răspund. Am deschis gura aşa cum faci când n-ai aer. De furie, am simţit o durere ascuţită între coaste. Până la urmă, buzele au reuşit să articuleze, contrar reţinerii pe care mi-o dicta conştiinţa, un cuvânt. Înainte de a auzi eu însumi ceea ce am spus, am văzut cum se manifesta asprimea cuvântului pe faţa celuilalt.

— Donoscik.

El s-a cutremurat. Pe chip avea un fel de zâmbet otrăvit, care la unii oameni este semnul unei suferinţe intense. Şi-a dus mâna la falcă, pesemne pentru a o sprijini, cum făcusem şi eu adineauri, şi a reuşit să zică:

— Ai văzut vreodată la televizor mâinile lui Imre Nagy? Le-ai văzut?

Nu i-am răspuns.

— Ha-ha-ha! Foarte frumos. I-ai văzut degetele, fără unghii?

Am tăcut din nou. Aveam în faţă portretul urii înseşi.

— A vrut să zgârie Rusia cu ele, dar noi i le-am tăiat, hârşt! Ai înţeles? Ha-ha-ha.

Dorian Gray, mi-am zis. Împlântă cuţitul în acest portret. Aşa gândeam, în vreme ce gura mea s-a deschis şi a pronunţat acelaşi cuvânt:

— Donoscik.

El a făcut „uuh”, ca şi când l-ar fi înţepat ceva în stomac şi, o clipă mai târziu, nici eu, nici el nu ne mai aflam acolo.

Beţia continua. După-amiază, în cămin mirosea puternic a salam, a vodcă şi a mahorcă. Pe coridoare auzeai strigăte şi buşituri. Când şi când, ca un ecou îndepărtat, puteai distinge printre alte zgomote loviturile pe care Abdullahanov le dădea cu capul în zid.

Cerul era plumburiu... Nici zăpadă nu mai cădea. Parcă şi norii aşteptau să vadă ce aveam să facem mai întâi cu grămezile de zăpadă adunate lângă trotuar.

Era o după-amiază întunecată, venită parcă de la capătul lumii. De la fereastra camerei mele priveam acoperişurile

caselor vecine, înşirate la rând, în ale căror bucătării comune resentimentele colocatarilor se manifestau în toate, în tigăile negre de fum, în flacăra albăstrie a aragazelor, afumate şi pline de grăsime arsă.

Şi, peste toate astea, mai e şi carantină, mi-am zis. *Ciornaia ospa* lovise Moscova. Variola.

O tristeţe teribilă îmi alungase din suflet orice alt sentiment. Aveam frisoane, mă lua când cu cald, când cu frig. Pe umărul drept, acolo unde aveam zgâriat pe piele conturul sarcofagului prinţesei indiene, simţeam o arsură permanentă. Acolo, microbul îmblânzit al variolei, desprins din armata microbilor adevăraţi, domesticit, făcut inofensiv, prins în capcana civilizaţiei, îşi dădea obştescul sfârşit.

Ciornaia ospa, am repetat în sinea mea de două-trei ori, fără să mă dezlipesc de la fereastră. Variolă. Cum o să trec peste seara asta, peste cea de mâine, ori peste cea de poimâine? Zgomotul înfundat pe care-l făcea capul lui Abdullahanov când izbea peretele îmi părea din ce în ce mai familiar.

Eu sunt altfel decât mă ştii tu, Lida, mi-am zis pe neaşteptate. Îmi sprijinisem capul de geamul rece şi, pe aburul care se formase sub respiraţia mea, i-am scris numărul de telefon. Uite, aşa fusese totul între noi, ca aburul acesta. Carantina ar fi putut fi ridicată la fel de repede precum se şi declarase, dar noi doi aveam să rămânem la fel, nişte umbre nefericite rătăcite prin ceaţă. Apoi, împreună cu ceilalţi studenţi albanezi, eu o să plec, mai mult ca sigur, din Rusia, cu primul avion, îndată ce se vor redeschide aeroporturile. Şi asta după ce îi promisesem că, indiferent ce-ar fi, orice s-ar întâmpla, o voi întâlni înainte de-a pleca. Îi dădusem cuvântul... şi eram din ţara în care cuvântul dat nu mai putea fi întors, de nimeni şi indiferent unde te-ai fi aflat, pe pământ sau sub el.

Gândul de a-i telefona mi-a venit în linişte, înţepenit şi el ca totul din jur, şi fără nici un argument. Am stat o bucată de timp nemişcat în faţa telefonului de pe coridor, în lumina chioară a becului de douăzeci de waţi, precum eroii din vechea baladă. Apoi, aproape că am exclamat: A venit ceasul,

Kostandine. Ridică lespedea de pe mormânt. Discul telefonului se învârtea greoi, ca şi când ar fi fost într-adevăr de marmură.

— Alo!

Vocea ei s-a strecurat cu greu prin carantină şi moarte.

— Lida, tu eşti?

— ...

— Lida.

— ...

— Alo, mă auzi? Eu sunt.

— Da, da, i-am auzit glasul, complet pierit, dar tu nu...

— Eu sunt, a fost o confuzie, ştiu, ştiu. Alo.

La capătul celălalt al firului îi simţeam respiraţia sacadată.

— Sunteţi... viu?

— Desigur, de vreme ce ţi-am telefonat.

Modul în care mi se adresa, cu pronumele de politeţe, mi se părea cât se poate de firesc.

— Lida... eu...

— Ah, aşteptaţi puţin, vă rog.

Cât să-mi revin din surpriză. Asta nu a mai spus-o, dar mi-am imaginat-o eu. Adevărul e că eu eram cel care avea nevoie, cel puţin în aceeaşi măsură ca şi ea, să-mi vin în fire.

I-am auzit din nou respiraţia grea. Apoi, vocea.

— Vă ascult.

Am încercat să-i vorbesc cât mai detaşat, inventând ceva despre o confuzie, o catastrofă aeriană care nici nu existase în realitate, care fusese de fapt mai mult un incident decât un accident; o aterizare forţată, nicidecum o prăbuşire etc. etc. Din respiraţia ei mi-am dat seama că nu mă credea.

— Nu vrei să ne întâlnim la ora şapte, la locul cunoscut? am întrebat-o în cele din urmă. E mare plictiseală zilele astea aici.

Aş fi vrut s-o întreb dacă era carantină şi la ea, dar mi-am amintit că decretul cuprindea toată Moscova.

— La locul cunoscut? m-a întrebat ea. Dar unde e?

— Acolo, la staţia de metrou Novoslobodskaia, intrarea veche, ca de obicei.

— A, da.

Părea că încă mai are îndoieli. În vreme ce nu mă puteam gândi la nimic ce să-i pot spune de aici aşa încât să mă creadă că eram eu, şi nu o fantomă.

— La şapte? a întrebat din nou.

— Da, la şapte.

Doar cât să pun şaua pe cal. Lespedea rece de marmură, preschimbată în cal.

Ca de obicei, am aşteptat-o la Novoslobodskaia, la vechea intrare în staţie. Am zărit-o de departe prin mulţimea de trecători, cu aura aceea strălucitoare în jurul frunţii şi cu mersul ei special, uşor sfidător. Totul la ea arăta că este şocată: genunchii, umerii şi chiar şi poziţia capului. I-am ieşit înainte din spatele unui stâlp.

— Lida.

Bănuiam că avea să se sperie, cu toate că şi ea, după cum mi-a povestit mai apoi, se pregătise tot drumul pentru şocul acesta; totuşi a fost foarte surprinsă.

Am zâmbit şi am îmbrătişat-o destul de rece. În lumina neonului mi s-a părut că e albă la faţă, cu cearcănele acelea în jurul ochilor care o făceau mai frumoasă si mai inaccesibilă.

— Sunteţi palid, mi-a spus, vorbindu-mi din nou la plural. Aţi fost bolnav?

— Da.

Ne-am privit preţ de o clipă. Avea ochii goi. Aveam senzaţia că toată groaza întâlnirii fugise din ei şi se instalase pe obraji, aşa cum marea îşi aruncă valurile spre ţărm.

Mergeam alături fără un cuvânt, ne îndepărtam de mulţime. În câteva rânduri am avut impresia că ea îmi priveşte părul, ca pentru a descoperi în el fărâme din pământul mormântului. Ce bine că nu-i povestisem ei legenda lui Kostandin şi a Doruntinei, ci unei fete letone, într-o vară îndepărtată, cu o sută de ani în urmă, la Dubulti.

Ajunsesem pe strada Cehov şi ne îndreptam spre centru. În faţa clădirii *Izvestia* m-a luat, în sfârşit, la braţ. Sus, pe frontispiciu, din ştirile scrise cu litere luminoase, Albania lipsea. Am trecut pe sub ele şi, la un moment dat, am simţit cum din umărul ei trece în umărul meu un suspin mut. Am

depăşit piaţa Puşkin şi am ajuns pe strada Gorki. Cafenelele erau închise, iar noi călăream fără un cuvânt prin faţa vitrinelor întunecate, exact ca în poveste, mortul şi viul împreună, pe acelaşi cal. Aveam frisoane. Din cauza vaccinului, mi-am zis.

— Ţi-a fost dor de mine? m-a întrebat ea prin surprindere.

M-am cutremurat, ca trezit brusc din somn. Felul cum mi se adresase, la singular, şi cuvântul „dor” mi s-au părut periculoase.

Normal, mi-am zis. Un dor sfâşietor. Despărţiţi ani de zile, fără speranţă, fără un răvaş, fără un porumbel călător... ca în deşertul Yemenului.

În vitrina unui magazin, pe pachetele de cafea scria Yemen. Privea şi ea vitrinele, la fel ca mine.

— Acolo, în Yemen, e un pod, i-am spus. Podul Qabeei, aşa se numeşte.

Ea asculta transfigurată.

De-or întreba pe cine-am luat de soaţă,
Pe Lida Snieghina din... Saratov.

— Ai mâinile fierbinţi, mi-a spus ea.

— Poate de la vaccin.

Am vrut s-o întreb despre Stullpans, dar şi el era departe, ca o pasăre călătoare.

Afişele cu decretul de carantină erau lipite de o parte şi de alta a intrărilor, rupte pe la colţuri, ca toate afişele, iarna.

— Când m-ai sunat, mi-a spus ea, am crezut că mi se opreşte inima.

— Aşa e, i-am răspuns, pentru că nimeni până acum n-a mai telefonat de dincolo de mormânt.

Ea s-a chinuit să râdă.

— Nici chiar faraonii.

Simţeam strânsoarea braţului ei, pe care aş fi putut-o lua ca pe un semn de apropiere, dar şi ca pe o mişcare prin care ea ar fi vrut să se asigure că în mâneca mea era un braţ de om viu şi nu oasele unui schelet.

— Dar scrisoarea aia a ta?

— Ah, ai primit scrisoarea?

Am vrut s-o întreb iarăşi ceva despre Stullpans, dar el continua să fie departe de noi. Am simţit din nou umărul ei apăsându-l pe al meu, gest în care am bănuit un mesaj secret.

— Să mergem la tine, mi-a susurat la ureche. Umerii trebuie că-i avea fierbinţi, deşi în ochi mai păstrase un dram de neîncredere.

De-or întreba ce bidiviu a-ncălecat,
Tramvaiul care duce la Butirski.

— Dar la mine nu se poate intra, i-am spus, e carantină. N-ai auzit de carantină?

— A, da. Variola.

A spus „da”, deşi îi simţeam tâmpla aproape lipită de fruntea mea.

Mai bine mergem la tine, mi-a trecut prin cap. În camera ei totul avea să fie mult mai romantic. Ea se va dezbrăca încet, în vreme ce eu, înainte de a o iubi, îi voi cerceta atent toate ascunzişurile trupului, voind parcă să văd dacă s-a schimbat ceva în absenţa mea.

Pe neaşteptate, mi-am amintit de indicaţiile primite de la consilierul ambasadei referitor la rusoaice şi am avut senzaţia că toate cele trei lampadare din salonul ambasadei o să mi se prăbuşească în cap. Mi-a venit să strig: Doamne, ce-am făcut!, iar ele, ca şi când m-ar fi auzit, s-au oprit din cădere şi au început să urce la locul de unde veniseră, sus, tot mai sus, până ce s-au făcut mici ca nişte buburuze. Şi asta s-a repetat de câteva ori.

Şi într-adevăr, uite ce făcusem! O nouă repriză de frisoane m-a zgâlţâit din răsputeri. Mă repezisem cu cea mai mare inconştienţă la telefon, încercând să trezesc din morţi o poveste veche. Făcusem o mare prostie. Şi inutilă pe deasupra. Acum ar fi fost bine să pot să mă retrag cu tact.

Totuşi, n-am făcut nici o crimă, m-am consolat singur. La urma urmei, ieşisem s-o întâlnesc câteva minute, pentru a-mi respecta promisiunea.

— Cât eşti de posomorât, mi-a spus ea.

Nu i-am răspuns. Acum păşeam ca doi lunatici printre trecătorii care alergau care încotro, cu gulerele ridicate. Se

putea bănui cu uşurinţă că trupurile lor păstrau, ca pe un semn distinctiv, ca pe o pecete pe invitaţia la o cină macabră, desenul sarcofagului indian.

Fierbinţeala mi se răsfrângea în tâmple ca o durere surdă. Îmi simţeam capul tulbure şi, dacă Lida m-ar fi întrebat de ce am noroi în păr, nu m-aş fi mirat chiar deloc. I-am promis, mi-am zis fără grabă, i-am făgăduit încă din vara trecută, ba chiar mai demult, cu o mie de ani în urmă.

Oricum, călătoria asta nocturnă se sfârşeşte, mi-a trecut prin cap când am ajuns pe Tverskoi Bulvar. Ar fi trebuit să mă despart de ea, dar nu reuşeam să găsesc ceva plauzibil. Nici adevărul nu puteam să i-l spun, dar nici s-o mint. La urma urmei, eu fusesem cel care o căutase la telefon.

— Tu nu te simţi bine, mi-a spus. Se vede de la o poştă. De ce-ai ieşit din casă, dacă eşti bolnav?

— Pentru că ţi-am promis, i-am răspuns.

Acum nu-mi mai rămânea decât să-mi scutur noroiul din păr.

— Ţi-am dat cuvântul, am repetat, apropiindu-mi faţa de obrazul ei. Demult, încă de pe vremea marilor balade.

Ea m-a privit ţintă. Îşi închipuia, fără doar şi poate, că delirez.

Tu nu poţi pricepe, aş fi vrut să-i spun, tu ai alte balade şi alţi zei.

Ea continua să mă fixeze cu privirea, în vreme ce eu mi-i închipuiam pe conducătorii sovietici de azi, aşa cum stăteau ţepeni în tribuna Mausoleului din Piaţa Roşie, cu gulerele lor de blană, care-i făceau să pară mai scunzi decât erau şi mai neînsemnaţi. Uite, aceştia sunt zeii pitici ai lagărului socialist! Zeii sciţi ai stepei. În curând aveau să-şi umfle obrajii şi să-mi spulbere ţara de pe faţa pământului.

— Chiar că ai temperatură, am auzit-o pe Lida. Nu trebuia să ieşi în oraş.

Într-adevăr, n-ar fi trebuit. Dar îmi dădusem cuvântul. Ah, vechea legendă mă urmărea peste tot. Şi, deodată, creierul mi-a fost străfulgerat de o întrebare: oare de ce mă obseda de câteva luni această legendă? De ce? Chiar fără motiv? Nu, nu se putea să nu aibă un sens.

Zeii sfrijiţi ai stepei şedeau nemişcaţi în mintea mea ca la un prezidiu. Căciulile lor din blană de vulpe, obrajii, ochii lor vicleni, asiatici. Nu, obsesia mea cu legenda nu era o coincidenţă. Balada jurământului de credinţă mă chinuia chiar acum, în timpurile necredinţei. Îi simţeam de luni bune prezenţa. E frig în Rusia, frăţioare. *E necredinţă*. Oare cine-mi spusese cuvintele acestea?

Iar eu căutam un pretext ca să mă despart de ea... Destul, Lida, mi-am zis. De la mine n-o să auzi nici un cuvânt de despărţire. Din partea mea, să fie totul ca în vechea baladă. Aşa-mi spuneam, în vreme ce o priveam insistent.

— Lida, ţi-am mărturisit odată, într-o gară, că-n orice situaţie aş fi, orice s-ar întâmpla...

— Ce-ai spus? a întrebat ea cu o voce pierită.

Ajunsesem în faţa clădirii Institutului Gorki. Gardul şi ferestrele erau cufundate în întuneric. Cu o singură excepţie: luminiţa de la parter, din cabina portarului.

M-am oprit şi, în vreme ce ea aştepta să-mi termin fraza lăsată la jumătate, am întors capul şi am privit spre clădirea institutului.

— Lida, am puţină treabă aici, i-am spus.

Fără a mai adăuga nimic, fără a-i spune să mă aştepte sau nu, am împins poarta de fier şi am intrat în curtea întunecoasă. Am mers o bucată de timp cu mâinile întinse înainte, ca orbii, ca să nu mă lovesc de băncile ale căror plăci de marmură păreau în întuneric nişte lespezi de mormânt. Poarta din spate, din colţul celălalt al curţii, cea care dădea în Malaia Bronia, era închisă, dar nu mi-a fost greu s-o sar.

Am ieşit dincolo, pe strada îngheţată şi luminată slab, unde puţinii trecători păşeau grăbiţi, cu gulerele paltoanelor ridicate. În vreme ce iuţeam paşii, mi-am închipuit-o aşteptându-mă în Tverskoi Bulvar, cu privirea pierdută în direcţia în care dispărusem, aşteptând să mă întorc de pe tărâmul de unde nimeni nu se mai întorsese vreodată.

Tirana,
1962-1976

Postfață

Romanul *Amurgul zeilor stepei* a fost scris imediat după întoarcerea forţată a lui Kadare de la Moscova. Tânărul scriitor lăsa în urmă o Uniune Sovietică în plină destalinizare. Pentru bursierii albanezi din universităţile sovietice, şi aceştia nu erau puţini, întreruperea studiilor a însemnat o ruptură care depăşea cadrul pur şcolar, o traumă psihică ce a avut consecinţe inimaginabile. Mai mult decât atât. Chiar la nivelul populaţiei simple albaneze, al cadrelor inferioare şi medii, ruptura de Moscova a însemnat prăbuşirea unui univers, a unei lumi de stabilitate incontestabilă. Şi nu fără motiv. Surse istorice susţin că URSS a expediat Albaniei, în perioada 1948-1960, ajutoare alimentare în valoare de peste 200 de milioane de dolari. Prietenia sovieto-albaneză fusese mediatizată pe toate canalele posibile în micul stat de pe ţărmul Adriaticei. Regimul de la Tirana privise, vreme de un deceniu, cu dragoste şi încredere spre Moscova, străduindu-se să urmeze în toate exemplul „fratelui mai mare”. Ca un gest de bunăvoinţă maximă, Enver Hodja, conducătorul comunist al Albaniei, acceptase ca insula Sazan, din sudul ţării, să devină bază militară sovietică. Moartea lui Stalin şi destalinizarea prudentă iniţiată de Hruşciov au trezit primele reacţii rebele ale conducerii de la Tirana. Este tocmai momentul în care un tânăr scriitor albanez, cu câteva poeme la activ, studia arta scrisului la Institutul Maxim Gorki din Moscova.

Semnele răcirii relaţiilor dintre Enver Hodja şi Hruşciov au apărut imediat după Congresul al XX-lea al PCUS, când conducerea sovietică a lansat o serie de judecăţi critice la adresa lui Stalin şi a cultului personalităţii. Stalinist fervent, Hodja a reacţionat dur în apărarea principiilor promovate de „marele dispărut”. În romanul său, Kadare vorbeşte frecvent despre evenimentele care agitau „lagărul socialist” la sfârşitul anilor ’50. Printre acestea, Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român şi Consfătuirea partidelor comuniste şi muncitoreşti de la Moscova (1960). Divergenţele dintre cele două capitale au ajuns la o asemenea acuitate, încât Enver

Hodja îl caracteriza, în 1961, pe Hruşciov drept „revizionist, antimarxist şi defetist”. Cu câţiva ani înainte, cu prilejul primei întâlniri Hodja-Mao Zedong din 1956, cei doi criticaseră noua politică sovietică şi puseseră bazele unei alianţe ideologice care va dura aproape douăzeci de ani. A urmat ruptura din 1960, cu toate consecinţele ei, printre care ieşirea Albaniei din Tratatul de la Varşovia şi CAER.

Kadare este cronicarul naiv al acestor evenimente, care aveau să-i marcheze în mare măsură existența. Deşi nu înţelege tot ceea ce se află în spatele ei, el intuieşte totuşi consecinţele catastrofale ale rupturii. Simţul acut al pericolului, caracteristic tipului balcanic, nu se înşală şi nu rămâne la suprafaţa evenimentelor. Ca de multe ori în cărţile sale, Kadare îşi aduce în apărare o mitologie încărcată de simboluri, homerică. Balada lui Kostandin şi a Doruntinei, picurată în toată substanţa romanului, sprijină cu armele eposului ideea de bază a textului: credinţa şi dreptatea nu sunt întotdeauna de partea celui mai tare. Cel viu şi cel mort nu pot călători împreună mai mult decât le este dat, decât se cuvine. Cel venit de *dincolo* nu poate rămâne *aici* decât până ce-şi duce la bun sfârşit legământul. Realitatea şi mitul se ciocnesc şi numai una dintre ele poate supravieţui. Şi peste toate acestea, povestea de dragoste pentru Lida Snieghina, venită din lumea reală şi vie, aduce fiorul iubirii eterne în peisajul marelui oraş cotropit de iarnă. Este aceeaşi iubită căreia Kadare îi dedica, mulţi ani după întoarcerea de la Moscova, un vers de mare sensibilitate: „Iar degetele mele, de departe, se vor împleti în părul tău”. Ce dovadă mai bună că dragostea poate birui timpul şi spaţiul decât aceste două versuri de iubire? Pentru că *Amurgul zeilor stepei* este, la urma urmei, romanul unei iubiri pierdute.

Marius Dobrescu

Ismail Kadare s-a născut în 1936 in oraşul albanez Gjirokastcr, a absolvit filologia la Tirana şi şi-a continuat studiile la Institutul dc Literatura Maxim Gorki din Moscova. A debutat la optsprezece ani cu un volum dc poezie, *Inspiraţii juvenile*, căruia îi urmează în 1957 un al doilea, *Visări*. Trecerea la proză o face în 1963 cu romanul *Generalul armatei moarte*, care-i aduce notorietatea internaţională. În anii următori publică numeroase volume de povestiri şi romanele: *Cetatea* (1970), *Cronică în piatră* (1971), *O capitală în noiembrie* (1974), *Amurgul zeilor stepei* (1976), *Iarna marii însingurări* (1977), *Aprilie spulberat* (1978), *Podul cu trei arcade* (1978), *Palatul Viselor* (1981; Humanitas, 2007), roman interzis de regimul lui Enver Hodja, *Concert la sfârşitul toamnei*, (1988).

În 1990 Kadare primeşte azil politic în Franţa şi până în 2001 locuieşte la Paris. În tot acest timp îi apar romanele *Piramida* (1991), *Umbra* (1994; Humanitas Fiction, 2008), *Spiritus* (1996), *Florile îngheţate din martie* (2000). În 2001 Kadare se întoarce în Albania, păstrându-şi locuinţa de la Paris. Continuă să scrie romane care se bucură de succes atât în Europa, cât şi peste Ocean: *Fiica lui Agamemnon* (2003), *Succesorul* (2003), *Vremea nebuniei* (2005), *Accidentul* (2008).

Ismail Kadare este şi autorul unor eseuri, scrieri de memorialistică, precum şi al cărţii-document *Moartea care ne-a unit* (1998), despre evenimentele tragice din fosta Iugoslavie. De mai multe ori nominalizat la Premiul Nobel, deţinător a numeroase premii şi distincţii literare, Ismail Kadare este recompensat în 2005 cu prestigiosul International Man Booker Prize.